

Lapin alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman 2014-2020 väliarviointi

● Suomen Aluetutkimus FAR®
Finnish Regional Research

TK-EVAL

Raportti 28.2.2019

Liisa Kytölä, Suomen Aluetutkimus FAR /Aluepro Oy

Keimo Sillanpää, TK-Eval

Tommi Ålander, TK-Eval

Sisällys

1	Yhteenveto.....	3
2	Arvioinnin tausta ja arviointitehtävä	11
2.1	Lapin alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020	11
2.2	Arviointitehtävä.....	12
3	Arvioinnin toteutus ja aineistot.....	13
3.1	Arviointiasetelma.....	13
3.2	Arvioinnin kohteena olevat tuet	13
3.3	Arvioinnin aineistot ja menetelmät.....	14
4	Toimintaympäristö.....	16
5	Tulokset, vaikutukset ja toteutus tukikokonaisuuksittain	27
5.1	Maatilojen tuet.....	27
5.2	Yritystuet.....	30
5.3	Tiedotus-, koulutus- ja kehittämishankkeet.....	36
6	Kehittämissuunnitelman toimeenpano ja viestintä	46
7	Kehittämissuunnitelman kohdentuminen ja toteutuminen	52
7.1	Kehittämissuunnitelma suhteessa Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmaan.....	52
7.2	Kehittämissuunnitelman kohdentuminen	55
7.3	Kehittämissuunnitelman toteutuminen.....	60
8	Kehittämistoiminnan tulevaisuus	66
	Lähteet.....	72

1 Yhteenveto

Suomen Aluetutkimus FAR ja TK-Eval Ay toteuttivat Lapin ELY-keskuksen tilaaman Lapin alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman 2014-2020 väliarvioinnin. FAR:ssa työhön osallistuivat kehittämispäällikkö Liisa Kytölä ja TK-Evalissa erikoistutkijat Keimo Sillanpää ja Tommi Ålander. Arviointi toteutettiin lokakuun 2018 ja helmikuun 2019 välisenä aikana.

Arvioinnin keskeisenä tavoitteena oli tarkastella kehittämissuunnitelman toteutusta, tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta. Tavoitteena oli myös tuottaa tietoa hyödynnettäväksi seuraavan ohjelmakauden kehittämistyön suunnittelussa. Arvioinnissa hyödynnettiin valmista materiaalia, kuten kehittämissuunnitelmaa ja sen seurantatietoja. Lisäksi tehtiin omaa tiedonhankintaa kyselyiden, haastattelujen ja työpajan muodossa. Kyselyt suunnattiin tukia saaneille viljelijöille, yrittäjille sekä kehittämishankkeeseen (kehittäminen, koulutus, tiedotus ja yhteistyö) tukea saaneille tahoille. Puhelinhaastatteluilla kartoitettiin hanketoimijoiden, sidosryhmien sekä suunnitelman toteutuksesta vastaavien näkemyksiä kehittämissuunnitelman toteutuksesta ja tuloksista sekä kehittämistoiminnan tulevaisuudesta. Arvioinnin loppuvaiheessa järjestetty työpaja toimi sekä alustavien tulosten esittelytilaisuutena että tilaisuutena, jossa alueen toimijat tuottivat näkemyksellistä tietoa arvioinnin käyttöön.

Seuraavassa esitetään arvioinnin keskeiset johtopäätökset ja suositukset.

Maatilojen tuet

Maatalouden investointituki on kohdistunut lähinnä työympäristön ja ympäristön tilan parantamiseen tai lypsy- ja nautakarjatalouden rakentamisinvestointeihin. Jälkimmäiset ovat olleet euromääräisesti suuria investointeja. Investointituen saajat kokivat tuen merkityksen oleelliseksi, noin 45 % vastaajista ei olisi toteuttanut investointia ilman tukea. Lisäksi vajaa kolmannes kertoi investoinnin, kuten navetan ilmastointijärjestelmän muutos, toteutetun tuen ansiosta laadultaan erilaisena. Useimmat kokivat investoinnin rahoituksen järjestämisen sujuneen suhteellisen helposti, erityisesti investointituen osalta.

Suosituks

Maatalouden investointituki on sitä hakeneille ja saaneille viljelijöille investointien toteuttamisen ja laadun kannalta merkittävä. Investointituet edistävät Lapin maatalouden kehittämistä. Samalla luodaan edellytyksiä myös elinvoimaiselle asuin- ja vierailuympäristölle maaseudulla. Niinpä on syytä huolehtia, että tuki tai vastaavat toimet ovat käytettävissä jatkossakin maaseudun kehittämisessä.

Investoinnin rahoituksessa investointituki koettiin suhteellisen vaivattomaksi rahoitusmuodoksi. On tärkeää huolehtia, että näin on myös jatkossa eikä tuen hakemista vaikeuteta tarpeettomasti.

Yritystuet

Yritystuki on kohdistunut lähes kokonaan investointeihin, yrityksen perustamistukia on myönnetty vain muutama. Toimialoista tuet ovat kohdistuneet vahvasti matkailuun, kappalemääräisesti noin joka toinen myönnetty tuki ja euromääräisesti noin 80 % myönnetystä tuesta on kohdistunut matkailualalle. Toiseksi eniten tukia on myönnetty elintarvikkeiden valmistusta harjoittaville yrityksille, muut toimialat ovat marginaalisia tuensaajina näihin kahteen verrattuna. Tuetulla hankkeella oli tavoiteltu yrityksen toiminnan laajentamista joko konkreettisten investointien tai kehittämisen kautta. Tavoitteet olivat lähes poikkeuksetta toteutuneet hyvin. Useimmat kokivat investoinnin rahoituksen järjestämisen sujuneen suhteellisen helposti, erityisesti yritystuen ja omarahoituksen osalta. Yritystuen saajat kokivat tuen erittäin merkitykselliseksi, noin 70 % vastaajista ei olisi toteuttanut kehittämistoimenpidettä ilman tukea.

Yritystuen myönteisimpinä vaikutuksina nähtiin vaikutukset yrityksen toiminnan laadun parantamiseen, kannattavuuden ja työllisyyden säilymiseen sekä tuotteiden markkinointiin. Myös kansainvälistymisvalmiudet kehittyivät paljon. Vaikutukset arvioitiin siis suurimmiksi yrityksen toiminnan laatuun ja kehittämiseen liittyen. Sen sijaan vähäisemmäksi vaikutus jäi osaamiseen, työssäjaksamiseen ja myös ympäristönsuojelun huomioimiseen sekä yritysysteistyöhön liittyvissä asioissa. Kaikkein tärkeimmäksi vaikutukseksi nostettiin useimmin volyymin, liikevaihdon tai tuotantokapasiteetin kasvu. Tuetulla kehittämistoimenpiteellä uskottiin olevan myös pitkäaikaisia vaikutuksia, joista merkittävimpänä pidettiin yrityksen työpaikkojen lisääntymistä, yleisesti uskottiin yrityksen päässeen kannattavan kasvun uralle. Työllisyysvaikutukset kohdistuivat useimmiten omaan yritykseen.

Suosituks

Yritystuki on koettu erittäin merkitykselliseksi investoinnin toteuttamisen kannalta. Tuen myötävaikutuksella on kehitetty yritysten toiminnan laatua, laajuutta ja kannattavuutta sekä edistetty työllisyyden säilymistä ja kasvua. Tuen vaikutukset ovat merkittäviä yritykselle itselleen, lisäksi ne näkyvät positiivisesti myös alueen elinvoimaisuudessa. Onkin perusteltua panostaa kehittämisrahoitusta tähän tukimuotoon myös jatkossa.

Yritystuet ovat kohdistuneet voimakkaasti matkailualan investointeihin, mikä on perusteltua alueen vahva matkailutoimiala huomioiden. On kuitenkin syytä seurata kehityssuuntia ja tehdä markkinatutkimusta alan tulevan potentiaalin, mm. matkailijamäärien, matkailijoita kiinnostavien kohteiden ja aktiviteettien, ennakoimiseksi. Lisäksi on syytä huolehtia, että muut toimialat eivät jää matkailun varjoon, vaan myös pienemmät, hyvän tulevaisuudennäkymän omaavat alat saavat osansa kehittämistoiminnan hyödyistä.

Investoinnin rahoituksessa tuki koettiin suhteellisen vaivattomaksi rahoitusmuodoksi. On tärkeää huolehtia, että näin on myös jatkossa eikä tuen hakemista vaikeuteta tarpeettomasti.

Tiedotus-, koulutus- ja kehittämishankkeet

Saadulla kehittämistuella on ollut merkittävä vaikutus hankkeiden kehittämistoimenpiteiden toteutumiseen; selvästi isompi merkitys toteuttajilleen kuin esimerkiksi yritystuella. Saatu rahoitus on siten hyvin kriittinen tekijä ylipäänsä kehittämishankkeiden toteutumiselle.

Kehittämishanketuella on saatu aikaan uusia pysyviä työpaikkoja, vaikutettu työpaikkojen säilymiseen, saatu aikaan uusia yrityksiä ja vaikutettu yritysten liikevaihdon pysyvään kasvuun. Useimmiten kehittämishanketuen avulla tehtävillä kehittämistoimenpiteillä pyritään näihin vaikutuksiin välillisesti.

Lapissa yleishyödylliset hankkeet ovat olleet lähinnä laajakaistainfrastruktuurin ja vesihuollon hankkeita. Kokonaisuudessaan panostaminen näihin konkreettisiin kehittämiskohteisiin on vaikuttanut olevan toimiva ratkaisu. Laajakaistan tuominen kyliin on mahdollistanut kohderyhmille etätöiden tekemisen ja sähköisten palveluiden käytön netin välityksellä. Tämä on vähentänyt jossain määrin autoilun tarvetta, millä on kustannuksia säästäviä vaikutuksia puhumattaakaan ympäristövaikutuksista. Toimivalla laajakaistalla on ollut myös osittaista vaikutusta alueen yritysten liiketoimintaan. Se on lisännyt mahdollisuuksia kehittää yritystoimintaa ja tukenut uusien yritysten perustamista. Sen myötä on siten vahvistettu olemassa olevaa yritystoimintaa, uuden yritystoiminnan syntymisen mahdollisuuksia ja aineettomien palveluiden käyttöä. Laajakaistahankkeet sekä myös muut hankkeet ovat lisänneet jonkin verran maaseudun toimijoiden yhteistyötä ja verkottumista. Laajakaista- ja vesihuoltohankkeilla on ollut vaikutusta kohderyhmien elinolojen, hyvinvoinnin ja viihtyvyyden parantamiseen. Ne ovat lisänneet myös alueen elinvoimaa ja tasa-arvoa.

Alkutuotannon kehittäminen näyttää onnistuneen vaihtelevasti ja alueelliset sekä tilakohtaiset erot ovat isoja. Lisäksi näkökulmaan vaikuttaa mm. tuotantosuunta. Porotalouden kehittämisessä on onnistuttu paremmin kuin perusmaataloudessa. Porotaloudessa on onnistuttu synnyttämään suoramyyntiä sekä paikallista jalostusta ja puolijalosteiden myyntiä eteenpäin. Isoja haasteita alkutuotannon osalta ovat nimenomaan kannattavuus ja kilpailukyky, joihin on pyritty myös kehittämistoiminnalla kiinnittämään huomiota. Vaikutus asiaan on ollut kuitenkin melko vähäinen. Keinoiksi vaikuttaa asiaan on nähty usein maatilojen monipuolistaminen ja jatkojalostamisen lisääminen ja edistäminen (sekä suoramyynti, lähiruoka jne.), joissa on tähän mennessä onnistuttu vielä hyvin rajallisesti.

Kehittämishankkeista arviolta kahdessa kolmesta tehdään yhteistyötä muiden hankkeiden kanssa. Yhteistyö vaikuttaa painottuvan hankkeiden toteutusvaiheeseen ja havaintoja yhteistyöstä hankkeiden suunnitteluvaiheesta on vähemmän. Hankehakijat ovat suurimmaksi osaksi kokeneita ja vakiintuneita hanketoimijoita. Yhteistyöstä on ollut hyötyä erityisesti tiedonvaihdossa ja -välittämisessä sekä verkostojen vahvistumisen kannalta. Yhteisiä seminaareja on järjestetty ja tehty yhteistiedottamista. Parhaimmillaan yhteistyö on lisännyt vaikuttavuutta ja tunnettuutta sekä tuonut kustannussäästöjä. Hankkeiden keskinäinen yhteistyö on tarjonnut osalle myös vertaistukea. Lapin keino -viestintähanke on ollut useille keskeinen yhteistyökumppani ja tästä yhteistyöstä on koettu olevan selvästi hyötyä.

Alueiden välisten hankkeiden lisäarvoa kehittämistoimintaan on melko hankala havainnoida. Porotalouteen ja metsätalouteen liittyvissä hankkeissa lisäarvoa on nähty kuitenkin syntyneen. Lisäksi Maaseudun arjen palveluverkosto -hankkeen toiminta on nähty hyväksi tästä näkökulmasta sen laajentuessa Lapista Pohjois-Pohjanmaalle. Hankkeen tekemä työ on nostettu myös monessa eri yhteydessä kansallisesti hyväksi käytännöksi. Lisäarvoa kehittämistoimintaan on syntynyt siten hyvän käytännön jakamisella ja laajentamisella. Lisäksi lisäarvoa on nähty syntyvän silloin, kun hankkeessa on voitu jakaa tekemisiä alueiden välillä ja tämä on saattanut näkyä hallinnon määrän vähentymisenä. Haasteena alueiden välisissä hankkeissa on hankkeiden mahdollinen painottuminen alueelle, josta sitä hallinnoidaan. Kun koko toteutusalue huomioidaan aidosti toiminnassa, tämä haaste saadaan vältettyä.

Suosituksat

Laajakaistahankkeille vaikuttaa olevan edelleen tarvetta, mutta niiden rahoitukseen kaivataan myös muita toimijoita. Julkiset toimijat voisivat ottaa tässä työssä roolia laajakaistahankkeiden alkuun laittamista tukevissa toimissa, mutta tämän jälkeen hanketoiminnalla ja markkinaehtoisilla ratkaisuilla eteneminen vaikuttaa tässä vaiheessa ainoalta ratkaisulta. Näihin erilaisiin ratkaisuihin liittyviä mahdollisia malleja voisi olla hyvä testata hanketoiminnalla.

Tietoa siitä, miten yleishyödylliset hankkeet ja ylipäänsä rahoitetut hankkeet ovat parantaneet palveluita, ei ollut toimijoilla. Tätä tietoa ei ollut löydettävissä oikein muutenkaan. Yleishyödylliset hankkeet ovat kyllä lisänneet mahdollisuutta käyttää sähköisiä palveluita, mutta sitä, kuinka palvelut olisivat parantuneet tai millaisia uusia palveluita on otettu tämän johdosta käyttöön, ei nyt ole tiedossa. Jatkossa olisi hyvä, että tätä tietoa kerätään systemaattisesti.

Hanketoiminnan tuloksellisuuteen vaikuttaa erityisesti hankkeiden huolellinen valmistelu sekä onnistuminen kohderyhmien sitouttamisessa hankkeeseen. Näihin osa-alueisiin kannattaa kiinnittää huomiota neuvontatyössä ja hankkeiden valinnassa.

Lapin keino -viestintähankkeen tekemää työtä kannattaa jatkaa, sillä se on todettu hanketoimijoiden joukossa selvästi hyödylliseksi.

Alueiden välisissä hankkeissa on potentiaalia erityisesti toimivien käytäntöjen jakamisessa, mutta myös toimintamallien kehittämisessä. Näissä hankkeissa on tärkeää huomioida, että hankkeesta hyödytään aidosti kaikilla hankkeen toteutusalueilla.

Kehittämissuunnitelman toimeenpano ja viestintä

Yritystukihakemusten käsittelyajan osalta Lapissa ollaan selvästi jäljessä valtakunnallista tavoiteaikaa. Hanketukihakemusten osalta tilanne on parempi. Maksuhakemusten osalta puolestaan Lapissa käsittelyajat ovat keskimääräistä lyhyempiä.

Hanketoimijat, yritykset ja maatilat ovat kokonaisuudessaan melko tyytyväisiä saatujen tukien toimeenpanoon liittyviin prosesseihin. Yritykset vaikuttavat olevan kaikkein tyytyväisimpiä prosessien (erityisesti tuen määrään, tukiehtoihin, tiedonsaantiin ja viestintään sekä tuen haku- ja myöntöprosessiin) toimivuuteen. Maatiloilla suhtautuminen onnistumiseen näissä asioissa on selvästi neutraalimpaa.

Toimijat ovat saaneet tietoa kehittämissuunnitelmasta eri tahoilta. ELY-keskukselta saatu tieto on ollut erityisesti yrityksille ja hanketoimijoille tärkeää. Myös muut hanketoteuttajat ovat usein melko tärkeä tietolähde etenkin maatiloille ja hanketoimijoille. Saadun tiedon riittävyteen ja erilaisiin tiedon laatuun liittyviin ominaisuuksiin ollaan tyytyväisimpiä yrityksissä. Tiedon saatavuus ja ymmärrettävä kieli vaativat vielä huomiota jatkossa.

Yhteistyötä tehdään paljon eri toimijoiden välillä hanketoiminnan yhteensovittamiseksi. Tällä yhteistyöllä pyritään mm. päällekkäisyyksien välttämiseen ja toisia tukevien kehittämistoimenpiteiden tunnistamiseen. Rakennerahastojen välinen yhteistyö on tiivistä ja laajaa. Käytössä on myös kumppanuusmalleja ja alueella on mm. yritystoimijoiden ryhmä. Yhteistyötä toimintaryhmien ja ELY-keskusten välillä on myös paljon. Kokonaisuudessaan yhteistyö vaikuttaa teeman parissa toimivalta ja työnjako selkeältä.

Kehittämissuunnitelman valmistelu ja toteutus on pääsääntöisesti osallistavaa ja syötteitä alueen toimijoilta hakevaa. Puutteena näyttää olevan yrittäjien/yritystoimijoiden heikompi osallistuminen suunnitelman valmisteluun.

Suosituksat

Vaikka yhteistyö teeman parissa on toimivaa ja työnjako selkeää, erityisesti yrittäjiä /yritystoimijoita on toivottu aktiivisemmin mukaan suunnittelemaan ja vaikuttamaan kehittämistoimintaan. Jotta yritystoimijoita saadaan mukaan, on heidän osaltaan huomioitava erityisesti käytettävissä olevan ajan rajallisuus osallistumiseen, jolloin osallistuminen on rytmittävää heille sopivalla tavalla ja muutoinkin mietittävä miten asiaa voidaan parhaalla mahdollisella tavalla edistää.

Benchmarking-toimintaa ja tietoisuutta siitä, mitä muissa maakunnissa on eri teemojen kehittämisessä tehty, olisi hyvä lisätä. Tällöin kehittämiseen voidaan saada parhaissa tapauksissa heti alkuun jo erilainen lähtötaso ja suuntaus.

Tiedon saatavuuteen ja ymmärrettävään kieleen tulee kiinnittää jatkossa huomiota, erityisesti maatilojen suuntaan.

Kehittämissuunnitelma suhteessa Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaan

Lapin alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma vastaa hyvin Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaa, sen strategisia painopisteitä ja prioriteetteja. Strategisissa painopisteissä esille tuodut asiat näkyvät Lapin suunnitelmassa monin eri tavoin, mm. painopisteiden valinnassa, painopistealueiden tavoitteissa, toimenpiteissä ja toimenpiteiden toteuttamisessa huomioon otettavissa teemoissa. Lisäksi Lapissa on käytössä valtakunnalliset valintakriteerit

yrittäjä- ja hanketukien osalta, myös valtakunnalliset läpileikkaavat teemat, ympäristö, ilmastonmuutos ja innovatiivisuus, huomioidaan alueellisen suunnitelman toteutuksessa.

Suosituks

Ei suosituksia.

Kehittämissuunnitelman kohdentuminen

Kehittämissuunnitelman keskeisten tavoitteiden ja painopisteiden koettiin olevan sinänsä oikein valittuja ja vastaavan alueen tarpeisiin. Kuitenkin esille tuotiin se, että toimintaympäristö ja tarpeet ovat suunnitelman kirjoittamisen jälkeen muuttuneet eikä osa tavoitteista ole siten enää aivan ajan tasalla. Lisäksi suunnitelmaan kaivattiin kokonaisvaltaisempaa otetta sikäli, että yksittäisiä painopistealoja olisi voinut niputtaa yhteen tiettyjen teemojen alle, mikä edistäisi verkostomaista ajattelua kehittämisessä ja vastaisi siten ehkä paremmin muuttuneen toimintaympäristön tarpeisiin. Osa kaipasi selkeämpiä valintoja ja osa taas koki nykyisen yleispiirteisen suunnitelman mahdollistavan paikallisista tarpeista lähtevän kehittämisen.

Kehittämissuunnitelmassa on osoitettu ELY-keskuksesta suoraan haettavien tukien (33,2 miljoonaa euroa) osalta rahoituksen jakautuminen hanke- ja yritystukiin. Suunnitelman mukaan tästä summasta käytettäisiin 65 % hanketukiin ja 35 % yritystukiin. Resurssien kohdentamista on ohjelmakauden aikana muutettu yritystuen suuresta kysynnästä johtuen siten, että vuodesta 2017 alkaen varoista on kohdennettu 58 % hanketukiin ja 42 % yritystukiin. Vuoden 2018 loppuun mennessä myönnettyjen tukien osalta tilanne on hyvin lähellä tavoitetta eli yritystukiin on myönnetty 43 % ja hanketukiin 57 % varoista. Suunnitelmaan nähden hanketukia on kohdennettu suunniteltua enemmän peruspalveluiden ja kylä uudistaminen -toimenpiteeseen eli käytännössä laajakaistahankkeisiin. Yritysrahoituspuolella rahoitus on puolestaan painottunut suunniteltua enemmän yritystoiminnan kehittämiseen kuin maataloustuotteiden puolelle. Käytävissä olevasta 33,2 miljoonasta eurosta on käytetty (myönnetty) vuoden 2018 loppuun mennessä 71,2 % eli 23,6 miljoonaa euroa. ELY-keskuksen edustajat totesivat rahalle olevan kysyntää enemmän kuin sitä on tarjolla. Henkilöresurssien todettiin yksimielisesti olevan hyvällä tasolla, vaikka ruuhkakaasina onkin tiukkaa.

Alueellisesti kehittämistoiminta on jakautunut yritystukien ja kehittämishanketukien osalta hieman eri tavoin. Yritystukia on myönnetty eri puolille maakuntaa, joskin hieman ryppäittäin. Keskitymiä löytyy niin Kemi-Tornion, Rovaniemen, Kolari-Muonio-Kittilän, Inari-Saariselän ja Kemijärven alueelta, joissa kaikissa on vahvaa matkailutoimintaa. Kehittämishankkeiden osalta monet isot hakijatahot sijaitsevat Etelä- ja Länsi-Lapissa. Se, kuinka näiden toimijoiden hankkeet palvelevat koko maakuntaa jäi hieman kyseenalaiseksi. Kehittämistoiminta ja varsinkin mahdollisuudet hakea tukia ovat jakautuneet suhteellisen tasaisesti koko maakunnan alueelle, Leader-toimintaryhmien toiminnan lisätessä alueellista kattavuutta. Kehittämistoiminnan alueellinen jakautuminen riippuu myös siitä, millaisia kehittämistoimia missäkin halutaan tehdä ja kuinka aktiivisia henkilöitä milläkin alueella on.

Suosituks

Kehittämissuunnitelman painopistealueet on valittu alueen erityispiirteet huomioiden. Tulevaa suunnitelmaa laadittaessa kannattaa miettiä, voisiko suunnitelmaa rakentaa isompien kokonaisuuksien pohjalta niin, että kehittämistä lähestyttäisiin vielä selvemmin perinteiset toimialarajat ylittäen. Tämä toisi suunnitelmaan myös selkeyttä. Kehittämiskokonaisuuksia mietittäessä ja valittaessa on hyvä katsoa rohkeasti eteenpäin ja jättää väljyyttä valittujen kehittämiskokonaisuuksien sisälle. Suunnitelman painopisteiden valinnassa on syytä myös huomioida muiden rahoittajien rahoituskohteet ja tehdä selvä raja niiden toimialojen tai kehittämiskohteiden osalta, kuten metsäala, joissa rahoittajia on muitakin. Kehittämissuunnitelman on hyvä olla myös sisäisesti eheä kokonaisuus niin, että eri tukimuodot tukevat toisiaan.

Nykyisessä suunnitelmassa on esitetty hyvin paljon eri tasolla olevia tavoitteita. Suunnitelma ei ole kokonaisuutena myöskään johdonmukainen sikäli, että joidenkin painopisteiden alla on esitetty tavoitteet ja joidenkin ei ole. Suunnitelman tavoitteet, toimenpiteet ja indikaattorit on koottu painopisteittäin suunnitelman liitteeksi, liitteessä ei kuitenkaan ole asetettu indikaattoreille tavoitetasoja. Tuleva suunnitelma tulee rakentaa johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi.

On tärkeää huolehtia riittävän tiedottamisen ja aktivoimisen avulla, että mahdollisuudet osallistua tai olla osallisena kehittämistoimintaan maaseutus suunnitelman tukia hyödyntämällä ovat mahdollisimman tasavertaiset koko maakunnan alueella.

Kehittämissuunnitelman toteutuminen

Yritystoimintaa ja elinkeinon kehittämisestä on edistetty niin yritystukien kuin kehittämishanketoiminnan kautta. Kehittämishankkeissa on edistetty elinkeinotoimintaa mm. tekemällä ennakoivia ja selvityksiä, jakamalla tietoa ja parantamalla infrastruktuuria laajakaistoja rakentamalla. Kehittämishankkeiden kautta on myös saatu niihin osallistuneita yritystukien hakijoiksi. Yritystoiminnan ja elinkeinon kehittämiseen tähtäävän kehittämishanketoiminnan kehittämiseksi tuotiin esille erityisesti se, että päästäisiin yhä lähemmäs yrityksiä ja käytännön tekemistä sekä viestinnän tehokkaampi hyödyntäminen.

Kehittämissuunnitelman tasolla tärkeimpinä onnistumisina nostettiin vahvasti esille laajakaistahankkeet, joille on ollut suuri tarve. Laajakaistan uskotaan hyödyttävän niin kyltien yritystoimintaa kuin asumista ja elämistä (mm. yhteisöllisyys, viihtyisyys) muutenkin. Samoin selvästi esille nousi yleisesti yritystoiminnan kehittäminen ja toimialojen osalta erityisesti matkailu- ja elintarvikealat. Lisäksi porotalouden, perusmaatalouteen investoimisen, lähiruoan ja luonnontuotealan mainittiin saaneen huomiota ja myös onnistumisia ohjelmakauden aikana. Kaikki mainitut alat liittyvät myös osin toisiinsa sekä matkailu- ja elintarvikealoihin. Yleisemmällä tasolla, onnistumisena pidettiin yhteistyön ja klusterimaisen ajattelu- ja toimintatavan sekä viestinnän kehittämistä.

Kehittämissuunnitelman tasolla tunnistettiin osa-alueita, joissa tulokset ovat jääneet heikomiksi. Esille tuotiin useimmin alkutuotanto, maaseudun palveluyrittäjyys, metsäala ja uusiutuva energia. Mainittiin myös se, ettei ole onnistuttu pääsemään kunnolla konkreettisiin toimiin yritysten kanssa hankkeiden kautta, ja erityisesti yritysryhmähankkeet, joita on saatu aikaan tavoiteltua vähemmän. Energiapuolen heikon edistymisen arveltiin johtuvan ainakin osittain hajanaisesta asutus- ja tilarakenteesta, lisäksi konkreettisten investointien tekeminen arveluttaa. Myös palveluyrittäjyyden puolella ollaan oltu varovaisia lähtemään uusiin kokeiluihin, mihin mahdollisesti on ollut osasyynä epäselvyys maakuntauudistukseen liittyen. Huoli alkutuotannosta ja perusmaatalouden haasteista, tulivat esille erityisesti sidosryhmien keskuudessa. Edistymisestä huolimatta, luonnontuotealan kehittämisen todettiin olleen haastavaa. Myös kehittämis- ja hanketoimintaan liittyviä ongelmakohtia tuotiin jossain määrin esille, kannettiin huolta siitä, miten toiminta jatkuu ja miten se kytkeytyy muuhun kehittämiseen hankkeen päätyttyä. Rahoittajien kerrottiin kiinnittäneen asiaan huomiota, mikä toisaalta on johtanut siihen, että hanketoiminnasta on tullut yhä ammattimaisempaa. Osa koki kehittämissuunnitelman rahoittajien painopistevalintojen hankaloittavan laajempien, perinteiset toimialarajat ylittävien, kehittämiskokonaisuuksien toteuttamista.

Suosituks

Arvioinnissa nousevat selvästi esille ne asiat ja teemat kehittämissuunnitelmasta, joissa on onnistuttu ja toisaalta asiat, joissa tulokset ovat jääneet heikomiksi. Monen onnistumisen taustalla on nähtävissä tärkeänä tekijänä alueen luonnonvarat, niistä huolehtiminen onkin alueen kehittämisen kannalta hyvin tärkeää.

Toimivat ja riittävän nopeat tietoliikenneyhteydet ovat nykypäivänä ja tulevaisuudessa keskeisiä niin elinkeinotoiminnan ja palveluiden järjestämisen kuin asumisen ja vapaa-ajan kannalta. Tietoliikenneyhteyksien edelleen kehittäminen, myös syrjäisemmillä seuduilla, on tärkeää. Tähän perustavanlaatuisen infrastruktuurin rakentamistyöhön tulisi pyrkiä saamaan rahoitusta maaseutusuunnitelman ulkopuolelta niin, ettei se vie suunnitelman varoja kohtuuttomasti muulta maaseudun kehittämiseltä.

Maaseudun kehittämisessä mukana olevien ja siihen mukaan tulevien toimijoiden yhteistyön kehittämiseen ja syventämiseen on hyvä kiinnittää jatkuvaa huomiota. Yhteistyön ja tiedonkulun merkitys korostuu, mikäli kehittämistyötä rakennetaan tulevaisuudessa isompien, toimialarajat ylittävien, kokonaisuuksien pohjalta.

Kehittämistoiminnan tulevaisuus

Toimintaympäristöstä johtuvia haasteita on nähtävissä paljon. Haasteita jatkoon kannalta ovat edelleen maaseutuyrittäjyyden näkökulmasta matkailun ympärivuotisuuden kehittäminen ja työvoiman saatavuus. Lisäksi lähiruuan volyymit ovat vielä pieniä. Maaseudun palveluyrittäjyydessä haasteina ovat mm. soteen liittyvä epävarmuus ja uusien palveluyrittäjyysinnovaatioiden puute. Palveluyrittäjyyttä tukemaan on ehdotettu mm. lisää yrittäjyyskoulutusta, neuvontaa, aktivointia ja yritysten yhteistyön lisäämistä. Isoja haasteita ovat infrastruktuurin rapistuminen, ikärakenne ja väestön väheneminen. Näitä haasteita lieventämään pyrkiviä kehittämistoimia on toteutettu alueella paljon, mutta koska haasteet ovat niin isoja, vaikutukset uhkaavat jäädä osin pieniksi haasteiden kokoon nähden. Tärkeää työtä asioiden suhteen on kuitenkin tehty.

Näyttää siltä, että kehittämissuunnitelman ylemmät painopisteet ja tavoitteet ovat pääosin hyvin kohdallaan mahdollistaen monenlaisen kehittämisen. Haasteet tulevat vastaan enemmänkin käytännön kehittämistoiminnassa. Saadaanko kehittämistoimilla käytännössä tehtyä tarpeeksi asioiden hyväksi ja saadaanko yritykset sekä maatilat kehittämään toimintaansa, ovat keskeisiä kysymyksiä (ja haasteita).

Eri kohderyhmiltä ja sidosryhmiltä saadun tiedon perusteella kaiken kattavasta kehittämissuunnitelmasta halutaan pääpiirteissään pitää vielä kiinni, mutta priorisointiakin kaivataan ehkä aiempaa enemmän. Tulevaisuusorientoitunutta otetta toivotaan myös jossain määrin lisää suunnitelmaan. Tämä tarkoittaa sitä, että suunnitelmassa olisi jatkossa joitakin uusia tulevaisuuden kannalta oleellisia kehittämisteemoja, mutta myös uudentyypisillä tavoilla toteutettavia kehittämistoimia tai ratkaisuja. Tällaisia aihealueita voivat olla esimerkiksi kiertotalous, ilmastonmuutos sekä erilaisia alustaratkaisuja ja digitaalisuutta hyödyntävät toimet.

Nykyistä vaikuttavamman kehittämistoiminnan aikaansaamiseksi voidaan vaikuttaa nopeimmin panostamalla jo nyt hyviä tuloksia tuottaviin teemoihin ja asioihin. Tämä voisi tarkoittaa erityisesti edelleen vahvaa panostamista matkailuun sekä myös panostamista uusiin yrityksiin ja yritystoiminnan kehittämiseen, porotalouteen sekä laajakaistatyöhön. Jalostusasteen nostoon tähtäävät toimenpiteet ovat myös tästä näkökulmasta tärkeitä. Lisäksi rohkeisiin kokeiluihin olisi jätettävä tilaa ja mahdollisuuksia.

Suosituks

Matkailun ja yritystoiminnan kehittämisen on syytä olla keskeisinä kehittämisteemoina jatkossakin. Matkailu säteilee myönteisiä vaikutuksia monille muille aloille Lapissa. Yritystoiminnan kehittämisessä on tärkeää pystyä lisäämään jalostavaa /jatkojalostavaa toimintaa, jotta tuotetaan lisäarvoa enemmän verrattuna pelkkään raaka-aineen tuottamiseen.

Kokeiluluonteisen kehittämistoiminnan lisäämiselle tuntuu olevan tilausta. Uudessa kehittämissuunnitelmassa voisi olla yksi erillinen painopistealue esim. kokeiluille "Innovatiiviset

kokeilut" tms. Horisontaalisina toteutusmalleina nämä eivät usein saa sitä painoarvoa, mikä tässä tapauksessa asialle voisi olla tarpeen.

Huomiota tarvitaan edelleen siihen, että yritykset ja maatilat saadaan osallistumaan ja sitoutumaan oman toimintansa kehittämiseen.

2 Arvioinnin tausta ja arviointitehtävä

2.1 Lapin alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020

Kuluvalla, vuodet 2014-2020 kattavalla, ohjelmakaudella keskeisin väline maaseudun kehittämisessä on Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma. Kehittämissuunnitelmalla tavoitellaan maaseudun elinvoimaisuuden säilymistä, parempaa ympäristötilaa ja uusiutuvien luonnonvarojen kestäväää käyttöä. Ohjelmakauden julkinen rahoitus on noin 8,2 miljardia euroa, josta osa on kansallista rahoitusta ja osa Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahoitusta. Julkisen rahoituksen lisäksi kehittämistyössä on käytössä yksityistä rahoitusta. (Maa- ja metsätalousministeriö 2015). Valtakunnallisen Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman lisäksi kullakin alueella kehittämisen painopisteet ja tarpeet on linjattu alueellisissa maaseudun kehittämissuunnitelmissa. Edelleen paikallistasolla, Leader-toimintaryhmillä, on omat maaseudun kehittämissuunnitelmansa.

Lapin alueellisessa maaseudun kehittämissuunnitelmassa 2014-2020 on määritelty kehittämisen painopisteet ja keskeiset tavoitteet. Alla esitetyille tavoitteille on suunnitelmassa asetettu indikaattorit, mutta ei tavoitetasoja.

1. Maaseutuyrittäjyys

Painopisteet:

- Maatalous
- Porotalous
- Elintarvikeala (alkutuotannosta markkinointiin)
- Luonnontuotteet
- Metsäala ja uusiutuva energia
- Matkailu
- Maaseudun palveluyrittäjyys

Tavoitteet:

- Maaseutuyrittäjien ammatillisen osaamisen kasvu
- Maaseutuyritysten innovaatioiden kasvu
- Yhteistyön lisääntyminen maaseutuyritysten ja niiden sidosryhmien kesken
- Maaseutuyritysten kilpailukyvyyn kasvu

2. Asuinmaaseutu

Painopisteet:

- Maaseudun infrastruktuuri
- Yhteisöllisyys
- Julkiset palvelut
- Maaseutuympäristö

Tavoitteet:

- Tietämyksen edistäminen maaseutualueilla (mm. asuminen, kehittäminen)
- Maaseudun uudet palveluinnovaatiot
- Maaseudun toimijoiden yhteistyön edistäminen
- Maaseutuasumisen kilpailukyvyyn edistäminen

2.2 Arviointitehtävä¹

Lapin elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskus (ELY-keskus) pyysi 1.8.2018 päivätyllä tarjouspyynnöllä tarjouksia Lapin alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman 2014-2020 väliarvioinnista. Arviointia ovat ohjanneet alla esitetyt arviointiteemat ja -kysymykset.

Yleisarvio kehittämissuunnitelman toteutumisesta

- Kuinka kehittämissuunnitelma vastaa maaseutuohjelman 2014-2020 kolmeen strategiseen painopisteeseen?
- Miten kehittämistoimia on kohdentunut erilaisille maaseutualueille?
- Miten toimenpiteet ovat edistäneet elinkeinotoiminnan kehittymistä?

Yritystukien vaikuttavuus maaseudun yrityksiin

- Miten maaseutuohjelman toimenpiteet ovat vaikuttaneet alueen yrityksiin?
- Millainen työllisyysvaikutus toimenpiteillä on ollut?

Alueiden välisten hankkeiden onnistuminen ja tarpeellisuus

- Mitä lisäarvoa alueiden välisistä hankkeista on saatu kehittämistoimintaan?
- Miten alueiden väliset hankkeet ovat onnistuneet kohderyhmien tavoittamisessa ja toimenpiteiden kohdentamisessa?

Yleishyödyllisen kehittämisen vaikuttavuus maaseudun toimintamahdollisuuksien kehittämiseen

- Miten yleishyödylliset investoinnit (laajakaista ja vesihuoltohankkeet) ovat edistäneet maaseudun yhteisöllisyyttä ja parantaneet palveluita?

Erilliset arviointiteemat

- Miten alkutuotannon kehittämishankkeet ovat vaikuttaneet maatalouden kannattavuuteen ja kilpailukykyyn?
- Miten yleishyödylliset investoinnit ovat vaikuttaneet maaseutuun asuin ympäristönä ja ovatko ne tuoneet sosiaalista pääomaa?
- Mikä on niiden vaikuttavuus?
- Miten kehittämishankkeiden keskinäinen yhteistyö toimii hankkeiden suunnitteluvaiheessa ja toteutuksessa? Mitä lisäarvoa se tuottaa?
- Miten hanketuilla on edistetty maaseudun elinkeinojen kehittymistä?

Parannus- ja täydennysesitykset loppukaudelle sekä painotukset uudelle ohjelmakaudelle

- Miten Lapissa olisi mahdollista aikaansaada nykyistä vaikuttavampaa kehittämistoimintaa?
 - Mihin asioihin tulisi kiinnittää jatkossa enemmän huomiota?
 - Mitkä ovat niitä hyviä käytäntöjä tai toimintatapoja, joiden säilymisestä tulee jatkossa huolehtia?
 - Vastaavatko toimenpiteet alueiden erityispiirteisiin?
-

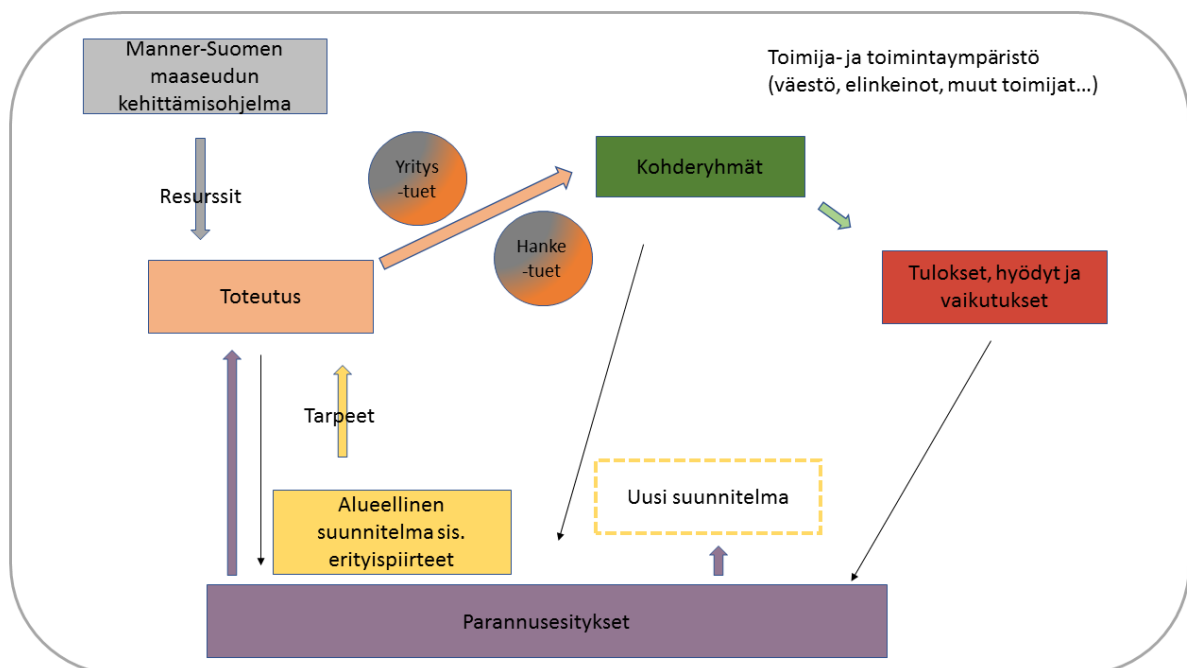
Arvioinnin keskeisenä tavoitteena oli tarkastella kehittämissuunnitelman toteutusta, tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta. Tavoitteena oli myös tuottaa maakuntakohtaista tietoa hyvien käytäntöjen levittämiseksi ja vaikuttavien toimien aikaansaamiseksi sekä hyödynnettäväksi seuraavan ohjelmakauden kehittämistyön suunnittelussa.

¹ Luvun lähteenä tarjouspyyntö.

3 Arvioinnin toteutus ja aineistot

3.1 Arviointiasetelma

Arviointiasetelma on esitetty alla kuvassa 1. Alueellista suunnitelmaa toteutetaan ohjelman toteuttajien ja hallinnon toimesta Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman resurssit, tavoitteet ja toimenpiteet sekä toisaalta alueen erityispiirteet huomioiden. Ohjelman ja suunnitelman kohderyhmät eli alueen yrittäjät ja hanke-toteuttajat saavat aikaan varsinaiset tulokset ja vaikutukset ottaessaan ohjelman mahdollisuudet käyttöön. Arvioinnin parannusesitykset laadittiin huomioiden niin suunnitelman toteutus sekä tulokset ja vaikutukset kuin kohderyhmien näkemykset. Parannusesitykset kohdistuvat niin nykyisen suunnitelman toteutukseen kuin seuraavan ohjelmakauden suunnitelmaan.

Kuva 1. Arviointiasetelma.

Arvioinnissa painottuvat erityisesti seuraavat näkökulmat:

- alueellisiin erityispiirteisiin vastaaminen
- elinkeinollisen kehittämisen toteutuminen suhteessa valtakunnallisiin ja alueellisiin painotuksiin
- eri kohderyhmien saama hyöty
- hanketoiminnan käytännön toteutus (mm. mitkä ovat olleet kärkiä) ja vaikuttavuus.

3.2 Arvioinnin kohteena olevat tuet

Tarkastelussa mukana olivat Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman toimenpiteet 1.1, 1.2, 4.2, 6.2, 6.4, 7.1-7.6 ja 16 (pl. 16.1) ja näihin toimenpiteisiin kohdentuvat hanke- ja yritystuet, joita on haettu suoraan Lapin ELY-keskuksesta (ei Leader-ryhmältä) sekä maatalouden investointi- ja aloitustuki (4.1, 6.1, aloitustuki vain rahoitustietojen osalta).

3.3 Arvioinnin aineistot ja menetelmät

Arvioinnissa hyödynnettiin valmista materiaalia, kuten valtakunnallista Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmaa 2014-2020, Lapin alueellista maaseudun kehittämissuunnitelmaa 2014-2020 ja sen toteutumista kuvaavia seuranta- ja indikaattoritietoja. Lisäksi toimintaympäristön kuvauksessa hyödynnettiin tilastoaineistoja sekä muuta valmista materiaalia.

Valmista aineistoa täydennettiin omalla tiedonhankinnalla kyselyiden, haastattelujen ja työpaikan muodossa. Kyselyt suunnattiin tukia saaneille viljelijöille, maaseudun yrittäjille sekä kehittämishankkeeseen (kehittäminen, koulutus, tiedotus ja yhteistyö) tukea saaneille tahoille. Kyselyt toteutettiin marras-joulukuussa 2018. Kyselyt lähetettiin kaikille Lapin ELY-keskuksen myöntämiä arvioinnin kohteena olevia tukia vuosina 2014-2018 saaneille, joiden sähköpostiosoite oli tiedossa. Seuraavassa on lyhyesti kuvattu kyselyihin vastanneiden taustatietoja.

Viljelijöille suunnattu kysely lähetettiin 66 sähköpostiosoitteeseen ja vastauksia saatiin 17 eli vastausprosentiksi muodostui 26 %.

- Vastaajan tila **sijaitsi** useimmin Tervolassa (3 /17 tilaa), kaikkiaan vastaajia oli 12 eri kunnasta eri puolilta maakuntaa.
- Useimmilla (12 /17) vastanneilla **yritysmuoto** oli maatila, osakeyhtiötä ja yhtymiä oli joukossa kaksi kumpaakin ja toiminimiä yksi.
- Tiloilla oli omaa **peltoa** 20-180 ha (ka. 75 ha), vuokrattua peltoa 10-180 ha (ka. 55 ha) ja **metsää** 30-700 ha (ka. 242 ha). Yhdellä vastaajalla ei ollut omaa tai vuokrattua peltoa eikä metsää, kaikilla muilla oli sekä omaa ja vuokrattua peltoa että metsää.
- Maatalouden **päätuotantosuunta** oli useimmilla (11 /17) maidontuotanto. Naudanlihan tuotanto oli päätuotantosuuntana kolmella, muu karjatalous kahdella ja kasvihuonetuotanto yhdellä vastaajalla.
- Tilanpito oli kaikilla vastaajilla **päätoimista**. Tilan **liiketoimintamalli** maatalouden osalta oli liki kaikilla (15 /17) raaka-aineen tuottaminen, parilla myös tilalla tuotettujen raaka-aineiden jatkojalostus.
- Ensisijainen viljelijä oli **iältään** 25-58 -vuotias, useimmin 48 -vuotias. Alle 35-vuotiaita viljelijöitä oli viisi, 35-49 -vuotiaita kuusi ja vähintään 50-vuotiaita samoin kuusi.
- Vastaajat arvioivat maatalouden **kannattavuuden** vuosina 2015-2017 olleen yleisimmin (14 /17) kohtalainen, loput kolme arvioivat kannattavuuden heikoksi eikä yksikään hyväksi.
- Tilan maataloustuotantoa **on kehitetty edellisen 10 vuoden aikana** useimmin (12 /17) laajentamalla entisen tuotantosuunnan puitteissa. Parilla tilalla on jatkettu likimain ennallaan, parilla tilalla on toteutettu iso tuotantotavan tai -suunnan muutos ja yhdellä on laajennettu tuotantoa käynnistämällä uutta tuotantoa entisen rinnalle. Yhdelläkään tilalla ei ole supistettu tuotantoa tai lopetettu sitä kokonaan.
- Vastaajat **aikoivat seuraavan 10 vuoden aikana kehittää** tilan maataloustuotantoa joko laajentamalla entisen tuotantosuunnan puitteissa (9 /17) tai jatkamalla tuotantoa likimain ennallaan (8 /17). Yksikään tila ei kertonut tuotantotavan muutoksesta tai uuden tuotannon suunnittelusta, eikä toisaalta tuotannon supistamis- tai lopettamissuunnitelmista.

Maaseudun yrityksille suunnattu kysely lähetettiin 46 sähköpostiosoitteeseen ja vastauksia saatiin 14 eli vastausprosentiksi muodostui 30 %.

- Tukea saaneet yritykset **sijaitsivat** useimmin Rovaniemellä (4 /14 yritystä), kaikkiaan yrityksiä oli yhdeksästä eri kunnasta eri puolilta maakuntaa. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta myös tuen kohde sijaitsi samassa kunnassa kuin tukea saanut yritys.
- Useimpien (10 /14) vastanneiden yritysten **yritysmuoto** oli osakeyhtiö, avoimia yhtiöitä tai kommandiittiyhtiöitä oli joukossa kolme ja maatiloja yksi.
- **Liikevaihdoltaan** alle 200 000 euron yrityksiä oli vastanneissa kuusi, yli miljoonan euron liikevaihto oli yhdellä yrityksellä, loput seitsemän olivat liikevaihdoltaan tältä väliltä.

- Vastanneiden yritysten **henkilöstömäärä** vaihteli yhden ja 25 henkilön välillä, keskimääräisen henkilöstömäärän ollessa viisi. Hieman reilu puolet (57 %) oli alle 5 henkilöä työllistäviä yrityksiä ja kaksi yritystä työllisti vähintään 10 henkilöä.
- Vastanneista yrityksistä kolmannes (5 /14) toimi majoitus- ja ravitsemisalalla. Parin yrityksen **päätoimiala** oli elintarvikkeiden valmistus ja parin alkutuotanto. Loput viisi yritystä edustivat kukin eri toimialaa: ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta, kuljetus ja varastointi, terveys- ja sosiaalipalvelut, muu palvelutoiminta ja jokin muu toimiala.

Kehittämishankkeeseen (kehittäminen, koulutus, tiedotus ja yhteistyö) tukea saaneille tahoille suunnattu kysely lähetettiin 50 sähköpostiosoitteeseen ja vastauksia saatiin 20 eli vastausprosentiksi muodostui 40 %.

- Hankkeen toteuttajaorganisaatio **sijaitsi** useimmin Rovaniemellä (9 /20 organisaatiota), kaikkiaan toteuttajaorganisaatioita oli seitsemästä eri kunnasta pääasiassa maakunnan etelä- ja länsiosista.
- Toteuttajaorganisaatioista neljä oli **luonteeltaan** oppilaitoksia ja niin ikään neljä osuuskuntia. Järjestöjä, liikeyrityksiä ja tutkimuslaitoksia oli kutakin kaksi toteuttajaorganisaationa. Loput viisi toteuttajaa edustivat kukin eri tyyppistä organisaatiota: kunta, kehittämis- tai neuvontaorganisaatio, Leader-yhdistys, kyläyhdistys ja kuntayhtymä.

Arvioinnissa haastateltiin 22 henkilöä joulukuun 2018 ja tammikuun 2019 aikana. Puhelinhaastatteluilta kartoitettiin hanketoimijoiden, sidosryhmien sekä suunnitelman toteutuksesta vastaavien näkemyksiä kehittämissuunnitelman toteutuksesta ja tuloksista sekä kehittämistoiminnan tulevaisuudesta (Taulukko 1.).

Arvioinnin loppuvaiheessa järjestetty työpaja toimi paitsi alustavien tulosten esittelytilaisuutena, myös tilaisuutena, jossa alueen toimijat tuottivat näkemyksellistä tietoa arvioinnin käyttöön. Helmikuun alussa Rovaniemellä pidettyyn työpajaan osallistui 20 henkilöä, jotka edustivat Lapin ELY-keskusta, hankkeita toteuttaneita tahoja ja muita sidosryhmiä (Taulukko 1.). Työpajassa rakennettiin ryhmissä kausaalikarttoja niin onnistuneiksi kuin haasteellisiksi koetuista maaseutusuunnitelmaan liittyvistä asioista, molemmista suunnitelman painopisteistä erikseen. Kausaalikarttaa laadittaessa ryhmä määritteli ensin asiat, jotka se koki onnistuneiksi tai haasteellisiksi. Sitten kullekin asialle määriteltiin peräkkäisten miksi-kysymysten avulla syyketju. Haasteiden osalta syyketjun lisäksi pohdittiin myös sitä, miten haasteeseen voidaan vastata. Kausaalikartan avulla on mahdollista kuvata systeemistä kokonaisuutta (esim. Kuhmonen ym. 2017). Työpajan lopuksi kukin osallistuja kirjasi vielä itsenäisesti näkemyksensä siitä, mitkä ovat alueen maaseudun kehittämisen keskeisimpiä haasteita, joihin tulisi puuttua.

Taulukko 1. Haastatellut ja työpajaan osallistuneet taustaorganisaationsa mukaan.

Organisaatio	Haastattelut	Työpaja
ELY-keskus	6	6
Maakuntaliitto	2	2
Leader-ryhmä	1	3
Kehittämissyhtiö	2	
Yrittäjä	2	
Kunta	1	
Metsäkeskus	1	1
MTK	1	1
ProAgria	1	
Paliskuntain yhdistys	1	1
Yliopisto, tutkimuslaitos	2	4
Ammattikorkeakoulu	1	1
Muu oppilaitos	1	1
Yhteensä	22	20

4 Toimintaympäristö

Lapin maakuntaan kuuluu 21 kuntaa, jotka muodostavat kuusi seutukuntaa (Kuva 2.). Lähes koko Lappi kuuluu alueluokituksessa maaseutuun, tarkemmin sanottuna harvaan asuttuun maaseutuun. Kaupunkimaista aluetta on Rovaniemen sekä Kemi-Tornion alueella, kaupunkien läheistä maaseutua ja ydinmaaseutua on lähinnä näiden kaupunkiseutujen sekä Kemijärven ympäristössä. (Lapin liitto, Suomen Ympäristökeskus 2015.) Seutukuntien välillä on selviä eroja mm. väestö- ja elinkeinorakenteessa. Lappi on Suomen kansainvälisin maakunta, kansainvälisyyttä vahvistaa alueen maantieteellinen asema Ruotsin, Norjan ja Venäjän rajanaapurina (Lapin luotsi). Myös harva asutus, pitkät etäisyydet ja rikkaat luonnonvarat sekä niihin pohjautuvat elinkeinot ovat Lapille vielä leimallisempia kuin muulle Suomelle.

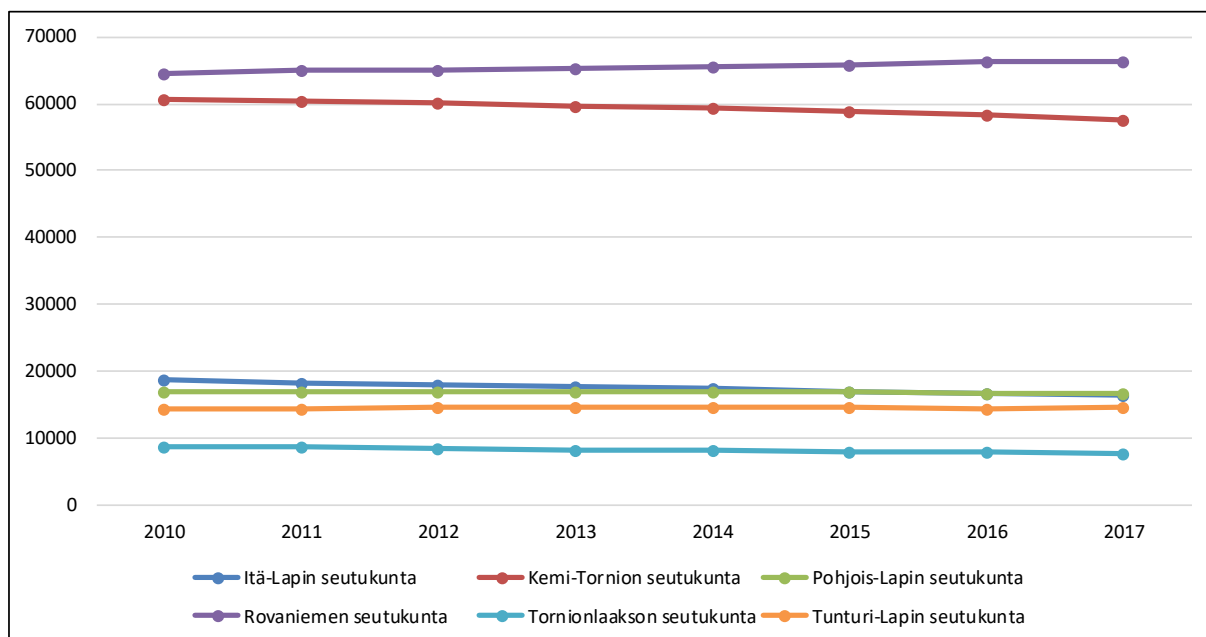
Kuva 2. Lapin kunnat ja seutukunnat. Lähde: Lapin liitto.

Väkiluku, väestörakenne ja väestöennuste

Lapin maakunnassa asui vuoden 2017 lopussa (uusin tieto) 179 223 asukasta, vuoden 2018 lopun tilanteesta on olemassa toistaiseksi vain ennakkotieto, minkä mukaan maakunnan väkiluku olisi noin 178 500. Väestön määrä on ollut koko 2010-luvun laskeva, vuodesta 2012 lähtien sekä luonnollisen väestömuutoksen (syntyvyyden ja kuolleisuuden suhde) että muuttoliikkeen myötä. Nettomaahanmuutto on positiivista eli maakuntaan muutetaan ulkomailta enemmän kuin mitä sieltä muutetaan ulkomaille, mutta tämä ei riitä korvaamaan maan sisäisen muuttoliikkeen myötä aiheutuvaa väestön vähenemää. (Tilastokeskus.)

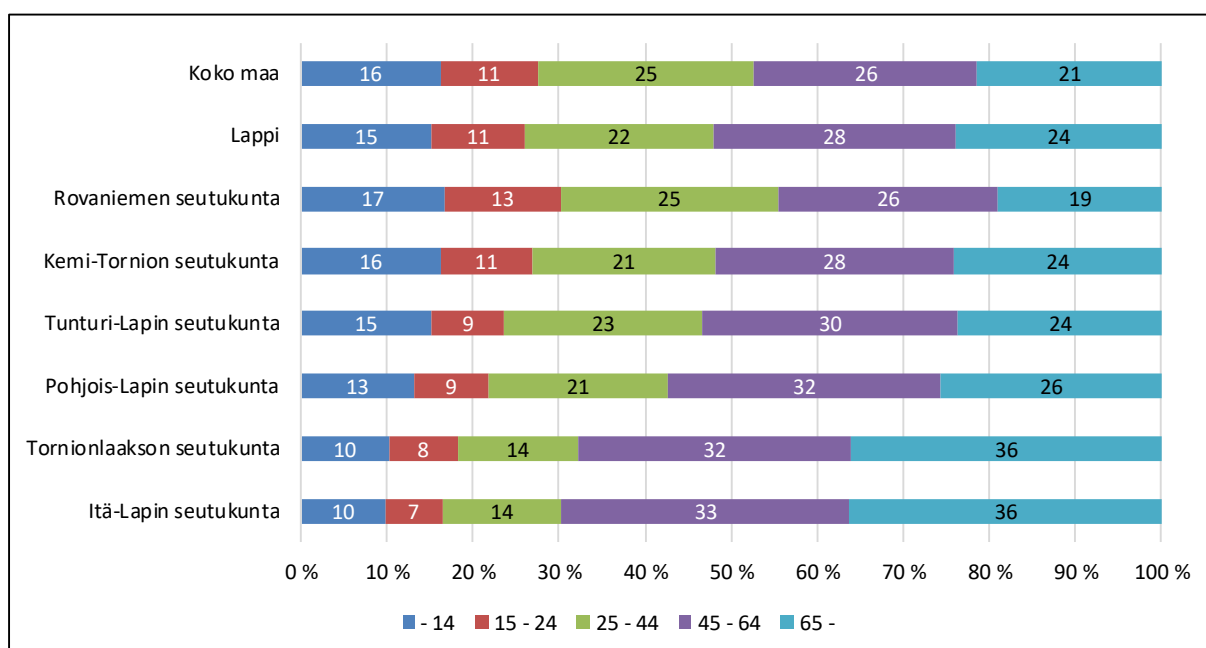
Väestö keskittyy vahvasti Rovaniemen ja Kemi-Tornion seuduille. Seutukunnittain tarkastellen väestöään on kasvattanut 2010-luvulla lähinnä Rovaniemen seutukunta, joinakin vuosina

myös Tunturi-Lapin seutukunta. Väestöään suhteellisesti eniten ovat menettäneet Itä-Lapin ja Tornionlaakson seutukunnat (Kuva 3.). Rovaniemen seutukunnassa sekä luonnollinen väestönmuutos että kokonaisnettomuutto on liki koko 2010-luvun ollut positiivista (Tilastokeskus).

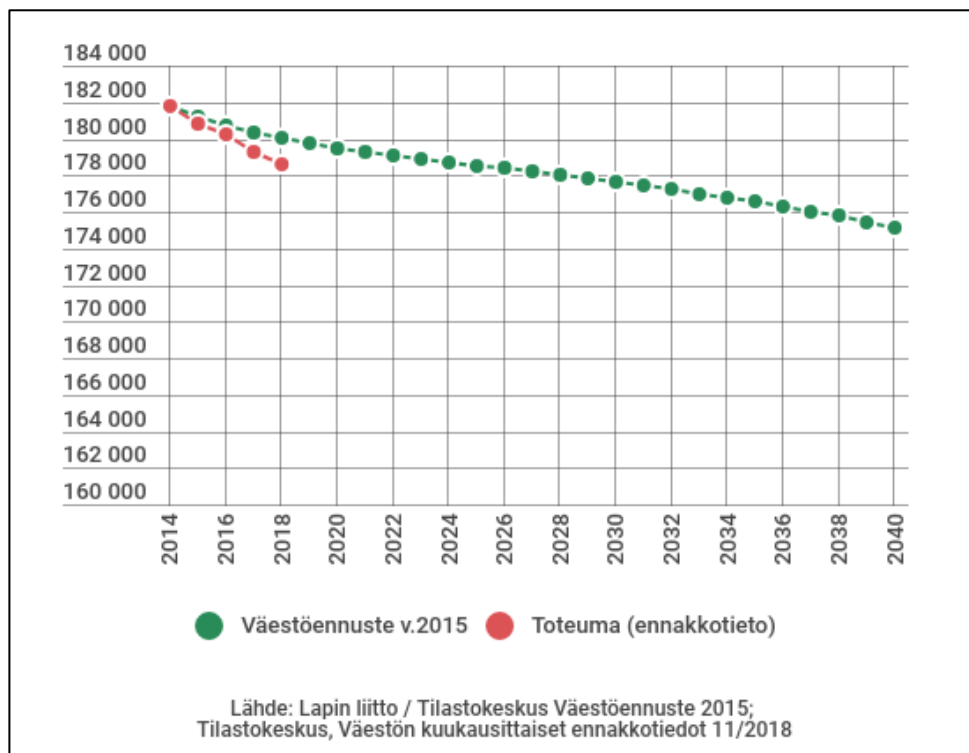
Kuva 3. Väkiluku Lapin seutukunnissa 2010-2017. Lähde: Tilastokeskus.

Seutukuntien välillä on selviäkin eroja väestörakenteissa (Kuva 4.). Rovaniemen seutukunta erottuu muista Lapin seutukunnista ns. nuorimpana, ikärakenteen ollessa suurin piirtein samankaltainen kuin maassa keskimäärin. Kemi-Tornion, Tunturi-Lapin ja Pohjois-Lapin seutukunnat ovat ikärakenteeltaan keskenään samankaltaisia ollen lähellä maakunnan keskimääräistä ikärakennetta. Ikärakenteeltaan ns. vanhimpia seutukuntia ovat Tornionlaakson ja Itä-Lapin seutukunnat, joissa eläkeikäisten osuus on peräti 36 % väestöstä.

Kuva 4. Koko maan, Lapin maakunnan ja seutukuntien ikärakenne vuonna 2017. Lähde: Tilastokeskus.

Tilastokeskuksen väestöennuste vuoteen 2040 ennakoii Lapin väkiluvun edelleen vähenevän (Kuva 5.). Viime vuosien toteutunut kehitys on ollut vielä selvemmin laskevaa kuin ennustettu kehitys. Väestöennusteen mukaan Lapin väestöstä olisi yli 64-vuotiaita noin 30 % vuonna 2040. Iäkkäämmän väestöosan osuuden kasvaessa 45-64-vuotiaiden osuus pienenesi. Nuorempien ikäluokkien osuudessa ei ennusteta tapahtuvan suuria muutoksia. (Tilastokeskus.)

Kuva 5. Lapin väestöennuste vuoteen 2014 ja toteuma 2014-2018.
Lähde: Lapin luotsi.

Työpaikat, toimialat ja työllisyys

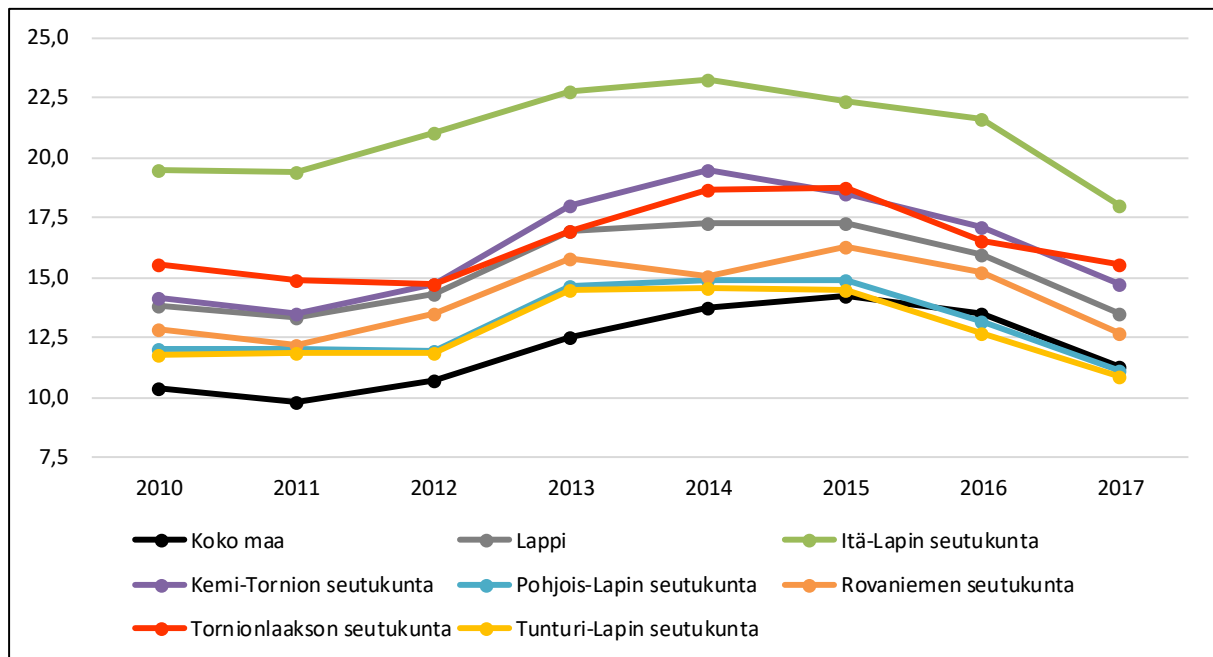
Lapin maakunnassa oli vuonna 2016 noin 70 000 työpaikkaa, joista suurin osa (70 %) Kemi-Tornion ja Rovaniemen seutukunnissa (Taulukko 2.). Verrattuna vuoteen 2010, työpaikkojen kokonaismäärä on Lapissa pienentynyt noin 2 100 työpaikalla, suhteellisesti muutos (-2,9 %) on hieman suurempi kuin maassa keskimäärin (-2,1).

Lapin seutukunnat eroavat jonkin verran toisistaan toimialaprofiililtaan. Terveys- ja sosiaaliala on kolmen työllistävimmän alan joukossa kaikissa seutukunnissa, joista neljässä se on kaikkein työllistävin. Kemi-Tornion seutukunnassa suurin toimiala työpaikkojen määrällä mitaten on teollisuus ja Tunturi-Lapin seutukunnassa majoitus- ja ravitsemistoiminta. Tukku- ja vähittäiskauppa kattaa kaikissa seutukunnissa noin 10 % työpaikoista. Maa-, metsä- ja kalatalous on kolmen suurimman toimialan joukossa Itä-Lapin ja Tornionlaakson seutukunnissa. Koko maakuntaa tarkastellen kolme suurinta toimialaa ovat samat kuin koko maassakin eli terveys- ja sosiaalipalvelut, kauppa ja teollisuus. Alkutuotannon ja kaivostoiminnan sekä julkisen hallinnon ja terveys- ja sosiaalipalveluiden osuus on Lapissa hieman suurempi kuin maassa keskimäärin, kun puolestaan teollisuuden, informaatio- ja viestintäalan sekä ammatillisen ja tieteellisen toiminnan osuus on hieman pienempi.

Taulukko 2. Työpaikat toimialoittain (%) vuonna 2016 seutukunnittain, koko Lapin maakunnassa ja koko maassa sekä työpaikkojen määrä (kpl) alueittain. Kullakin alueella korostettu kolmen suurimman toimialan osuus. Lähde: Tilastokeskus.

	Itä-Lappi	Kemi-Tornio	Pohjois-Lappi	Rovaniemi	Tornionlaakso	Tunturi-Lappi	Lappi	Koko maa
A Maa-, metsä- ja kalatalous	14	3	8	3	12	5	5	3
B Kaivostoiminta ja louhinta	0	2	6	0	0	9	2	0
C Teollisuus	5	21	3	5	6	2	9	13
D+E Vesi-, energia- ja jätehuolto	2	1	1	1	2	1	1	1
F Rakentaminen	4	7	5	7	7	6	6	7
G Tukku- ja vähittäiskauppa	10	9	10	10	10	9	10	11
H Kuljetus ja varastointi	5	6	4	5	8	5	6	6
I Majoitus- ja ravitsemistoiminta	4	3	7	4	3	15	5	4
J Informaatio ja viestintä	0	1	1	2	0	0	1	4
K Rahoitus- ja vakuutustoiminta	1	1	0	1	1	0	1	2
L Kiinteistöalan toiminta	1	1	2	1	1	1	1	1
M Ammatil., tieteel. ja tekn. toiminta	3	4	4	4	3	4	4	6
N Hallinto- ja tukipalvelustoiminta	5	5	9	9	7	10	7	7
O Julkinen hallinto ja maanpuol.	8	4	11	9	6	5	7	5
P Koulutus	6	7	6	9	4	5	7	7
Q Terveys- ja sosiaalipalvelut	24	19	15	22	21	13	20	17
R Taiteet, viihde ja virkistys	2	2	2	3	0	4	2	2
Muut palvelut	4	3	5	4	3	3	3	3
Toimiala tuntematon	1	2	2	1	5	2	2	1
Toimialat yhteensä (%)	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Toimialat yhteensä (kpl)</i>	4 957	21 661	6 841	26 525	2 515	6 435	68 934	2 275 679

Työttömyysaste on Lapissa ollut koko maan tasoa korkeampi koko 2010-luvun ollen vuonna 2017 Tilastokeskuksen tietojen mukaan 13,5 (Kuva 6.). Parin viime vuoden aikana työttömyysaste on pienentynyt niin Lapissa kuin koko maassa. Työttömyysasteessa on Lapin seutukuntien välillä selkeitä eroja. Korkein työttömyys vuonna 2017 oli Itä-Lapin seutukunnassa (18,0) ja matalin Tunturi-Lapin (10,9) ja Pohjois-Lapin (11,1) seutukunnissa, joissa se oli koko maan tasoa pienempi. Maakunnan keskiarvoa pienempi työttömyys oli lisäksi Rovaniemen (12,7) seutukunnassa.

Kuva 6. Työttömyysaste (%) 2010-2017 2016 seutukunnittain, koko Lapin maakunnassa ja koko maassa. Lähde: Tilastokeskus.

Vuonna 2017 työvoimaan kuului Lapin maakunnan väestöstä noin 45 %, mikä on hyvin lähellä koko maan tasoa (48 %). Seutukunnittain tarkastellen korkein työvoiman osuus oli Tunturi-Lapin (49 %), Rovaniemen (48 %) ja Pohjois-Lapin (47 %) seutukunnissa. Matalin puolestaan Tornionlaakson (39 %), Itä-Lapin (40 %) ja Kemi-Tornion (43 %) seutukunnissa. Taloudellinen huoltosuhde (kuinka monta työvoiman ulkopuolella olevaa ja työtöntä on yhtä työllistä kohti) oli vuonna 2016 korkein Itä-Lapin (2,16) ja Tornionlaakson (1,99) seutukunnissa. Matalin eli edullisin huoltosuhde oli Tunturi-Lapin (1,35), Pohjois-Lapin (1,44) ja Rovaniemen (1,45) seutukunnissa. Koko maassa huoltosuhde oli 1,42 ja Lapin maakunnassa 1,61. (Tilastokeskus.)

Työttömyyden alenemisesta huolimatta työttömyyden rakenteelliset ongelmat ovat haastavia, mikä näkyy työmarkkinoilla kohtaanto-ongelmina. Joissakin ammateissa on työttömyydestä huolimatta vaikeuksia saada rekrytoitua työntekijöitä. Työvoiman kysynnän kasvu koskee erityisesti yrityksiä ja yksityissektorin työpaikkojen osuus on ollut vuosia kasvussa. Esimerkiksi matkailualalla osaavan työvoiman saatavuuden haasteet ovat lisääntyneet matkailun kasvun myötä. (Lappi-sopimus 2018-2021 liitteet 2017.)

Maaseudun keskeisten elinkeinojen kehitys ja tilanne

Maatalous

Lapissa oli vuonna 2018 yhteensä noin 1 300 maatalous- tai puutarhayritystä, joista muuta kasvinviljelyä kuin viljanviljelyä (heinän viljely) harjoittavia oli 57 %, toiseksi (21 %) eniten oli lypsykarjataloutta harjoittavia tiloja. Yritysten määrä on vähentynyt 2010-luvulla, muutos vuodesta 2011 on 16 % (koko maassa muutos -18 %). Viljelijöiden keski-ikä Lapissa on 54 vuotta, mikä on lähes sama kuin maassa keskimäärin. Käytössä olevaa maatalousmaata tiloilla oli keskimäärin 34 ha vuonna 2018, kun maassa keskimäärin luku on 48 ha. Käytössä olevan maatalousmaan määrä per tila on kasvanut 2010-luvulla niin Lapissa kuin koko maassakin. Monialaisten tilojen osuus on merkittävä, ollen 34 % vuonna 2016, koko maassa vastaava luku oli 29 %. (Luke.)

Maatilayritysten veronalaiset tulot olivat Lapissa vuonna 2016 noin 107 miljoonaa euroa, josta maataloustuotteiden myyntitulojen osuus oli 50 prosenttia, tukien 47 prosenttia ja muiden tulojen osuus 3 prosenttia. Maataloustuotteiden myyntituloista suurin osa muodostui kotieläintuotteiden myynnistä. Yrityskohtaiset tulot ovat kasvaneet vuoteen 2010 verrattuna. (Tilastokeskus.) Kuha ym. ovat toteuttaneet 2017 alkuvuodesta maataloilille kyselyn, jossa tarkastellaan mm. maatalojen kannattavuutta. Vastaajien oman arvion mukaan kannattavuudessa oli vuosien 2015 ja 2017 osalta merkittäviä eroja tuotantosuuntien välillä; kannattavuudesta kertoivat maidontuottajat, kun naudanlihantuottajat, nurmiviljelijät ja lammastilalliset kertoivat nollatuloksesta. Kaikissa tuotantosuunnissa, nurmituotantoa lukuun ottamatta (jossa ennakoitaan nollatulosta), toiminnan ennakoitaan olevan vuonna 2019 kannattavaa.

Maakunnan maatalous on alueellisesti jakautunutta, vahvan maatalouden alueen sijoituessa maakunnan lounaisosiin Ylitornion, Tornion, Kemin, Tervolan ja Simon kuntien alueelle. Alueella tuotetaan koko maakunnan tuotantomääristä (liha ja maito) noin puolet. (Kuha ym. 2018.)

Porotalous

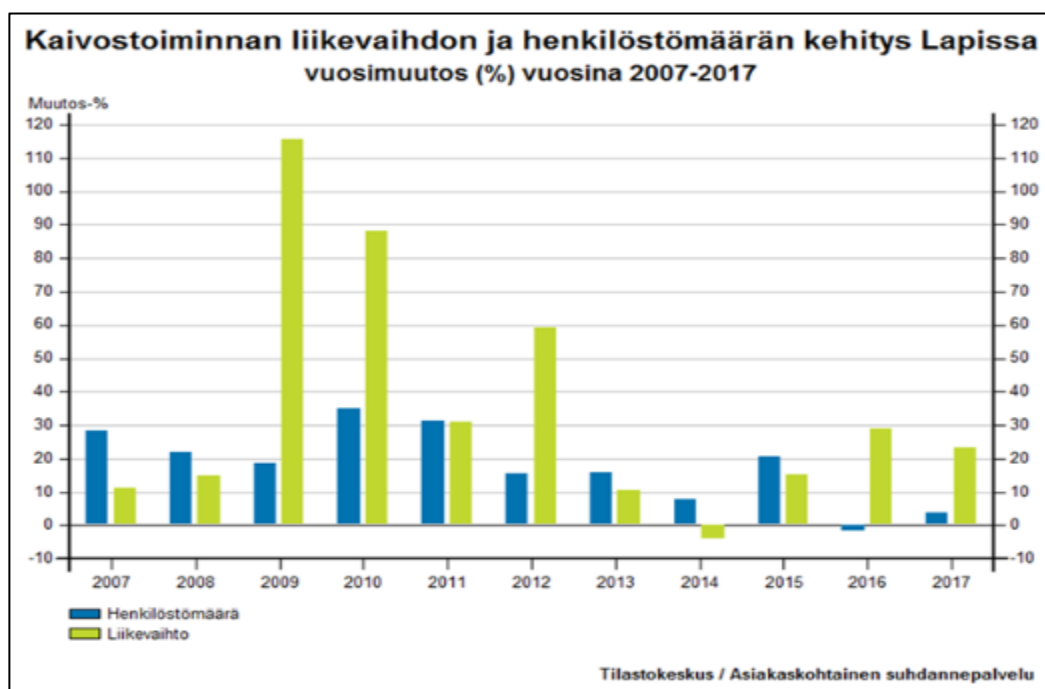
Poronhoitoalue kattaa koko Lapin maakunnan Kemi-Tornion aluetta lukuun ottamatta sekä osia Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun maakunnista. Poronhoitoalue on jaettu 54 paliskuntaan. Poronhoidon keskeisinä haasteina ovat maankäyttöristiriidat muiden maankäyttömuotojen kanssa sekä suurpetojen aiheuttamat vahingot. Poronomistajien määrä on laskenut pieniä vuosittaisia vaihteluja lukuun ottamatta koko 2010-luvun, poronhoitovuonna 2017-2018 poronomistajia oli Suomessa noin 4 400. Pääelinkeinonaan poronhoitoa harjoittaa noin 1 000 henkilöä, sivuelinkeino se on yhtä monelle. Poronhoitoon kytkeytyykin liitännäiselinkeinoja, joista keskeisimpiä ovat pororaaka-aineen jalostus ja matkailu. Poron teurasmäärät vaihtelevat vuosittain, parilla viimeisimmällä poronhoitovuodella teurasmäärät ovat olleet hieman vajaa 80 000 teurasta ja poronlihan tuotanto hieman vajaa 2 miljoonaa kiloa. (Paliskuntain yhdistys.) Maa- ja metsätalousministeriö säätelee porojen määrää vahvistamalla paliskunnille suurimmat sallitut eloporumäärät (talven yli elämään jätettävät porot) vuosikymmeneksi kerrallaan. Kaudelle 2010-2020 koko poronhoitoalueen eloporojen enimmäismääräksi on määrätty 203 700 poroa /vuosi (VNA 857/2014).

Porotalouden yrittäjät ovat tyypillisesti monialayrittäjiä, poronlihantuotannon lisäksi tuloja saadaan usein matkailusta, poronlihan jatkojalostuksesta, käsitöistä ja myös maataloudesta, metsätaloudesta ja palkkatyöstä. Porotalouden kannattavuus on 2014-2015 lähtien ollut aiempia vuosia paremmalla tasolla. (Luke 2016, Luke 2018.) Porotalouden kannattavuutta on parantanut varsinkin pienjalostuksen ja suoramyyntin lisääntyminen (Soppela & Turunen 2017). Lihantuotanto on edelleen tärkein yksittäinen tulonlähde porotaloudessa. Jo yli puolet lihanmyyntituloista saadaan suoramyyntillä, ja suoramyyntitulojen osuus kasvaa tasaisesti. Muita tuottoja, kuten työkorvauksia paliskunnalta, vahingonkorvauksia ja tukia, kertyi poronhoitovuonna 2016–2017 yhteensä lähes saman verran kuin lihanmyyntituottoja. Kannattavuusvaihtelut alueiden välillä ovat suuria. Pohjoisimmassa Lapissa sijaitsevalla erityisellä poronhoitoalueella kannattavuuskerroin oli 0,62. Poronhoitoalueen eteläosaa nimitetään muuksi poronhoitoalueeksi, jonka kannattavuuskerroin oli 0,49. (Luke 2016, Luke 2018.) Myös Kuhan ym. (2018) kyselytutkimuksessa porotilalliset itse kokivat toiminnan kannattavaksi.

Kaivostoiminta

Barentsin alue on tärkeä metallimalmi- ja teollisuusmineraalikaivostoiminnan keskittymä Euroopassa, merkittävimpiä metalleja ja mineraaleja ovat Suomessa kulta, nikkeli ja kromi (Kauranne ym. 2010). Suomessa toimii 10 aktiivista kaivosta, joista kolme sijaitsee Lapin maakunnassa: Suurikuusikko Kittilässä (kulta), Kevitsa Sodankylässä (nikkeli, kupari) ja Elijärven kaivos Keminmaalla (kromi). Kehitys- ja tutkimusprojekteja on Suomessa käynnissä useita, joista merkittävä osa Lapissa. (Mining Finland.)

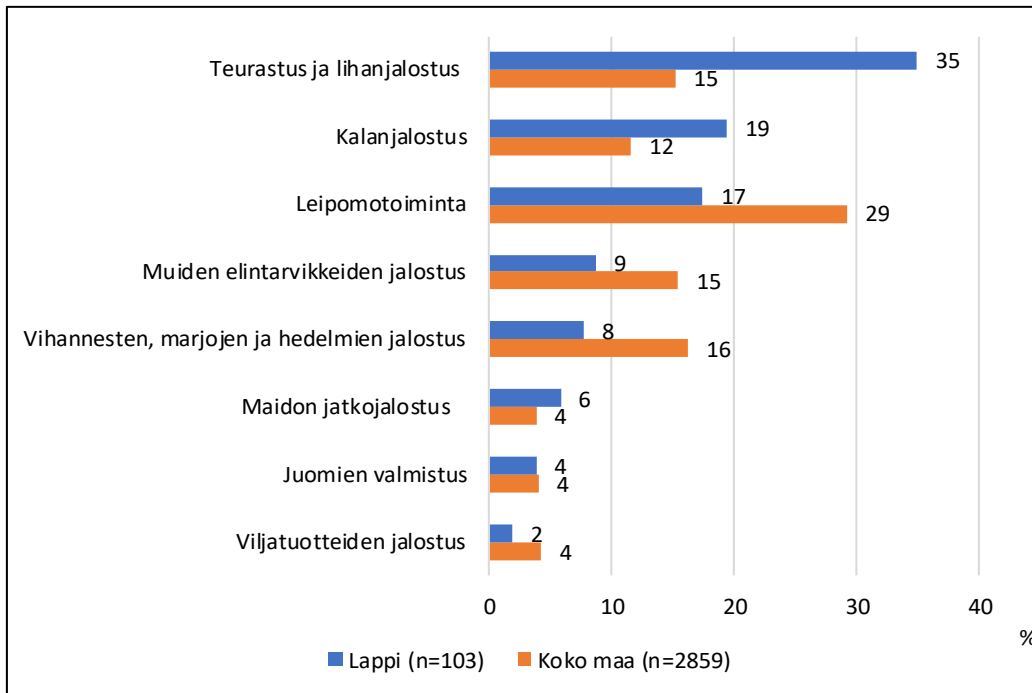
Toimialan liikevaihdon ja henkilöstömäärän kehitys on ollut koko vuosikymmenen ajan voimakkaasti kasvava kaivosten toimintojen laajentuessa (Kuva 7.). Liikevaihdon kasvukehitys on ollut Lapissa huomattavasti vahvempaa kuin maassa keskimäärin. Lapin kaivostoiminnan liikevaihdon kasvu jatkui vuonna 2017 liikevaihdon kasvaessa 23 % edellisvuodesta. Henkilöstömäärän kehitys kääntyi myönteiseksi vuonna 2017, henkilöstömäärä kasvoi 3,7 prosenttia vuodesta 2016. Vuonna 2017 Lapin kaivostoiminnan ja louhinnan liikevaihdoksi arvioidaan (ennakkoarvio) noin 540 miljoonaa euroa ja työllistävyudeksi noin 1 600 henkilötyövuotta. (Lapin suhdannekatsaus 2018.)

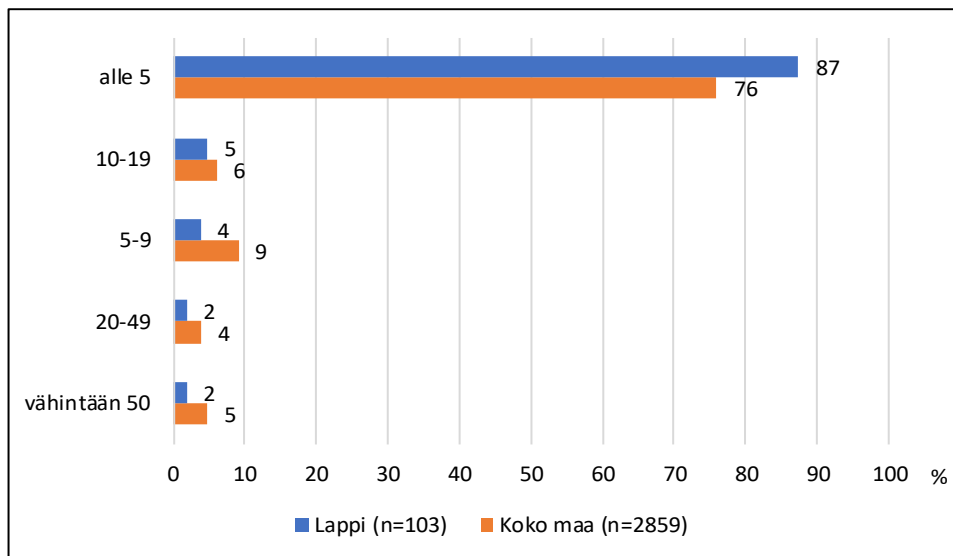
Kuva 7. Kaivostoiminnan ja louhinnan liikevaihdon ja henkilöstömäärän kehitys Lapissa vuosina 2007-2017, vuosimuutos. Lähde: Lapin suhdannekatsaus 2018.

Elintarvikkeiden jalostus

Jalostavia elintarvikeyrityksiä oli Lapissa 103 vuonna 2017, mikä on 3,6 % kaikista alan yrityksistä Suomessa (Kuva 8.). Kolmannes Lapin jalostavista elintarvikealan yrityksistä edustaa lihanjalostus- tai teurastusala, toiseksi eniten eli noin parikymmentä yritystä toimii kalanjalostuksessa ja leipomoalalla kummassakin. Elintarvikealan yritykset ovat leimallisesti pieniä alle viisi henkilöä työllistäviä yrityksiä, Lapissa lähes kaikki yritykset ovat tätä kokoluokkaa (Kuva 9.). Vuonna 2012 elintarvikealan yrityksiä oli Lapissa 145 (Lapin ELY-keskus 2015).

Kuva 8. Jalostavat elintarvikeyritykset toimialoittain 2017 Lapissa ja koko maassa (%). Lähde: Aitojamakuja.fi yritystilasto.

Kuva 9. Jalostavat elintarvikeyritykset henkilöstön määrän mukaan 2017 Lapissa ja koko maassa (%). Lähde: Aitojamakuja.fi yritystilasto.

Hieman Aitojamakuja.fi -sivuston tiedoista poiketen TOL-toimialaluokituksen mukaisesti elintarvikkeiden valmistus -toimialan toimipaikkoja oli Lapissa 89 vuonna 2017 ja näissä henkilöstöä yhteensä reilu 300 sekä liikevaihtoa noin 81 miljoonaa euroa. Toimipaikkojen määrä ja liikevaihto ovat hieman kasvaneet edelliseen vuoteen verrattuna henkilöstön määrän pysyessä ennallaan. (Tilastokeskus.)

Luonnontuoteala

Luonnontuotteita ovat marjat, sienet, yrtit ja mahla sekä esimerkiksi koristekasvit ja hyvinvointi- ja kosmetiikkatuotteiden raaka-aineet (Maa- ja metsätalousministeriö). Luonnontuotealan yri-

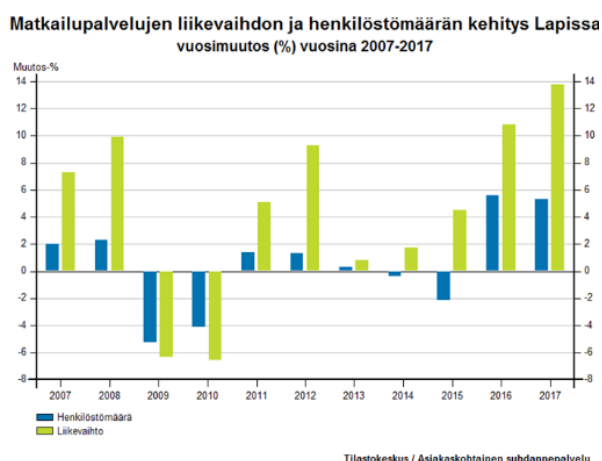
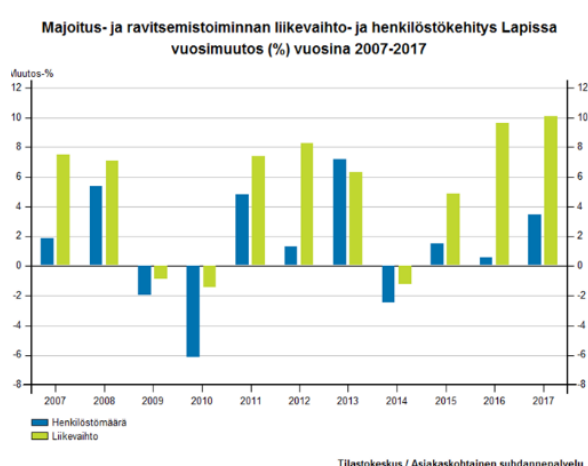
tyksiä toimii elintarvikealan lisäksi alkutuotannossa (keruu ja viljely), hyvinvointi- ja kosmetiikka-alalla, matkailussa, kemianteollisuudessa ja muilla aloilla kuten koulutuksessa. Koko maassa toimii noin 750 luonnontuotealan yritystä, joista pääosa elintarvikealalla. Luonnontuotealan liikevaihto on noin 300 miljoonaa euroa ja se on ollut 2010 -luvulla kasvusuunnassa. Alalla nähdäänkin uusia mahdollisuuksia luonnontuotteiden käyttöalueiden laajentuessa, monet trendit, kuten kiertotalous, funktionaalinen ruoka ja luomu/ luonnonmukaisuus, tukevat alan kehitystä. (Ristioja 2018.)

Lapissa on noin 45 luonnontuotealan yritystä, joiden yhteenlaskettu liikevaihto on noin 27,5 miljoonaa euroa. Lähes kaikki ovat mikroyrityksiä ja noin puolella toiminta liittyy elintarvikkeisiin. Noin joka neljäs yritys (marja-alan yritykset) harjoittaa vientiä. (Ristioja 2018.) Lappi on maailman suurin luomukeruualue, kokonaismarjasato on noin 350 miljoonaa ja sienisato noin 300 miljoonaa kiloa (Suomen metsäkeskus 2016).

Matkailu

Matkailualan rajaaminen ei ole yksiselitteistä, se voidaan sijoittaa toimialaluokituksessa useaan eri luokkaan, tarkastelutavasta riippuen. Kun rajataan matkailu koskemaan majoitus- ja ravitsemistoimialan sekä matkatoimistojen ja matkanjärjestäjien toimintaa, matkailualan yrityksiä oli Lapissa noin 1 100 vuonna 2017. (Tilastokeskus.)

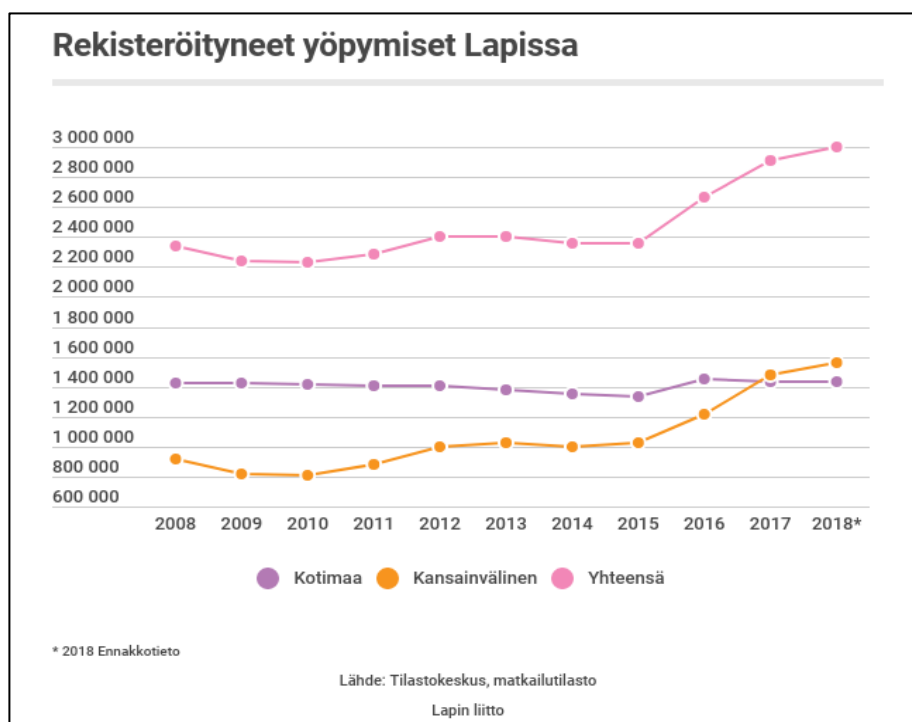
Matkailualalla, sisältäen majoitus- ja ravitsemispalvelut ja matkailupalvelut, liikevaihdon kasvu jatkui myös vuonna 2017 vahvana (Kuva 10.). Majoitus- ja ravitsemisalalla kasvu oli voimakkaampaa kuin koko maassa, muutos edelliseen vuoteen oli 10 %. Keskisuurten (5–20 henkilöä työllistävien) yritysten kasvuvaikutus oli viimeistä neljännestä lukuun ottamatta suurin. Viimeisellä neljänneksellä voimakkaimmin kasvuun vaikuttivat suuret yritykset. Vakiintuneinta kasvu näytti oleva yli viisi vuotta toimineilla yrityksillä. Matkailupalveluiden osalta liikevaihdon kasvua kertyi vuoteen 2016 verraten vajaa 14 %. Majoitus- ja ravitsemisalalla kehitys oli positiivista myös henkilöstömäärän osalta, mutta ei niin selkeää kuin liikevaihdon osalta, koska henkilöstövuokrauksen käyttö on yleistä. Matkailupalveluissa henkilöstömäärän kehitys kääntyi positiiviseksi vuonna 2016 ja vuonna 2017 samansuuntainen kehitys jatkui. Vuonna 2017 Lapin majoitus- ja ravitsemistoiminnan liikevaihdoksi arvioidaan (ennakkoarvio) noin 417 miljoonaa euroa ja työllistävyydeksi noin 3 400 henkilötyövuotta. Matkailupalveluiden osalta vastaavat luvut ovat 353 miljoonaa euroa (liikevaihto) ja noin 2 800 (henkilötyövuodet). (Lapin suhdannekatsaus 2018.)

Kuva 10. Matkailualan (majoitus- ja ravitsemistoiminta sekä matkailupalvelut) liikevaihdon ja henkilöstömäärän kehitys Lapissa vuosina 2007-2017, vuosimuutos. Lähde: Lapin suhdannekatsaus 2018.

Lapin suhdannekatsauksessa tarkastellaan alan kehitystä myös matkailukeskuksittain: Levi, Meri-Lappi, Pyhä-Luosto, Rovaniemi, Saariselkä, Ylläs. Liikevaihdon kehitys on ollut positiivista kaikissa mainituissa Lapin matkailukeskuksissa, kunkin alueen osalta määritellyn yritysyryhmän mukaisesti tarkastellen. Yritysyryhmän muodostavat matkailulle tyypilliset toimialat, mutta mukana on matkailuliitännäisiä yrityksiä myös muilta toimialoilta. Vahvinta kasvu on ollut Saariselällä ja Rovaniemen alueella. Levi ja Rovaniemen seutu olivat niin liikevaihdoltaan kuin henkilöstömäärältään Lapin suurimmat matkailukeskukset vuonna 2017. (Lapin suhdannekatsaus 2018.)

Lapin matkailuyritykset toimivat kansainvälisillä markkinoilla ja ulkomaisten matkailijoiden osuus kasvaa. Päämarkkina-alueita ovat Iso-Britannian lisäksi Keski-Eurooppa ja Aasia, kysyntä Lappiin kasvaa voimakkaasti erityisesti Kiinassa. Vuonna 2018 yöpymisiä rekisteröityi Lapissa yhteensä lähes 3 miljoonaa (ennakkotieto). Lapin kansainvälinen matkailu on kasvanut selvästi viime vuosina ja kansainvälisiä yöpymisiä on vuositasolla jo enemmän kuin kotimaisia (Kuva 11.). Suurin kasvu on tapahtunut talvikaudella, tosin myös kesämatkailun yöpymismäärien kehitys on hivenen positiivista, mutta ei talvimatkailun tasolla. (Lapin luotsi.)

Kuva 11. Rekisteröityneet yöpymiset Lapissa 2008-2018 (ennakkotieto).
Lähde: Lapin luotsi.

Luonnonvarat ja uusiutuva energia

Lapissa on Valtakunnan metsien inventoinnin (VMI 11, VMI 12) mukaan puuntuotantoon käytävissä olevaa metsämaata 3,8 miljoonaa hehtaaria (68 % metsämaasta). Lapin metsämaasta 62 % on valtionmaita, joilla puuntuotantoon on käytävissä 47 % metsämaasta. Suojelualueiden osuus on suuri etenkin pohjoisimmassa osassa maata. Puuston vuotuinen kasvu on Lapissa noin 13,5 miljoonaa kuutiometriä. Poistuma vaihtelee vuosittain, viime vuosina kokonaispoistuma Lapin metsistä on ollut reilu 6 miljoonaa kuutiometriä/vuosi. Vuosittaisen puuston kasvun ja poistuman suhde kertoo, että metsien hakkuut Lapissa ovat puuntuotannollisesta näkökulmasta kestäväällä pohjalla ja puuraaka-aineen käytön merkittävä tehostaminen on mahdollista. (Korhonen 2019, Lappi-sopimus 2018-2021 liitteet 2017.)

Virtavesien määrä maakunnassa on poikkeuksellisen suuri. Lapissa sijaitsevat Suomen viimeiset rakentamattomat lohjoet: Tenojoki, Näätsämönjoki, Tornionjoki ja Simojoki. Lapin luonnontilaiset vesistöt ja rakentamattomat lohjoet luovat merkittävää lisäarvoa matkailulle ja virkistyskalastukselle. Lapin riista- ja kalakannat ovat erittäin monipuoliset. Kaupallista kalastusta on lähinnä Inarijärvellä, Lokan ja Porttipahdan tekoaltailla, Posion ja Länsi-Lapin järvissä sekä rannikolla. (Lappi-sopimus 2018-2021 liitteet 2017.) Lapin vesistöjen, jokien, järvien ja rannikkovesien, ekologinen tila on pääosin erinomainen tai hyvä (Suomen ympäristökeskus 2013).

Lapissa hyödynnetään energiantuotannossa mm. vesivoimaa, puupolttoainetta, turvetta ja tuulivoimaa. Uusiutuvan energian osuus sähköntuotannossa on yli 90 %. Erityisesti turpeen ja vesivoiman aseman energian tuotannossa on merkittävä, vesivoiman ollessa Lapin tärkein sähköntuotantomuoto. (Lapin luotsi.)

Suomessa uusiutuvan energian muodoista merkittäviä ovat aurinko-, tuuli-, vesi- ja bioenergia sekä maalämpö. Merkittävin uusiutuvan energian lähde Suomessa on bioenergia, missä puolestaan suurin merkitys on puupohjaisilla polttoaineilla. Metsäteollisuus on selkeästi suurin bioenergian tuottaja ja käyttäjä Suomessa. (Motiva 2018.) Kiertotaloudella on roolinsa kestävässä energian tuotannossa, esimerkiksi maaseudulla toimivien eri toimialojen, kuten maa-, poro- ja metsätalouden sivuvirtoja voidaan hyödyntää energiantuotannossa (Kestävä kasvua biotaloudesta – Suomen biotalousstrategia 2014).

Liikennejärjestelmä ja tietoliikenne

Pitkät etäisyydet luovat haasteita liikennejärjestelmälle ja lisäävät logistiikkakustannuksia. Lapin päätieverkko on kohtuullisen kattava ja hyväkuntoinen, maakunnassa on kuitenkin paljon kapeita ja heikkokuntoisempia valta- ja kantatieosuuksia sekä suuria siltoja. Saavutettavuus maanteitse on pääosin hyvä ja myös satamat vastaavat pääosin nykyisiä tarpeita, rautatieverkko rajoittuu Etelä- ja Länsi-Lappiin. Tulevaisuutta ajatellen, esimerkiksi kaivostoiminnan kehittyminen luo uusia tarpeita satamien ja meriväylien sekä tie- ja ratayhteyksien kehittämiseksi. Lentoliikenteen infrastruktuuri on hyvällä tasolla, reittiliikenteen lentokenttiä on Lapissa viisi: Enontekiö, Ivalo, Kemi, Kittilä ja Rovaniemi. Pieniltä kentiltä liikennöintiä on ainoastaan matkailun sesonkiaikoina. (Lapin luotsi.)

Vaikka tietoliikenneyhteydet ovat Lapissa parantuneet, on puhelin- ja internetyhteyksissä yhä paikoin ongelmia. Matkapuhelinoperaattorit ovat rakentaneet langatonta 4G-verkkoa, mikä on parantanut yhteyksiä lähinnä niillä alueilla, missä verkko on ollut jo ennestään eivätkä katvealueet ovat tämän myötä juurikaan vähentyneet. Kiinteitä laajakaistayhteyksiä on pyritty parantamaan lähinnä julkisten toimijoiden toimesta ja rahoituksella yksityisellä rahoituksella täydennettynä. (Lapin luotsi.) Koko maakuntaa tarkastellen kiinteä, nopeudeltaan 100 Mbit/s laajakaistaverkon kattavuus on koko maan tasolla eli noin puolet kodeista oli verkon piirissä vuoden 2017 lopussa. Laajakaistan kattavuudessa on kuitenkin suuria eroja maakunnan sisällä, vain seitsemässä kunnassa kattavuus oli 50 % tai suurempi. Lisäksi kattavuuteen lasketaan myös kotitaloudet, joissa verkko on rakennettu asiakkaan läheisyyteen, ei välttämättä perille asti. (Traficom 2019.)

Saamelaiset ja saamelaiskulttuuri

Saamelaiset ovat Euroopan Unionin alueella ainoa alkuperäiskansa. Kaikkiaan saamelaisia on noin 75 000 – 100 000, joista Suomessa asuu noin 10 000, suurin osa kotiseutualueensa ulkopuolella. Heillä on vuodesta 1996 lähtien ollut kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto. Perinteisiä saamelaisia elinkeinoja ovat kalastus, keräily, metsästys, poronhoito ja käsityöt. Luontaiselinkeinoilla on merkitys työllisyyden kannalta, mutta erityisesti kulttuurisesti. (Saamelaiskäräjät.) Saamelaisten kotiseutualue sijaitsee Lapin neljän pohjoisimman kunnan, Enontekiön, Sodankylän, Inarin ja Utsjoen, alueella (Näkkäljärvi & Jaakkola 2017).

Elinkeinoelämän tulevaisuudennäkymiä

Seuraavaan on koottu edellä käsiteltyjä toimialoja koskevia kehitysnäkymiä Työ- ja elinkeinoministeriön Alueelliset kehitysnäkymät Syksy 2018 -julkaisusta.

- Luonnonvarojen jalostaminen ja jalostusasteen nostaminen ovat mahdollisuus ja haaste, sillä luonto ja luonnonvarat ovat Lapin tärkein vetovoimatekijä.
- Lapin kaivosten malmeille on maailmalla kysyntää. Malminetsintä on lisääntynyt merkittävästi Lapissa viimeisten vuosien aikana.
- Vahva taloustilanne ja maailmankaupan hyvä veto näkyvät lappilaisyritysten tunnusluvuissa. Kovat kasvuluvut osoittavat, että vientivetoisella teollisuudella ja palveluvaltaisella matkailulla on kysyntää ja vetovoimaa kansainvälisesti.
- Metsäteollisuudessa menee hyvin ja toimialalla nähdään tulevaisuudessa kasvupotentiaalia. Lapissa on suunnitteilla uusia sellu- ja biotuotetehtaita.
- Kiertotaloudesta ja teollisuuden sivuvirtojen hyödyntämisestä on nousemassa Lapille uutta ympäristöliiketoimintaa.
- Lapin matkailu on lisääntynyt vetovoimaa ja matkailijamäärät ovat kasvaneet. Lappi on hyötynyt kansainvälisistä trendeistä, jotka suosivat turvallisuutta, puhtautta ja aitoutta. Matkailun nopea kasvu, kehitys ja vaikutukset näkyvät eri puolilla Lappia. Kausivaihtelut ovat edelleen merkittäviä ja ympärivuotisuuden eteen tehdään työtä. Monipuolinen ja vetovoimainen matkailu perustuu arktiseen luonto- ja elämysmatkailuun ja tässä lappilaiset ovat edelläkävijöitä ja huipputason olosuhdeosaajia.
- Pohjoista alkutuotantoa ja keruutuotteita tarvitaan ruokaraaka-aineen tuotantoon. Tavoitteena on, että Lapissa tuotettu ruoka yhä useammin löytäisi tiensä lähiruokana sekä suomalaisten että maassamme matkailevien lautasille. Lapin perusmaatalous nojaa edelleen vahvasti maidon- ja lihantuotantoon. Rakennkekehitys on ollut viime vuosina voimakasta. Hyödyntämättä on vielä runsaasti sekä raaka-aine- että tuotantopotentiaalia, mikä on mahdollisuus lappilaiselle elintarviketuotannolle. Heikkoutena on, että raaka-aine viedään jalostettavaksi muualle ja tuodaan valmiina tuotteena takaisin. Lapin puhtaista vesistä pyydetyllä kalalla on enemmän kysyntää kuin mihin tarjonta pysyy vastaamaan. Porotalouden tuotteet, kuten liha ja porontaljat, ja siihen liittyvä kulttuuri ovat matkailun kannalta houkuttelevia ja taloudellisesti tärkeitä.

5 Tulokset, vaikutukset ja toteutus tukikokonaisuuksittain

5.1 Maatilojen tuet

Tarkastelussa ovat nuoren viljelijän /elinkeinonharjoittajan aloitustuet (vain rahoitustietojen osalta) sekä maatalouden investointituki. Pääasiallisen aineiston muodostavat arvioinnissa tehdyt kyselyt eli tuensaajien kokemukset toiminnasta sekä suunnitelman toteutuksesta vastaavien ja sidosryhmien näkemyksiä kartoittavat haastattelut. Lisäksi arvioinnissa hyödynnetään Maaseutuviraston (vuoden 2019 alusta Ruokavirasto) ja Lapin ELY-keskuksen seuranta-tietoja.

Nuoren viljelijän /elinkeinonharjoittajan aloitustuki (avustus ja korkotukilaina)

Aloitustukia on myönnetty Lapissa kuluvalla ohjelmakaudella niin nuorille viljelijöille kuin nuorille elinkeinonharjoittajille (porotalous ja luontaiselinkeinot). Lokakuun loppuun 2018 mennessä nuorille viljelijöille ja nuorille elinkeinonharjoittajille on myönnetty aloitustukia kappalemääräisesti likipitään yhtä paljon (Taulukko 3.). Nuoren elinkeinonharjoittajan avustus on ollut kaikilla avustusta saaneilla 25 000 € ja nuoren viljelijän tuki 35 000 €.

Taulukko 3. Myönnetyt aloitustuet (avustus) 2014-2018 (10/2018 asti).

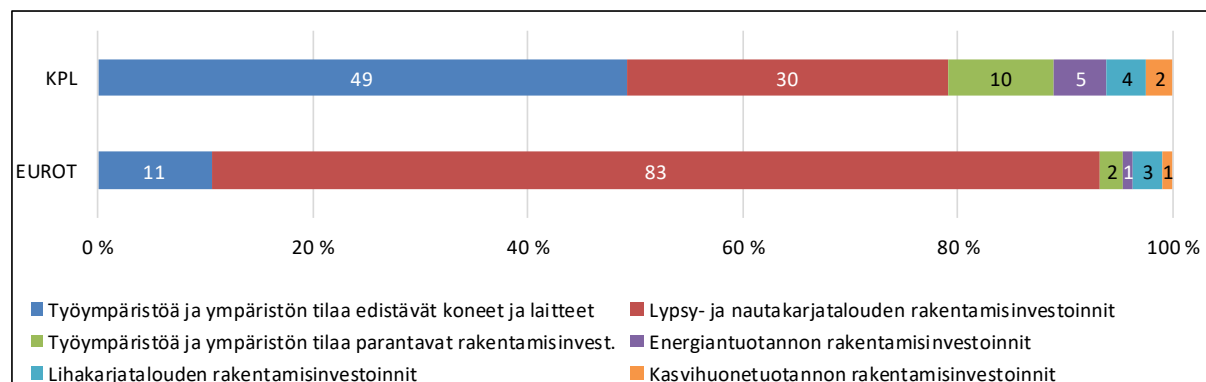
Lähde: Maaseutuviraston aineistot.

	kpl	euroa (julkinen tuki)
6.1 Nuoren elinkeinonharjoittajan aloitustuki	30	750 000
6.1 Nuoren viljelijän tilanpidon aloitustuki	24	840 000

Yhtä lukuun ottamatta nuorille viljelijöille on myönnetty myös korkotukilainaa, joka vaihtelee välillä 56 000 – 230 000 euroa, lainan ollessa keskimäärin 175 500 euroa. Alle 100 000 euron lainoja on myönnetty kolme, 100 000 – 200 000 euron lainoja kahdeksan ja yli 200 000 euron lainoja on myönnetty 12 kappaletta.

Maatalouden investointituki (avustus ja korkotukilaina)

Maatalouden investointitukea (avustus) on myönnetty Lapissa kuluvalle ohjelmakaudella yhteensä 81 kappaletta ja noin seitsemän miljoonaa euroa 67 eri hakijalle. Myönnetyt avustukset ovat olleet noin 3 000 – 735 000 euron suuruisia, keskimäärin noin 86 000 euroa. Kappalemääräisesti eniten eli noin puolet myönnetyistä tuista on kohdistunut työympäristöä ja ympäristön tilaa edistäviin kone- ja laitehankintoihin, lisäksi kymmenkunta tukea on myönnetty työympäristöä ja ympäristön tilaa parantaviin rakentamisinvestointeihin (Kuva 12.). Noin kolmannes tuista on kohdistunut lypsy- ja nautakarjatalouden rakentamisinvestointeihin, joihin on euromääräisesti tarkastellen kohdistunut suurin osa (83 %) myönnetyistä maatalouden investointituista. Energiantuotannon, lihakarjatalouden ja kasvihuonetuotannon rakentamisinvestointeihin on myönnetty vain muutamia tukia kuhunkin.

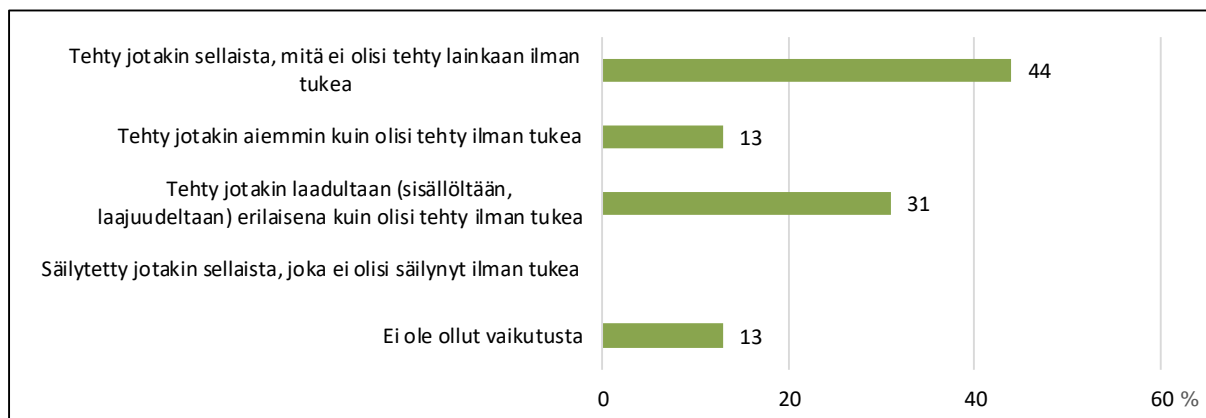
Kuva 12. Myönnetyt maatalouden investointituet (avustus) 2014-2018 (10/2018 asti). Lähde: Maaseutuviraston aineistot.

Lisäksi on myönnetty 25 korkotukilainaa, jonka suuruus vaihtelee noin 17 000 – 1 216 000 euron välillä, lainan ollessa keskimäärin noin 340 000 euroa. Alle 100 000 euron lainoja on myönnetty kuusi, 100 000 – 200 000 euron lainoja viisi, yli 200 000 – 500 000 euron lainoja yhdeksän ja yli 500 000 euron lainoja on myönnetty viisi kappaletta.

Arvioinnissa toteutettuun kyselyyn vastanneet olivat saaneet maatalouden investointitukea yleisimmin navettainvestointiin (13/19 saaduista tuista), muutama tuki oli myönnetty energiantuotantoon liittyen ja loput yksittäisiin kohteisiin, kuten varastoihin. Kolme vastaajaa kertoi saaneensa tukea useampaan eri kohteeseen /tarkoitukseen.

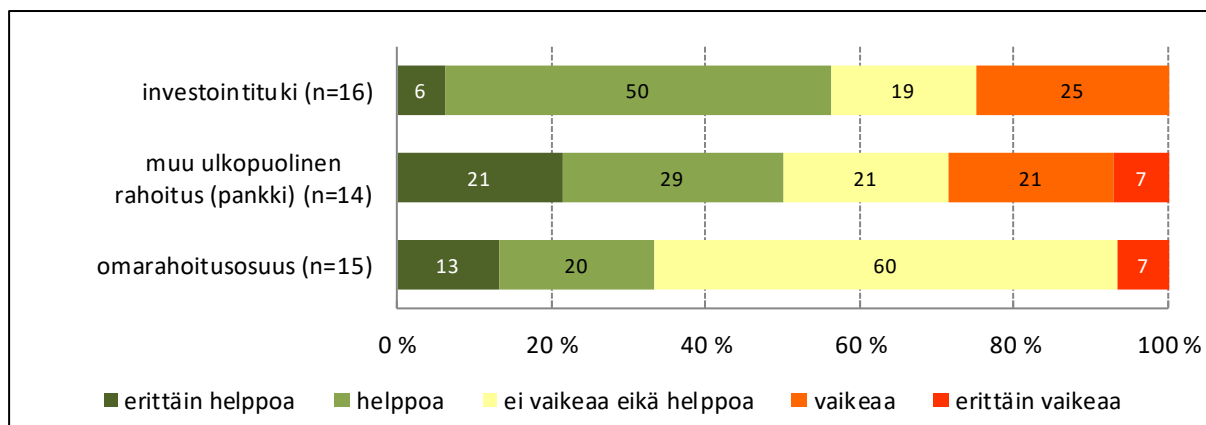
Saadun investointituen merkittävimäksi vaikutukseksi vastaajat mainitsivat useimmin sen, että investointi ylipäättään toteutettiin ja sen, että tuen ansiosta investointi toteutettiin sisällöltään tai laajuudeltaan erilaisena kuin ilman tukea (Kuva 13.). Investointeina, jotka oli tehty tuen ansiosta laadultaan erilaisena, mainittiin tilavampi navetta, automatisointi (ruokinnan, kastelun,

tuuletuksen) ja navetan ilmastointijärjestelmän muutos sekä eläinten hyvinvoinnin parantaminen. Parin vastaajan mukaan investointi tehtiin tuen ansiosta aiemmin. Samoin parin vastaajan mukaan saadulla investointituella ei ollut vaikutusta lainkaan, toinen heistä perusteli kantaansa tuen pienuudella.

Kuva 13. Mikä on ollut (tai ennakoidaan olevan) vuosina 2014-2018 saadun investointituen merkittävin vaikutus kokonaisuudessaan? (n=16)

Vastaajia pyydettiin arvioimaan investointihankkeen rahoituksen järjestämisen onnistumista. Yli puolet vastanneista koki rahoituksen järjestämisen investointituen osalta olleen helppoa, myös muun ulkopuolisen rahoituksen järjestämisen koki helpoksi puolet vastaajista (Kuva 14.). Tosin muutama vastaaja (25-28 %) arvioi rahoituksen järjestämisen olleen vaikeaa. Omaraahoituksen järjestäminen poikkeaa luonnollisesti ulkopuolisen rahoituksen järjestämisestä, sen osalta suurin osa arvioi, ettei järjestäminen ollut erityisen vaikeaa eikä helppoa.

Kuva 14. Kuinka investointihankkeen rahoituksen järjestäminen onnistui? (n=14-16)

Johtopäätökset

Maatalouden investointituki on kohdistunut lähinnä työympäristön ja ympäristön tilan parantamiseen tai lypsy- ja nautakarjatalouden rakentamisinvestointeihin. Jälkimmäiset ovat olleet huomattavasti suuria investointeja. Investointituen saajat kokivat tuen merkityksen oleelliseksi, noin 45 % vastaajista ei olisi toteuttanut investointia ilman tukea. Lisäksi vajaa kolmannes kertoi investoinnin, kuten navetan ilmastointijärjestelmän muutos, toteutetun tuen ansiosta laadultaan erilaisena. Useimmat kokivat investoinnin rahoituksen järjestämisen sujuneen suhteellisen helposti, erityisesti investointituen osalta.

Suosituksset

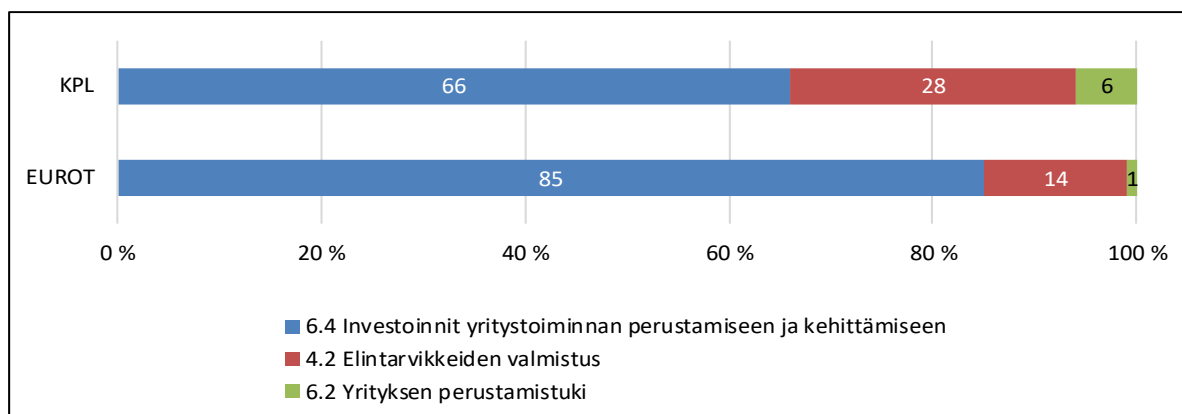
Maatalouden investointituki on sitä hakeneille ja saaneille viljelijöille investointien toteuttamisen ja laadun kannalta merkittävä. Investointituet edistävät Lapin maatalouden kehittymistä. Samalla luodaan edellytyksiä myös elinvoimaiselle asuin- ja vierailuympäristölle maaseudulla. Niinpä on syytä huolehtia, että tuki tai vastaavat toimet ovat käytettävissä jatkossakin maaseudun kehittämisessä.

Investoinnin rahoituksessa investointituki koettiin suhteellisen vaivattomaksi rahoitusmuodoksi. On tärkeää huolehtia, että näin on myös jatkossa eikä tuen hakemista vaikeuteta tarpeettomasti.

5.2 Yritystuet

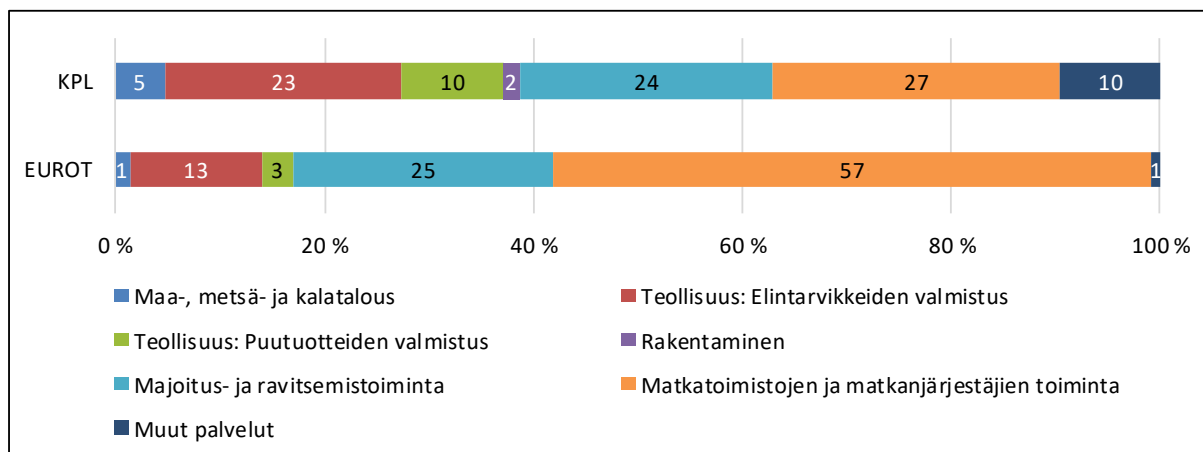
Luvussa tarkastellaan vuosina 2014-2018 yrityshankkeeseen myönnettyjä tukia (toteutettavuustutkimus, perustamistuki, investointituki). Pääasiallisen aineiston muodostavat arvioinnissa tehdyt kyselyt eli tuensaajien kokemukset toiminnasta sekä suunnitelman toteutuksesta vastaavien ja sidosryhmien näkemyksiä kartoittavat haastattelut. Lisäksi arvioinnissa hyödynnetään Maaseutuviraston (vuoden 2019 alusta Ruokavirasto) ja Lapin ELY-keskuksen seurantatietoja.

Yritystukia on myönnetty Lapissa kuluvalle ohjelmakaudella yhteensä 64 kappaletta ja noin yhdeksän miljoonaa euroa julkisena tukena 47 eri yritykselle. Suurin osa tuesta on kohdistunut investointeihin, niin kappalemääräisesti kuin etenkin rahoituksellisesti, yrityksen perustamistukea (toimenpide 6.2) myönnetty vain neljä kappaletta (Kuva 15.). Myönnetyt tuet ovat olleet noin 1 500 – 1 000 000 euron suuruisia, keskimäärin noin 141 600 euroa. Yrityksen perustamiseen ja kehittämiseen liittyvä tuki on ollut keskimäärin suurin eli noin 183 000 euroa (tuen vaihdella 1500 – 1 000 000 euron välillä). Elintarvikkeiden valmistuksessa tuki on ollut keskimäärin noin 73 000 euroa (noin 2 500 – 750 000 euroa) ja yrityksen perustamistuki on ollut keskimäärin 18 300 euroa (noin 10 000 – 34 000 euroa).

Kuva 15. Myönnetyt yritystuet 2014-2018 (10/2018 asti). Lähde: Maaseutuviraston aineistot.

Kappalemääräisesti yritystukia on myönnetty eniten matkailualalle (matkatoimistot, matkanjärjestäjät, majoitus- ja ravitsemistoiminta), noin puolet yritystuista kohdistuu tähän toimintaan (Kuva 16.). Toiseksi eniten (23 % yritystuista) tukia on myönnetty elintarvikkeiden valmistusta harjoittaville yrityksille. Euromääräisesti tarkastellen majoitus- ja matkailualojen kokonaisuus painottuu vieläkin selvemmin, noin 80 % tuesta on myönnetty näille toimialoille.

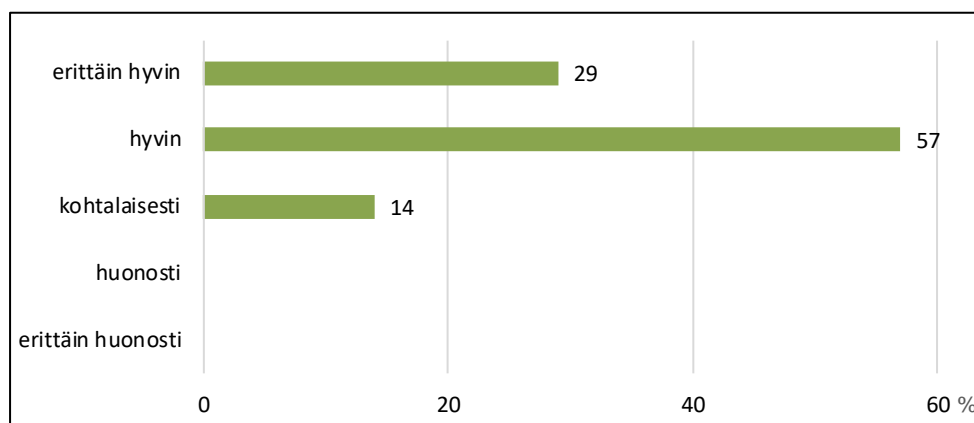

Kuva 16. Myönnettyjen yritystukien 2014-2018 (10/2018 asti) jakauma toimialoittain. Lähde: Lapin ELY-keskuksen aineistot.

Arvioinnissa toteutettuun kyselyyn vastanneet olivat saaneet yritystukea yleisimmin investointitukena (13/15 saaduista tuista). Yksi vastaaja oli saanut investoinnin lisäksi tukea myös toteutettavuustutkimukseen ja yksi vastaaja oli saanut perustamistukea. Suurimmalla osalla (10/14 vastaajaa) hanke oli jo valmis ja loppuilla toteutusvaiheessa eli kaikki olivat vähintäänkin aloittaneet tai jo saaneet loppuun hankkeen toimenpiteet.

Hankkeen, johon investointitukea on saatu, tärkein tavoite oli käytännössä kaikilla vastaajilla yrityksen toiminnan laajentaminen tai kasvattaminen joko konkreettisten investointien tai kehittämisen kautta. Vastaajat toivat esille mm. seuraavia tavoitteita: toiminnan kapasiteetin (majoitus, marjojen käsittely) lisääminen, yrityksen kasvattaminen, työpaikkojen tuottaminen, tuotannon laajentaminen, toiminta ympärivuotiseksi ja kansainvälisen toiminnan kehittäminen. Perustamistuen kohdalla tärkein tavoite oli saattaa markkinoille uudenlainen tuote, mitä varten tarvittiin asiantuntijapalveluita ja yrityssparrausta sekä myynnin ja markkinoinnin kehittämistä.

Hankkeen tavoitteet olivat vastaajien oman arvion mukaan toteutuneet useimmilla hyvin tai jopa erittäin hyvin (Kuva 17.). Yksikään ei arvioinut tavoitteiden toteutuneen huonosti.

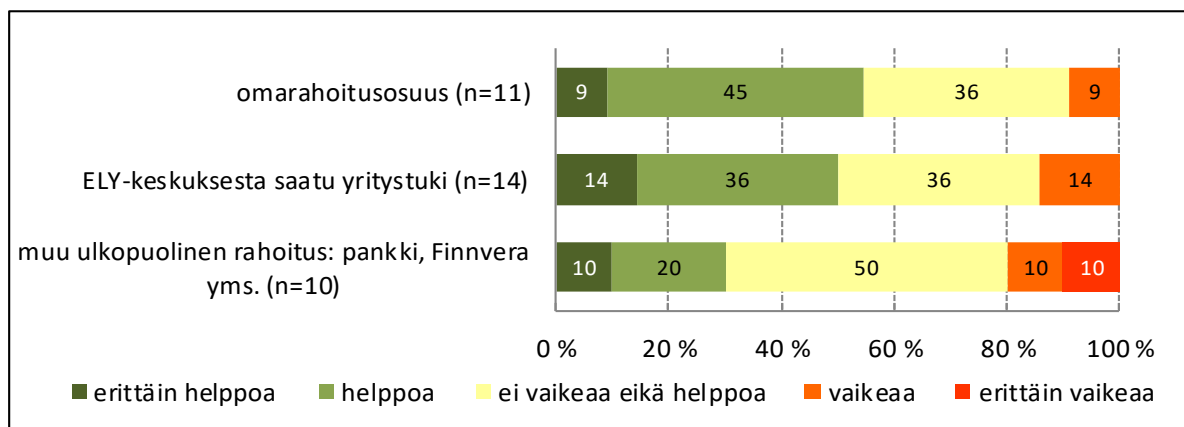

Kuva 17. Miten kuvaat (tai ennakoit keskeneräisen) hankkeen tavoitteiden saavuttamista? (n=14)

Osa oli kuitenkin kohdannut hankkeen toteuttamisessa myös hankaluuksia. Avoimeen hankaluuksia kartoittavaan kysymykseen vastasi yhdeksän kyselyyn vastannutta, heistä neljä kertoi, ettei hankaluuksia ole (toistaiseksi) ollut. Viisi vastaajaa sen sijaan kertoi hankkeessa kohda-

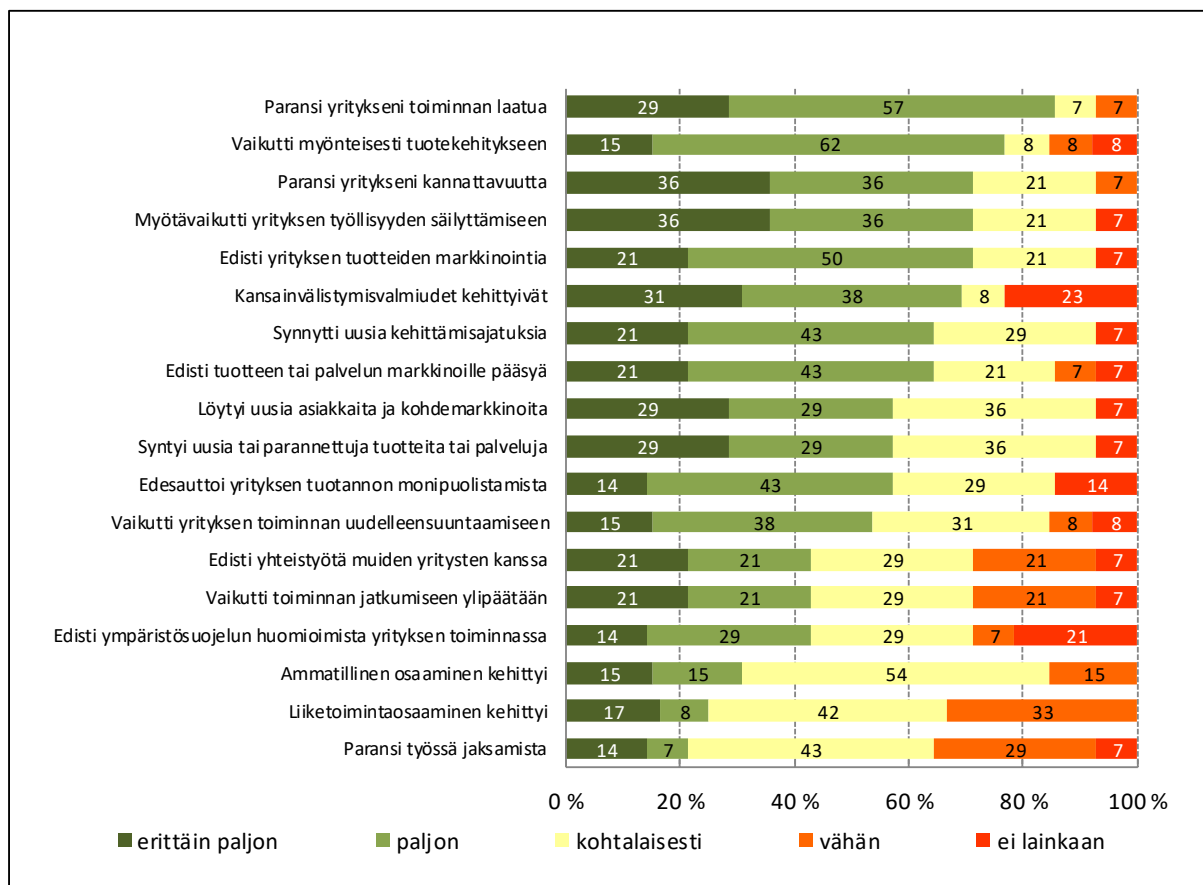
tuista hankaluuksista. Eteen tulleet hankaluudet liittyivät niin hankkeen ”tekniseen” toteutukseen, kuten työllistävään kirjanpitoon, tiedon saamiseen ja päätöksen viipymiseen kuin hankkeen käytännön toteutukseen, kuten aikataulujen venymiseen, työvoiman saatavuuteen ja palvelun (nettisivusto mainostoimiston avulla) käytännön toteuttamiseen.

Hankkeen rahoituksen järjestämisen koki yritystuen ja omarahoitusosuuden osalta helpoksi noin puolet vastaajista (Kuva 18.). Muu ulkopuolinen rahoitus, mikäli sitä oli tarvittu ja arvioitu, koettiin hieman useammin hankalammaksi järjestää, tosin senkin osalta puolet suhtautui rahoituksen järjestämiseen neutraalisti eli ei kokenut sitä erityisen vaikeaksi eikä helpoksi.

Kuva 18. Kuinka hankkeen rahoituksen järjestäminen onnistui? (n=10-14)

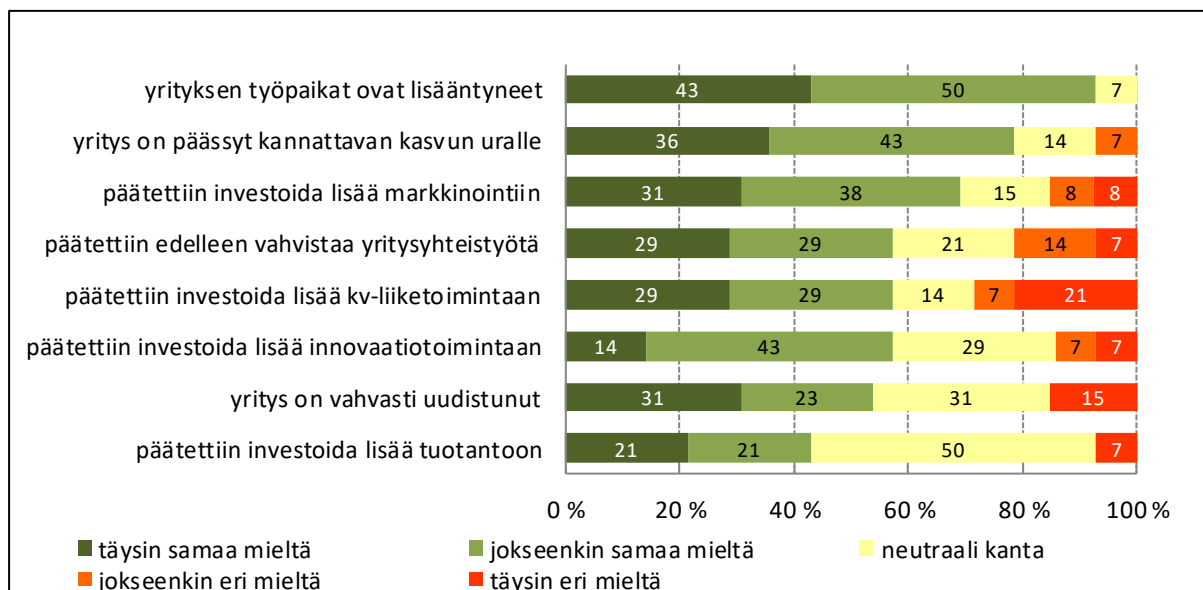
Yritystuen avulla toteutetulla hankkeella on ollut tuensaajien mukaan monia myönteisiä vaikutuksia yrityksen kannalta (Kuva 19.). Erityisen myönteisenä vaikutus nähtiin yrityksen toiminnan laadun parantamisen, yrityksen kannattavuuden ja työllisyyden säilymisen sekä tuotteiden markkinoinnin osalta. Myös kansainvälistymisvalmiudet kehittyivät noin 70 %:lla vastanneista paljon heidän oman arvionsa mukaan. Vaikutukset arvioitiin siis suurimmiksi yrityksen toiminnan laatuun ja kehittämiseen liittyen. Sen sijaan vähäisemmäksi vaikutus jäi osaamiseen, työsäjäksämiseen ja myös ympäristönsuojelun huomioimiseen ja yritys yhteistyöhön liittyvissä asioissa. Myös yrityksen toiminnan jatkuminen ylipäätään oli asia, mihin saadun yritystuen vaikutus jäi vähäisemmäksi. Vaikka joidenkin asioiden kohdalla saadun tuen vaikutus jäi koko vastaajajoukkoa tarkastellen vähäisemmäksi, oli vaikutus kuitenkin joidenkin vastaajien kohdalla myös näissä asioissa merkittävä.

Kuva 19. Hankkeen tulokset yrityksen kannalta, vastaajien arviot. (n=12-14)

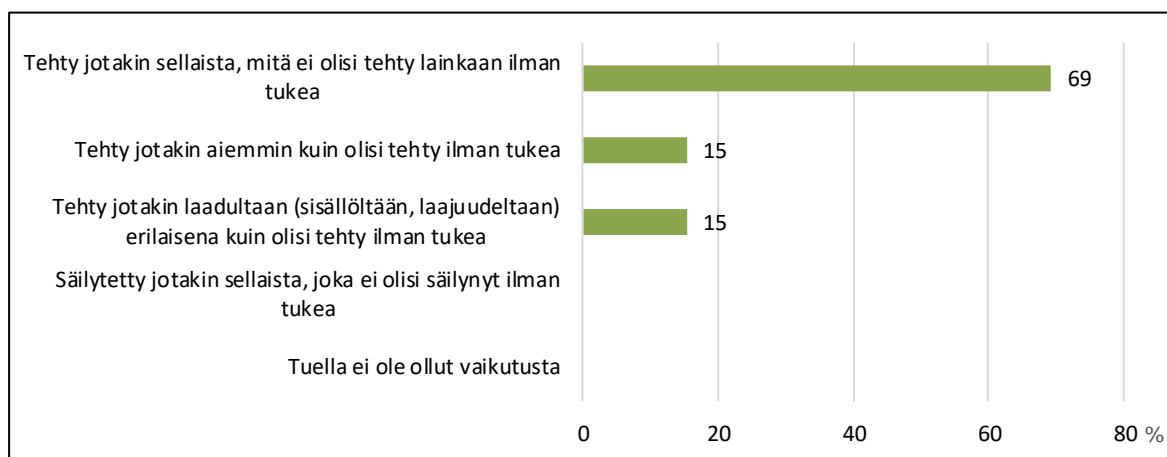
Kysyttäessä hankkeen tärkeimpiä tuloksia, vastaajat (9 /14 vastaajaa) nostivat esille monia eri asioita. Useimmin eli viisi kertaa mainitaan *volyymien, liikevaihdon tai tuotantokapasiteetin kasvu*. Kolme kertaa mainittiin *uusi tai uudet palvelut /tuotteet* sekä *toimintatapojen, hyvinvoinnin tai energiatehokkuuden parantaminen*. Muina asioina tuotiin parissa kommentissa esille uudet asiakkuudet, kannattavuuden kasvu ja laadun parantuminen. Yksittäisissä kommentteissa mainittiin lisäksi uudet yhteistyökumppanit ja sitä kautta myynnin kehittyminen, työllistämisaikutukset ja oma tuotantolaitos.

Tuensaajia pyydettiin arvioimaan myös kehittämistoimenpiteen pitkäaikaisia vaikutuksia yrityksessä, myös näiden vaikutusten osalta arviot olivat hyvin myönteisiä (Kuva 20.). Merkittävimpänä pitkäaikaisena vaikutuksena pidettiin yrityksen työpaikkojen lisääntymistä, josta kertoivat yhtä lukuun ottamatta kaikki vastaajat. Yrityksen uskottiin yleisesti päässeen kannattavan kasvun uralle ja useimmat aikoivat myös investoida lisää markkinointiin. Yli puolet vastanneista arvioi kehittämistoimenpiteen myötä myös vahvistavansa yritys-yhteistyötä, investoivansa innovaatiotoimintaan ja kansainväliseen liiketoimintaan. Arvioitaessa pitkäaikaisia vaikutuksia, hieman harvemmin kehittämistoimenpiteellä arvioitiin olevan vaikutusta tuotantoon investoimiseen tai yrityksen merkittävään uudistumiseen.

Kuva 20. Kehittämistoimenpiteen pitkäaikaiset vaikutukset yrityksessä, vastaajien arviot. (n=13-14)

Saadun yritystuen merkittävimäksi vaikutukseksi vastaajat mainitsivat useimmin sen, että kehittämistoimenpide ylipäättäen toteutettiin (Kuva 21.). Osa mainitsi, millaisesta kehittämistoimesta on ollut näissä tapauksissa kyse, esille tuotiin lähinnä rakennusinvestoinnit ja kapasiteetin lisääminen. Pari vastaajaa kertoi saadun tuen aikaistaneen toimenpiteen (tuotannon/toiminnan laajentaminen) toteuttamista. Samoin pari vastaajaa kertoi, että toimenpide (uusi toimipaikka ja toimitusvarmuuden kehittäminen) toteutettiin sisällöltään tai laajuudeltaan erilaisena kuin ilman tukea. Yhdenkään vastaajan mielestä tuella ei ollut lainkaan vaikutusta toimenpiteen toteuttamiseen.

Kuva 21. Mikä on ollut (tai ennakoitaan olevan) vuosina 2014-2018 saadun yritystuen merkittävin vaikutus kokonaisuudessaan? (n=13)

Yritystukea saaneet kertoivat, mitä muutoksia tuki on saanut aikaan verrattuna tilanteeseen ennen toimenpiteen toteuttamista. Vastaajat arvioivat toimenpiteen sekä synnyttäneen /synnyttävän työpaikkoja, että säilyttävän niitä. Yhteensä, kaikkien vastanneiden vastaukset huomioiden, uusia työpaikkoja arvioidaan syntyvän /syntyneen 34 kappaletta ja säilytettyjä työpaikkoja olevan 35 kappaletta (Taulukko 4.). Yrityksen liikevaihdon ja tuloksen kasvun osalta arvionsa esittivät vain muutamat vastaajat. Vaihteluväli erityisesti liikevaihdon kasvun osalta on suurta, keskimäärin odotetaan noin 235 000 euron pysyvää kasvua liikevaihdossa ja noin

8 600 euron pysyvää kasvua tuloksessa. Työllisyysvaikutukset ovat useimmiten (11 /14 vastaajaa) kohdistuneet vastaajan omaan yritykseen. Eräs vastaaja kertoi työllisyysvaikutusten kohdistuneen yhteistyökumppaniin.

Taulukko 4. Onko hankkeenne saanut aikaan (tai ennakoidaan saavan aikaan) seuraavia muutoksia verrattuna tilanteeseen ennen hanketta? (n=14)

	minimi /yritys	maksimi /yritys	keskiarvo /yritys	yhteensä	vastaaja- määrä
uudet, pysyvät työpaikat (kpl)	0	12	2,4	34	14
säilytetyt työpaikat (kpl)	0	10	2,5	35	14
liikevaihdon pysyvä kasvu (€/vuosi)	0	3 milj.	235 000	3 290 000	14
tuloksen pysyvä kasvu (€/vuosi)	0	50 000	8 570	120 000	14

Kun nämä kyselyvastauksissa ilmoitetut työpaikkatulokset sekä liikevaihdon ja tuloksen kasvut yleistetään koskemaan kaikkia kuluvan ohjelmakauden aikana myönnettyjä yritystukia (64 kpl), voidaan esittää seuraavat lukemat. Yritystuilla olisi saatu aikaan yhteensä noin 155 uutta pysyvää työpaikkaa, ne olisivat vaikuttaneet yhteensä noin 160 työpaikan säilymiseen sekä vaikuttaneet yritysten liikevaihdon pysyvään kasvuun noin 15 miljoonan ja tuloksen pysyvään kasvuun noin 550 000 euron edestä.

Johtopäätökset

Yritystuki on kohdistunut lähes kokonaan investointeihin, yrityksen perustamistukia on myönnetty vain muutama. Toimialoista tuet ovat kohdistuneet vahvasti matkailuun, kappalemääräisesti noin joka toinen myönnetty tuki ja euromääräisesti noin 80 % myönnetystä tuesta on kohdistunut matkailualalle. Toiseksi eniten tukia on myönnetty elintarvikkeiden valmistusta harjoittaville yrityksille, muut toimialat ovat marginaalia tuensaajina näihin kahteen verrattuna. Tuetulla hankkeella oli tavoiteltu yrityksen toiminnan laajentamista joko konkreettisten investointien tai kehittämisen kautta. Tavoitteet olivat lähes poikkeuksetta toteutuneet hyvin. Useimmat kokivat investoinnin rahoituksen järjestämisen sujuneen suhteellisen helposti, erityisesti yritystuen ja omarahoituksen osalta. Yritystuen saajat kokivat tuen erittäin merkitykselliseksi, noin 70 % vastaajista ei olisi toteuttanut kehittämistoimenpiteitä ilman tukea.

Yritystuen myönteisimpinä vaikutuksina nähtiin vaikutukset yrityksen toiminnan laadun parantamiseen, kannattavuuden ja työllisyyden säilymiseen sekä tuotteiden markkinointiin. Myös kansainvälistymisvalmiudet kehittyivät paljon. Vaikutukset arvioitiin siis suurimmiksi yrityksen toiminnan laatuun ja kehittämiseen liittyen. Sen sijaan vähäisemmäksi vaikutus jäi osaamiseen, työssäjaksamiseen ja myös ympäristönsuojelun huomioimiseen ja yritysyhteistyöhön liittyvissä asioissa. Kaikkein tärkeimmäksi vaikutukseksi nostettiin useimmin volyymin, liikevaihdon tai tuotantokapasiteetin kasvu. Tuetulla kehittämistoimenpiteellä uskottiin olevan myös pitkäaikaisia vaikutuksia, joista merkittävimpänä pidettiin yrityksen työpaikkojen lisääntymistä, yleisesti uskottiin yrityksen päässeen kannattavan kasvun uralle. Työllisyysvaikutukset kohdistuivat useimmiten omaan yritykseen.

Suosituks

Yritystuki on koettu erittäin merkitykselliseksi investoinnin toteuttamisen kannalta. Tuen myötävaikutuksella on kehitetty yritysten toiminnan laatua, laajuutta ja kannattavuutta sekä edistetty työllisyyden säilymistä ja kasvua. Tuen vaikutukset ovat merkittäviä yritykselle itselleen, lisäksi ne näkyvät positiivisesti myös alueen elinvoimaisuudessa. Onkin perusteltua panostaa kehittämisrahoitusta tähän tukimuotoon myös jatkossa.

Yritystuet ovat kohdistuneet voimakkaasti matkailualan investointeihin, mikä on perusteltua alueen vahva matkailutoimiala huomioiden. On kuitenkin syytä seurata kehityssuuntia ja

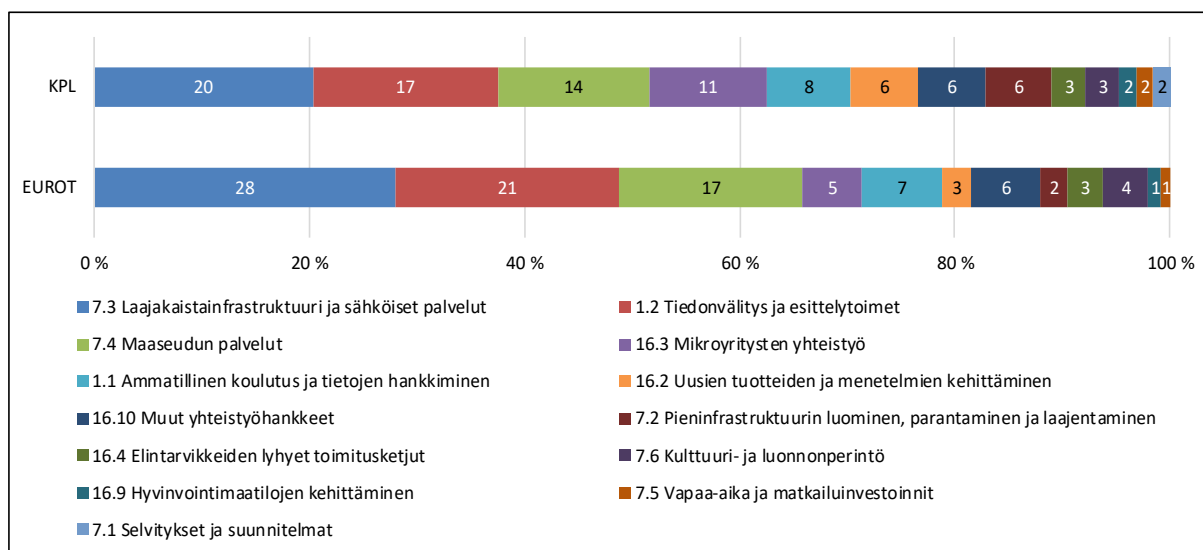
tehdä markkinatutkimusta alan tulevan potentiaalin, mm. matkailijamäärien, matkailijoita kiinnostavien kohteiden ja aktiviteettien, ennakoimiseksi. Lisäksi on syytä huolehtia, että muut toimialat eivät jää matkailun varjoon, vaan myös pienemmät, hyvän tulevaisuudennäkymän omaavat alat saavat osansa kehittämistoiminnan hyödyistä.

Investoinnin rahoituksessa tuki koettiin suhteellisen vaivattomaksi rahoitusmuodoksi. On tärkeää huolehtia, että näin on myös jatkossa eikä tuen hakemista vaikeuteta tarpeettomasti.

5.3 Tiedotus-, koulutus- ja kehittämishankkeet

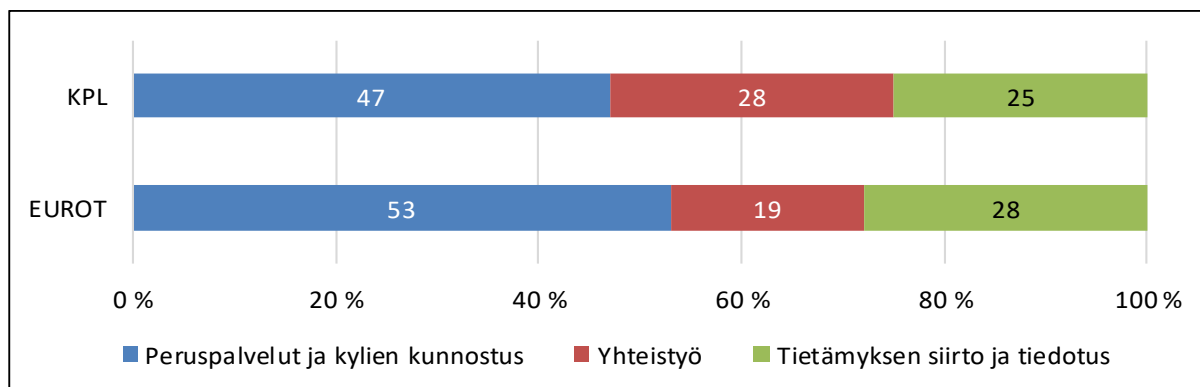
Luvussa tarkastellaan vuosina 2014-2018 kehittämishankkeille (kehittäminen, koulutus, tiedotus ja yhteistyö) myönnettyjä tukia. Pääasiallisen aineiston muodostavat arvioinnissa tehdyt kyselyt eli tuensaajien kokemukset toiminnasta sekä suunnitelman toteutuksesta vastaavien ja sidosryhmien näkemyksiä kartoittavat haastattelut. Lisäksi arvioinnissa hyödynnetään Maaseutuviraston (vuoden 2019 alusta Ruokavirasto) ja Lapin ELY-keskuksen seurantatietoja.

Kehittämishanketukia on myönnetty Lapissa kuluvalle ohjelmakaudella yhteensä 63 kappaletta ja noin 13 miljoonaa euroa julkisena tukena 35 eri hakijalle. Hankkeet ovat jakautuneet suunnitelman painopisteille siten, että asuinmaaseutu-teemaan on kohdistunut 36 hanketta ja maaseutuyrittäjyys-teemaan yhteensä 27 hanketta. Suurin osa tuesta on kohdistunut laajakaistainfrastruktuuriin ja sähköisiin palveluihin, niin kappalemääräisesti kuin rahoituksellisesti (Kuva 22). Lisäksi tiedonvälitykseen ja esittelyyn (toimenpide 1.2) sekä maaseudun palveluihin (toimenpide 7.4) on kohdistunut hanketoimintaa melko hyvin.

Kuva 22. Myönnetty kehittämishanketuet 2014-2018 (10/2018 asti). Lähde: Maaseutuviraston aineistot.

Kappalemääräisesti sekä rahamääräisesti kehittämishanketukia on myönnetty eniten peruspalveluihin ja kylien kunnostamiseen, noin puolet kehittämishanketuista kohdistuu tähän toimintaan (Kuva 23.). Toiseksi eniten (28 %) tukia on myönnetty tietämyksen siirtoon ja tiedotukseen, 19 prosenttia kehittämishanketuista on puolestaan käytetty yhteistyön edistämisen teemaan.

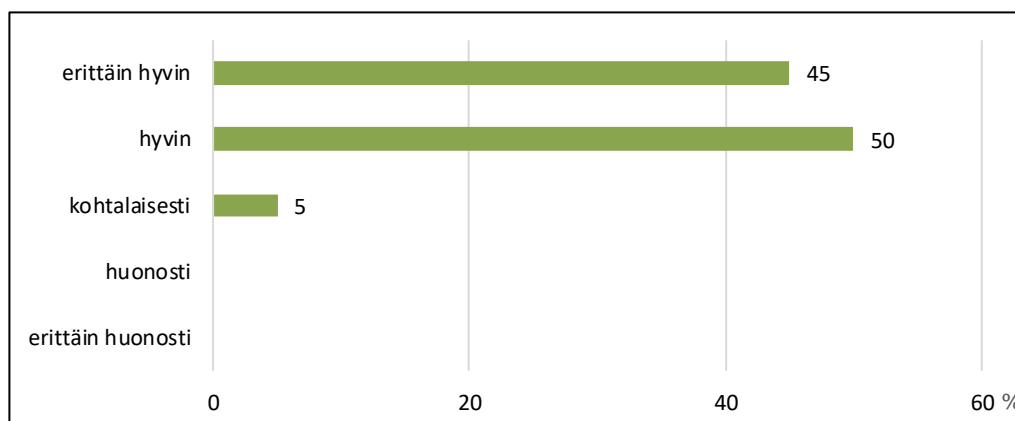
Kuva 23. Myönnettyjen kehittämishanketukien 2014-2018 (10/2018 asti) jakauma.

Lähde: Lapin ELY-keskuksen aineistot.

Arvioinnissa toteutettuun kyselyyn vastanneet olivat saaneet kehittämishanketukea yleisimmin laajakaistainfrastruktuurin ja sähköisten palveluiden sekä maaseudun palveluiden toimenpiteisiin. Seuravaksi eniten vastaajat olivat saaneet tukea tiedonvälitys ja esittelytoimiin, selvityksiin ja suunnitelmiin ja ammatilliseen koulutukseen ja taitojen hankkimiseen. Yksittäiset vastaajat olivat saaneet tukea pieninfran luomiseen, parantamiseen ja laajentamiseen, mikroyritysten yhteistyöhön, uusien tuotteiden ja menetelmien kehittämiseen ja pilottihankkeisiin sekä muihin yhteistyöhankkeisiin. Suurimmalla osalla (14/20 vastaajaa) hanke oli toteutusvaiheessa ja loppuilla hanke oli päätynyt ja kaikki toimenpiteet oli jo hankkeissa toteutettu.

Hankkeen, johon kehittämishanketukea on saatu, tärkein tavoite oli tietoliikenneyhteyksien ja digitaalisuuden edistäminen (mm. lähipalveluiden kehittäminen digitaalisuuden avulla). Vastaajat toivat esille mm. seuraavia tavoitteita: poronhoitajien osaamisen edistäminen, kylän elinvoimaisuuden edistäminen, tiedon lisääminen Green Care -yrittämisen kehittämistarpeista ja mahdollisuuksista, matkailun ja sitä tukevien elinkeinojen kehittäminen, toimijoiden kiinnostuksen lisääminen jatkojalostamiseen, tietoisuuden lisääminen elintarvikkeiden ja energian mahdollisuuksista, matkailun toimijaverkoston luominen ja uuden pohjavedenottamon rakentaminen.

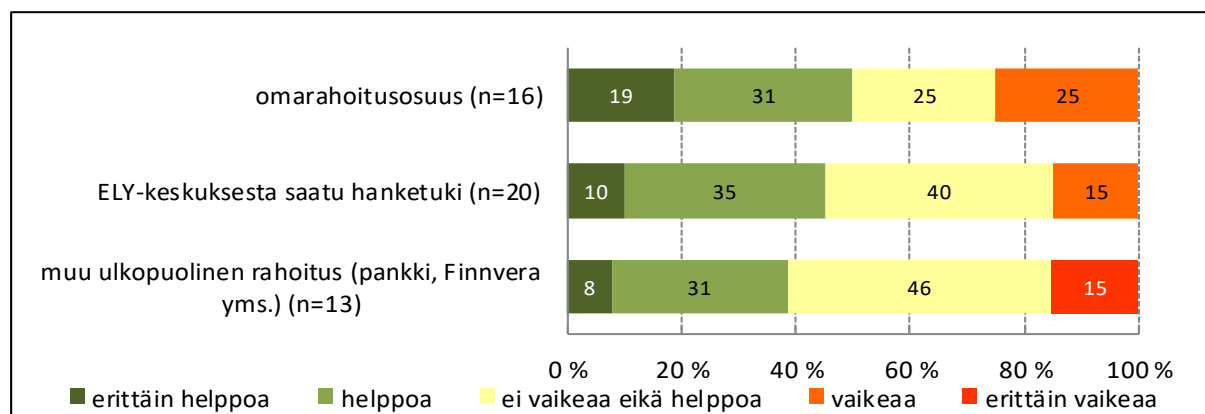
Hankkeen tavoitteet olivat vastaajien oman arvioin mukaan toteutuneet useimmilla hyvin tai erittäin hyvin (Kuva 24.). Yksikään vastaaja ei arvioinut tavoitteiden toteutuneen huonosti. Kokonaiskuva tavoitteiden toteutumisen suhteen on siten hyvin myönteinen.

Kuva 24. Miten kuvaat (tai ennakoit keskeneräisen) hankkeen tavoitteiden saavuttamista? (n=20)

Osa vastaajista ilmoitti kohdanneensa hankkeen toteuttamisessa myös hankaluuksia. Avoimeen hankaluuksia kartoittavaan kysymykseen vastasi 13 kyselyyn vastannutta, heistä viisi kertoi, ettei hankaluuksia ole (toistaiseksi) ollut. Kahdeksan vastaajaa sen sijaan kertoi hankkeessa kohdatuista hankaluuksista. Eteen tulleet hankaluudet liittyivät mm. omarahoitusosuuksien saamiseen ja riittämättömyyteen, kustannusarvion tarkkuuteen, hallinnointiin, Hyrrään, kuntien hitaaseen päätöksentekoon, kurssien sovittamiseen koulutettavien aikatauluihin, kouluttajien löytymiseen, ongelmiin urakoitsijan kanssa ja liian nopeaan aikatauluun.

Hankkeen rahoituksen järjestämisen koki omarahoitusosuuden osalta helpoksi noin puolet vastaajista (Kuva 25.). Tämä oli samalla noin neljäsosalle vaikeaa. ELY-keskuksesta saadun hanketuen järjestäminen koettiin myös helpoksi melkein puolessa tapauksissa. Muu ulkopuolinen rahoitus, mikäli sitä oli tarvittu ja arvioitu, koettiin erittäin vaikeaksi järjestää 15 prosentissa tapauksista.

Kuva 25. Kuinka hankkeen rahoituksen järjestäminen onnistui? (n=13-20)

Hankkeen tärkeimpiä (tai ennakoitavissa olevia) tuloksia kysyttiin vastaajilta erikseen taloudellisten, ympäristön, sosiaalisten ja kulttuuristen vaikutusten näkökulmista. Taloudellisia vaikutuksia nostettiin esille erityisesti netin toimivuuden paranemiseen liittyen. Valokuidun myötä mm. etätöiden tekeminen sekä etäpalveluiden käyttö on tullut mahdolliseksi, mikä tarkoittaa myös vähentynyttä autoilun tarvetta ja vaikuttaa siten kustannuksiin. Valokuidun on kerrottu parantaneen yritysten liiketoimintaa ja taloudellista kannattavuutta, ja ylipäänsä mahdollistaneen yritysten kehittämisen ja uusien yritysten perustamisen matkailuelinkeinon ulkopuolellekin. Sen myötä on siten vahvistettu olemassa olevaa yritystoimintaa, uuden yritystoiminnan syntyminen mahdollisuuksia ja palveluiden käyttöä. Taloudellinen vaikutus näkyy kuituverkkoa hyödyntävien asiakkaille (yritykset ja asukkaat). Muita enemmän yksittäisesti esille nostettuja taloudellisia vaikutuksia olivat vesijohtoverkoston liittyneille syntyneet hyödyt (kiinteistöjen arvon säilyminen, yritysten toimintaedellytysten säilyminen), maidon jatkojalostamisen lisääntynyt mahdollisuus ja edullisen koulutuksen saaminen.

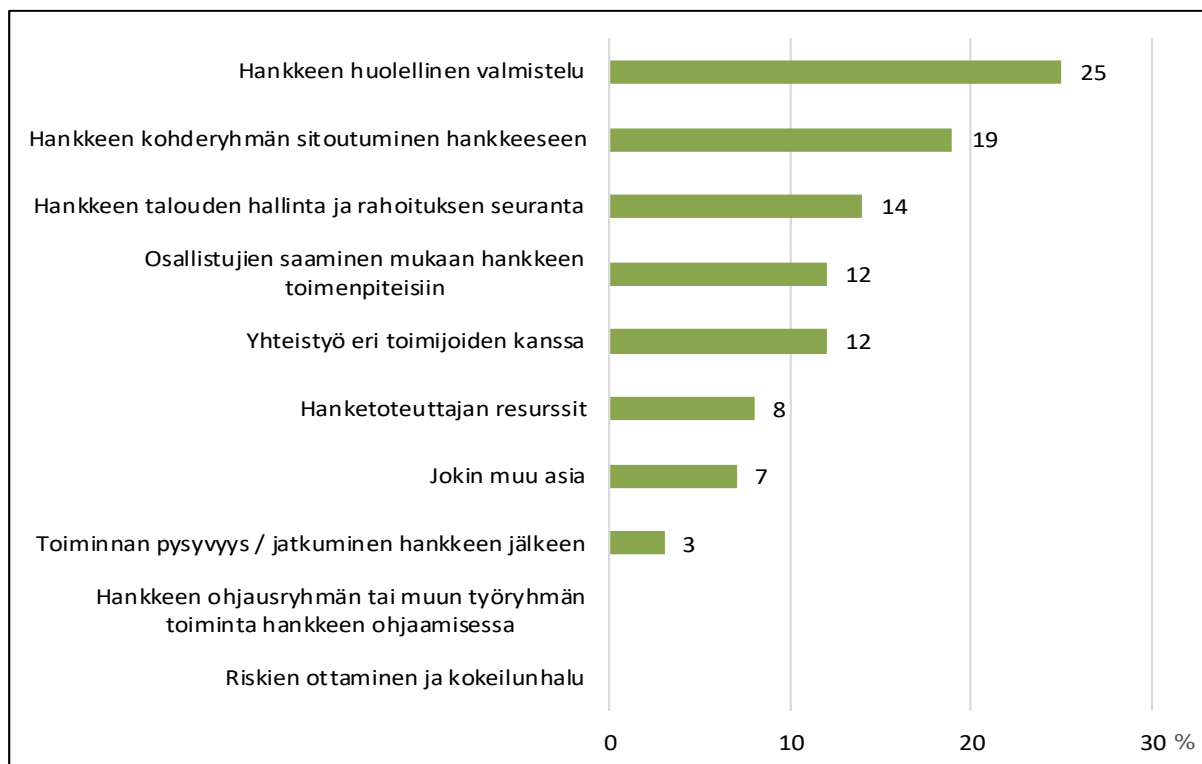
Ympäristövaikutusten näkökulmasta vastaajat toivat esille jälleen valokuidun tuomat hyödyt, mikä on tarkoittanut vähentynyttä autoilun tarvetta (etätö, palveluiden käyttö netin kautta), aineettomien palveluiden kasvua, mahdollisuutta tehostaa logistiikkaa ja keskittää materiaali-
virtoja sekä ympäristötiedon kasvua koulutusten kautta toimijoille. Lisäksi yksittäisesti esille nostettiin lähiruuan ja paikallisen elintarviketuotannon lisäämisen tuomat hyödyt ympäristövaikutusten näkökulmasta sekä hankkeessa toteutettujen kehittämistoimien vaikutus tapahtumien turvallisuuteen. Sosiaalisia vaikutuksia vastaajat näkivät syntyneen valokuidun myötä erilaisissa kohtaamisissa, joiden myötä on syntynyt yhteistyötä ja verkostoitumista. Tällä on mm. lisätty kanssakäymistä, edistetty tiedonkulkua ja löydetty yhteisiä kehittämisen kohteita.

Sosiaalisina vaikutuksina kerrottiin myös mm. ihmisten elinolojen ja viihtyvyyden parantuminen. Kulttuurisissa vaikutuksissa tuotiin esille hyvin samoja asioita kuin aiemmissa kohdissa. Näiden lisäksi mm. kerrottiin saamelaisen kulttuurin säilymisen helpottuminen, avoimen toimintakulttuurin edistäminen, läpinäkyvyyden lisääntyminen, toisilta oppimisen edistäminen, tuntemuksen lisääntyminen erilaisista kulttuuriin liittyvistä asioista ja taiteen ja kulttuurin tuominen vahvemmin Green Care -toimintaan.

Hanketoteuttajien haastatteluissa kysyttiin myös **hankkeiden aikaansaamia tuloksia ja onnistumisia**. Esille nostetut asiat noudattavat hyvin pitkälle edellä kyselytuloksissa havaittua: erityisesti toimivan laajakaistayhteyden saaminen ja sen mukana tulevat vaikutukset nousivat esille. Lisäksi kommentoitiin tuotiin esille mm. kuntien aktiivisen kehittäjäroolin vaikutus asioiden etenemiseen, jatkojalostusajatuksen eteenpäin vieminen Lapin lehmien osalta, tukien myönteinen vaikutus yritysten pysymiseen maaseudulla, konkreettisten ongelmien ratkaiseminen elinkeinoelämän puolesta ja uusien verkostojen luominen sekä yhteistyökumppanuuksien syntyminen. Odotuksia oli mm. siitä, että yhteisten kehittämistarpeiden tunnistamisesta ja aloitetusta yhteistyöstä olisi tulossa jatkossa yritysryhmähankkeita. Lisäksi mahdollisuutta hankkia käytettäviä laitteita investointituella pidettiin hyvänä uudistuksena. **Vain muutama haastateltava toi esille asioita, joissa hankkeessa ei ole onnistuttu**. Parissa vastauksessa kerrottiin, että osallistujien tavoittaminen oli haasteellista ja sen eteen piti tehdä töitä paljon ennakoitua enemmän. Yhdessä vastauksessa puolestaan nostettiin esille erimielisyydet hanketoimijoiden kesken. Uusi tietosuojalaki on tuonut myös haasteita hanketoimintaan.

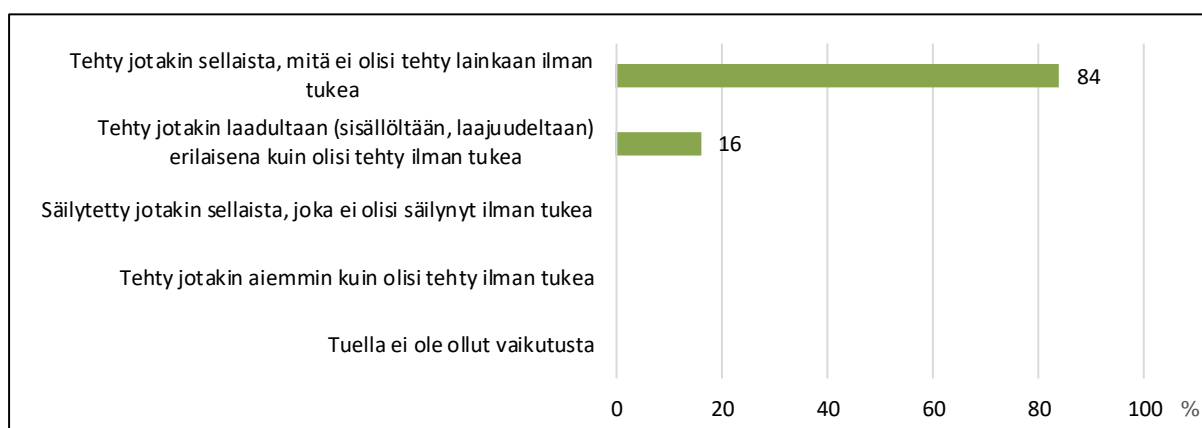
Hanketoteuttajilta tiedusteltiin myös sitä, **millaista palautetta kohderyhmiltä on saatu hankkeiden toimista**. Pääsääntöisesti hanketoimijat kertoivat saaneensa hyvää palautetta osallistujilta. Vaikka varsinaisesti negatiivista palautetta ei ollutkaan vastaajien mukaan saatu, niin yhdessä tapauksessa oli kohdattu kehittämisteemaan liittyvää vähättelyä ja toisessa tapauksessa hankkeen toiminta rajoittuu tiettyihin kohderyhmiin, mikä on saattanut aiheuttaa kielteistä palautetta. Maaseudun arjen palveluverkosto -hankkeen kerrottiin saaneen myös kansallisesti hyvää palautetta. Hanke on nostettu hyväksi käytännöksi monessa eri yhteydessä kansallisesti.

Kehittämishankkeiden edustajilta tiedusteltiin heidän näkemyksiänsä **asioista, jotka ovat vaikuttaneet hankkeen tuloksellisuuteen**. Esitetyistä asioista tärkeimmäksi nähtiin hankkeen huolellinen valmistelu (Kuva 26.). Hankkeen kohderyhmän sitoutuminen hankkeeseen ja osallistujien saaminen mukaan hankkeen toimenpiteisiin liittyvät läheisesti toisiin ja nousevat myös selvästi esille. Hankkeen talouden hallinta ja rahoituksen seuranta on koettu myös tärkeäksi tuloksellisuuteen vaikuttavana tekijänä, samoin yhteistyö eri toimijoiden kanssa. Riskien ottaminen ja kokeilunhalu sekä hankkeen ohjausryhmän tai muun työryhmän toiminta hankkeen ohjauksessa ovat puolestaan asioita, jotka eivät ole vastaajien mukaan vaikuttaneet hankkeen tuloksellisuuteen.

Kuva 26. Mitkä seuraavista ovat vaikuttaneet merkittävästi hankkeenne tuloksellisuuteen?

Saadun kehittämistuen merkittävimmäksi vaikutukseksi kyselyvastaajat mainitsivat useimmin sen, että kehittämistoimenpide ylipäättään toteutettiin (Kuva 27.). Osa mainitsi, millaisesta kehittämistoimesta on ollut näissä tapauksissa kyse. Selvästi eniten tässäkin kohtaa tuotiin esille laajakaistainfran saaminen kylille. Yksittäisissä vastauksissa tuotiin esille myös lappilaisten elintarvikeyritysten digiarkkitehtuurin tietokartan saaminen, maidon jatkojalostuskoulutusten järjestäminen, älykkääseen erikoistumiseen panostaminen ja uudet sähköiset lähipalvelut. Yksi vastaaja kertoi, että koulutukset voitiin järjestää erilaisina ja aiempaa laadukkaampina sekä niitä voitiin toteuttaa tavanomaista enemmän hankkeen ansiosta. Samoin Green Care -palveluita voitiin kehittää monialaisesti. Myös kylien palvelut saatiin laadukkaasti matkailuyrittäjien saataville. Yhdenkään vastaajan mielestä tuella ei ollut lainkaan vaikutusta toimenpiteen toteuttamiseen.

Kuva 27. Mikä on ollut (tai ennakoidaan olevan) vuosina 2014-2018 saadun hanketuen merkittävin vaikutus kokonaisuudessaan? (n=19)

Arvioinnissa kerättiin myös näkemyksiä vaikuttavuudesta **ELY-keskusten edustajien sekä muiden sidosryhmien haastatteluissa**. Heiltä kysyttiin erityisesti sitä, **miten yleishyödylliset investoinnit ovat vaikuttaneet** maaseutuun asuinympäristönä sekä edistäneet maaseudun yhteisöllisyyttä ja parantaneet palveluita. Yleishyödylliset hankkeet ovat Lapissa käytännössä olleet laajakaistaan ja vesihuoltoon kohdistuneita. Vastaajat ottivat kantaa asiaan lähinnä laajakaistahankkeiden näkökulmasta. Panostamista laajakaistainfrastruktuuriin hanke-toiminnalla pidettiin kokonaisuudessaan onnistuneena ja toimivana ratkaisuna. Tässä kohtaa nousi esille erityisesti Kuitu kylässä -hankkeen merkitys teemassa ja verkkojen rakentamisessa. Laajakaistainfran rakentamista on tehty hankkeen ja sitä edeltävien hankkeiden avulla. Erilaisia laajakaistaosuuskuntia todettiin olevan jo yli 20 Lapissa. Parhaimmissa tapauksissa osuuskunnasta on tullut alueellinen toimija, kun se on lähtenyt toteuttamaan ja hallinnoimaan laajakaistan rakentamista myös naapurialueille. Yleinen näkemys oli, ettei kyläverkkoja rakenneta erityisemmin markkinaehtoisesti, joten hanketoiminnalla on ollut iso merkitys asian kehittämisessä. Laajakaistainfraa on rakennettu myös markkinaehtoisesti, mm. Sodankylän ja Kemijärven suunnilla.

Kokonaisuudessaan niin hanketoiminnalla kuin muutakin kautta tehdyllä kyläverkkojen rakentamisella on nähty myös laajakantoisempaa merkitystä, sillä verkkojen nähtiin olevan edellytyksenä hyvään asumiseen ja yrittämiseen. Ilman toimivia verkkoja ei voida pyrkiäkään sähköisiin palveluihin. Toimivien verkkojen nähtiin mm. edistävän alueen elinvoimaa, tasa-arvoa, hyvinvointia ja viihtyisyyttä. Lisäksi joissakin tapauksissa nähtiin vaikutusta myös yhteisöllisyyteen. Kyläverkoista on luvassa erillinen ulkopuolinen arviointi, jonka kautta vaikuttavuustieto tulee varmasti tarkentumaan. Haastatteluissa nostettiin esille myös vesihuoltohankkeet. Niihin otettiin kuitenkin vähän kantaa ja harvoissa kommentteissa näitä hankkeita pidettiin myös hyvinä hankkeina alueella. Niin laajakaistahankkeet kuin vesihuoltohankkeetkin nähtiin hyviksi usein niiden konkreettisuuden vuoksi. Erityisesti laajakaistahankkeiden tulevaisuus kirvoitti keskustelua. Kommentteissa nousi esille mm. se, että muita rahoittajia olisi saatava mukaan. Myös paikallisten laajakaistaosuuskuntien laajentumisessa nähtiin olevan yksi mahdollisuus hoitaa asiaa. Kuntien ja elinkeinoyhtiöiden toivottiin pystyvän tekemään asiaan liittyvät selvitykset. Lisäksi esille tuotiin myös langattomat yhteydet ja niiden käyttäminen kyläverkkojen sijaan.

ELY-keskusten edustajilta sekä muilta sidosryhmiltä kysyttiin myös näkemyksiä siihen, **miten alkutuotannon kehittämishankkeet ovat onnistuneet** ja mikä niiden **vaikutus on ollut maatalouden kannattavuuteen ja kilpailukykyyn**. Alkutuotannon kehittämishankkeiden onnistuminen nähtiin tässä joukossa hyvin vaihtelevasti. Se kuinka onnistuminen nähtiin, oli hyvin riippuvainen siitä, mihin asioihin suuntautuneesta kehittämistyöstä ja mistä maantieteellisestä alueesta puhuttiin. Lappi luonnehdittiin jakaantuvan kolmeen alkutuotannolliseen alueeseen. Voimakkaasti kehittyvänä ja kasvavana alkutuotannon alueena pidettiin lähinnä Meri-Lapin aluetta, jossa tilakoko kasvaa ja kannattavuus on keskimääräistä parempaa. Toimenpiteiden sanottiin kohdistuvan siellä lähinnä operatiivisen tehokkuuden hakemiseen. Toista aluetta voidaan sanoa vähenevän tuotannon alueeksi, joka sijoittuu pääasiassa Keski-Lappiin. Siellä tilojen väliset etäisyydet kasvavat ja lopettaneiden tilojen määrä on suurempi. Loppuosaa Lapista luonnehdittiin vähentyneen tuotannon alueeksi, jossa alan yrittäjät ovat yksinäisiä ja toiminta on hyvin hajallaan. Näiltä kaikilta alueilta kerrottiin kuitenkin löytyvän kannattavia ja kannattamattomia tiloja.

Toinen esille noussut näkökulma alkutuotannon kehittämishankkeiden onnistumiseen on tuotantosuunta. Porotaloudella nähtiin menevän kohtuullisen hyvin, kun taas perusmaatalous nähtiin haasteelliseksi. Porotalouden nähtiin onnistuneen synnyttämään suoramyyntiä ja paikallista jalostusta ja puolijalosteiden myyntiä eteenpäin. Siellä arvoketjun todettiin ikään kuin tipahtaneen lähemmäs tuottajaa, millä nähtiin vaikutus onnistumiseen. Lihan jatkojalostukseen

(pl. porotalous) kerrottiin syntyneen liian vähän hanketoimintaa suhteessa siihen, miten tärkeää olisi pyrkiä lisäämään jatkojalostusta, jolloin saataisiin lisää euroja ja kannattavuutta. Kokonaisuudessaan alkutuotannon kehittämiseksi nähtiin tärkeinä ja onnistuneina investoinnit tiloille, jolloin infraa on saatu pidettyä kunnossa ja isompia yksiköitä on syntynyt. Pientä kritiikkiäkin tuli esille siitä, että havaittavissa ei ole selkeää suunnitelmaa rahoituksen kohteista, vaan asiaa viedään eteenpäin hyvin tilakohtaisesti. Toisaalta tämä sama asia nähtiin vielä useammin hyväksi asiaksi nimenomaan tilakohtaisuuden toteutumisen vuoksi. Haastateltujen kokonaisnäkemys kilpailukyvyyn ja kannattavuuden parantumisesta oli melko pidättyväinen. Haastateltavat toivat esille, että tähän haasteeseen liittyviä hankkeita on rahoitettu, mutta ne eivät ole onnistuneet erityisen hyvin. Tässä kohtaa tuotiin esille Neuvo 2020 -palvelu, jota pitäisi pystyä hyödyntämään enemmän Lapissa. Muita esille nostettuja näkökulmia olivat lähiruuan tilanne, sukupolvenvaihdoksien rahoittamisen loppuminen, tilojen saavuttaminen ja toimintaympäristön haastavuus kokonaisuudessaan. Lähiruuan kehittämiseen suhtauduttiin hyvin kaksijakoisesti, eli lähiruuan lisääntyminen nähtiin toivottavaksi kehitykseksi ja että sen suhteen on edetty, mutta toisaalta se nähtiin merkittävydeltään liian vähäiseksi. Niiden maatiloiden saavuttaminen kehittämisen pariin, joille se olisi kaikkein eniten tarpeen (erityisesti kannattavuuden näkökulmasta), nähtiin myös hyvin haasteelliseksi.

Alkutuotannon kehittämisen näkökulmasta kysyttiin myös toiminnan parannusehdotuksia. Ehdotuksissa tuli esille osallistumisen haaste, eli kuinka saada sellaisia toimijoita mukaan kehittämiseen, joilla on tuntemus myös elinkeinojen tarpeista tai miten saada toimintaan mukaan ylipäänsä uusia toimijoita. Yhdessä kommentissa peräänkuulutettiin koordinoitua siitä, millaisia hankkeita tarvitaan ja elinkeinonharjoittajia toivottiin mukaan kaikkiin hankkeisiin. Yhdessä vastauksessa toivottiin sitä, ettei maatiloiden kehittämistä ajatella liikaa pelkän raaka-ainetuotannon kautta, vaan otettaisiin huomioon niiden potentiaali energiantuotantoon ja pienimuotoiseen jalostukseen liittyen. Yhdessä kommentissa puolestaan mietittiin viestinnän avulla tehtävää haastavan tilanteen purkua. Tämän kommentin mukaan viljelijöille on perinteisesti suunnattu koulutushankkeita, mutta sitä ei nähty nyt lääkkeeksi asiaan, kun viljelijät ovat tällä hetkellä kovin uupuneita. Yhden vastaajan mukaan jäljelle jäävien viljelijöiden osalta on tärkeää huolehtia osaamisen kehittämisestä, jota voidaan edistää täsmähankkeilla.

ELY-keskusten edustajilta kysyttiin vielä kokonaiskäsitystä siitä, **mitä hyötyä kehittämishanketoiminta on** heidän mielestään **tuonut**. Tässä kohtaa esille nousi luonnollisesti jo aiemmin esille tulleita tuloksia ja vaikutuksia, kuten kyltien kuituverkot sekä verkostotyön edistäminen ja yhteistöllisyyden lisääminen kylillä. Eräässä vastauksessa puhuttiin myös yritystoiminnan vipuvaikutuksista. Saadun tuen avulla on voitu rahoittaa monenlaista toimintaa ja sen kautta on saatu monelle kylälle yritystoimintaa, laajakaistaa ja aktivointia. Lisäksi hanketoiminnan nähtiin lisänneen verkostoitumista ja osaamista. Yhdessä vastauksessa tuotiin esille lisäksi yritysryhmähankkeiden konkreettisuus, mikä hyödyttää yrityksiä. Teemana esille nostettiin erityisesti lähiruoka, jota on voitu viedä eteenpäin kehittämishanketoiminnalla, ja jossain määrin myös kiertotalous.

Kehittämishanketukea saaneet kertoivat, **mitä muutoksia tuki on saanut aikaan verrattuna tilanteeseen ennen toimenpiteen toteuttamista**. Vastajat arvioivat toimenpiteen sekä synnyttäneen /synnyttävän työpaikkoja että säilyttävän niitä. Kaikkien vastanneiden vastaukset huomioiden sekä uusia että säilytettyjä työpaikkoja arvioidaan tulevan yhteensä 36 kappaletta (Taulukko 5.). Yrityksen liikevaihdon pysyvistä kasvusta ilmoittaneiden lukemat vaihtelivat 7000 eurosta 800 000 euroon vastanneiden keskiarvoksi muodostuen noin 88 000 euroa. Uusia yrityksiä puolestaan ilmoitettiin syntyneen (tai tulee syntymään) vastaajajoukossa yhteensä 14 kpl.

Taulukko 5. Onko hankkeenne saanut aikaan (tai ennakoidaan saavan aikaan) seuraavia muutoksia verrattuna tilanteeseen ennen hanketta? (n=20)

	minimi /hanke	maksimi /hanke	keskiarvo /hanke	yhteensä	vastaaja- määrä
uudet, pysyvät työpaikat (kpl)	0	4	0,7	14	20
säilytetyt työpaikat (kpl)	0	10	1,1	22	20
liikevaihdon pysyvä kasvu (€/vuosi)	0	0,8 milj.	43 850	877 000	20
uudet yritykset (kpl)	0	5	0,7	14	20

Kun nämä kyselyvastauksissa ilmoitetut työpaikkatulokset, uudet yritykset ja liikevaihdon kasvut yleistetään koskemaan kaikkia kuluvan ohjelmakauden aikana myönnettyjä kehittämishankkeita (63 kpl), voidaan esittää seuraavat lukemat. Hankkeet olisivat saaneet aikaan yhteensä noin 45 uutta pysyvää työpaikkaa ja noin 45 uutta yritystä, vaikuttaneet yhteensä noin 70 työpaikan säilymiseen sekä vaikuttaneet yritysten liikevaihdon pysyvään kasvuun noin 2,8 miljoonan euron edestä.

Hanketoiminnan tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta kuvaa omalta osaltaan vastaajien näkemykset siitä, **miten hankkeen piiriin kuulunutta toimintaa on jatkettu (tai on tarkoitus jatkaa) hankerahoituksen päättyttyä.** Näissäkin vastauksissa korostuu laajakaistainfrastruktuuriin liittyvät näkökulmat. Valokuituverkon ylläpitämistä jatketaan ja hyödynnetään sekä mahdollisuuksien mukaan myydään siinä vapaana olevaa kapasiteettia. Pieni osa vastaajista toi esille myös sen, että hankkeen jatkohakemus on tarkoitus tehdä tai että päätös jatkohakemukseen on jo saatu. Eli kehittämistä jatketaan hankemuodossa edelleen näissä tapauksissa. Kehitettyjen palveluiden kerrottiin myös jäävän kunnissa käyttöön ja toimimaan mm. osana kuntien elinvoimaisuuden kehittämistä. Joidenkin hankekuntien käyttöön on saatu mm. digistrategiat. Odotuksia oli myös siitä, että aktivoituneet yrittäjät lähtevät edelleen kehittämään palveluitaan ja yritystoimintaansa hankkeeseen osallistumisen jälkeen. Samoin odotuksia oli siitä, että kehitettyä toimintaa saadaan joiltakin osin jatkettua maaseutuklusterin kautta. Yhdessä tapauksessa tarkoituksena on myös perustaa yhteisyritys ja toisessa tapauksessa lappilaisille elintarvikeyrityksille tehtyä tiekarttaa on tarkoitus hyödyntää edelleen.

Kehittämishankkeiden osalta tarkastelussa oli myös **yhteistyön tekeminen muiden kehittämishankkeiden kanssa.** Kyselyvastaajat ottivat kantaa kysymykseen, ovatko he tehneet muiden kehittämishankkeiden kanssa yhteistyötä hankkeensa puitteissa joko hankkeen suunnittelu- tai toteutusvaiheessa. Vastaajista noin 2/3 on tehnyt yhteistyötä muiden hankkeiden kanssa. Tämän jälkeen yhteistyötä tehneiltä kehittämishankkeiden edustajilta tiedusteltiin, mitä **hyötyä hankkeiden keskinäisestä yhteistyöstä on ollut.** Useimmiten esille nousee tiedonvaihtoon ja -välittämiseen sekä verkostojen vahvistumiseen ja kehittymiseen liittyvät hyödyt. Esimerkiksi on järjestetty yhteisiä seminaareja ja tehty yhteistiedottamista. Parhaimmillaan tämän on sanottu lisäävään vaikuttavuutta ja tunnettuutta sekä tuovan kustannussäästöjä. Hankkeiden keskinäisestä yhteistyöstä on saatu myös vertaistukea, jolloin on voitu hakea mm. varmistusta omille ajatuksille ja toiminnoille. Yhteistyö on toiminut siten eräällä tapaa mentoiminnin roolissa. Yhteistyön on sanottu lisäksi lisänneen toteuttajien kokonaiskuvaa kehittämisen kohteena olevasta teemasta/aihealueesta ja ylipäänsä lisännyt toiminnassa mukana olevien organisaatioiden välistä yhteistyötä sekä kontakteja. Vastaajilta kysyttiin myös sitä, **onko yhteistyössä ollut ongelmia.** Vain pieni osa vastaajista toi esille epäkohtia. Eräissä vastauksissa tuotiin esille ylipäänsä ristiriitaiset näkemykset siitä, miten paljon kohdistetaan resursseja keskustaajaman ja syrjäisempien alueiden kehittämiseen ja yhdessä vastauksessa tuotiin esille haasteita vesijohtoverkostoon liittymisen kustannuksiin liittyen, millä on vaikutusta yhteistyöhön. Lisäksi esille nostettiin seutuverkkoihin liittyvä haaste tasapuolisessa hinnoittelussa. Yhdessä vastauksessa haasteelliseksi nähtiin se, että ihmisten toimintatapoja ja ajatus-

malleja on erittäin haastavaa muokata nopeasti ja toisessa vastauksessa korostettiin hankkeisiin valittavien työntekijöiden normaalien vuorovaikutustaitojen tärkeyttä, erityisesti kun hankkeeseen sisältyy yhteistyötä.

Yhteistyön teemaa käsiteltiin myös arvioinnissa toteutetuissa **haastatteluissa**. Yhteistyön sujuvuutta hankkeiden välillä käsiteltiin niin hankkeiden näkökulmasta kuin ELY-keskuksen edustajien näkökulmasta. Lisäksi erityisesti hanketoimijoilta tiedusteltiin mahdollisia kehittämistarpeita yhteistyöhön liittyen. Haastatteluista saatiin vahvistusta aiemmin kyselyn kautta saatuihin havaintoihin tiedonvaihtoon ja -välittämiseen sekä verkostojen vahvistumiseen ja kehittymiseen liittyvistä hyödyistä. Hanketoimijat tuntevat usein toisensa entuudestaan ja verkostot ovat hyvin pitkälle vakiintuneita ja niitä hyödynnetään hanketoiminnassa. Vastauksissa nousi esille mm. se, että alueella ei ole aivan saman aiheen parissa työskenteleviä hankkeita päällekkäisyyksien välttämisen vuoksi. Näin ollen yhteistyötä on katsottu usein siten laajemmalla skaalalla. Yksi usein esille nouseva yhteistyökumppani on ollut Lapin keino -viestintähanke, jonka kanssa on tehty yhteistyötä ja siitä on koettu olevan selvästi hyötyä. Hankkeissa on tehty lisäksi yhteistyötä mm. kuntien hankkeiden, Leader-hankkeiden, erilaisten oppilaitosten hankkeiden ja Interreg-hankkeiden kanssa. Yhdessä vastauksessa tuotiin esille myös yhteistyö yli maakuntarajojen. Hankkeiden edustajat eivät nostaneet erityisemmin mitään kehittämistarpeita esille liittyen hankkeiden väliseen yhteistyöhön. **ELY-keskuksen edustajien haastatteluissa** käsiteltiin myös yhteistyön toimivuutta kehittämishankkeiden kanssa. Kokonaisuudessaan haastateltavat kokivat yhteistyön sujuneen suhteellisen hyvin ottaen huomioon Hyrrä-järjestelmään liittyneet haasteet. Haastateltavat korostivat sitä, että hankkeille voidaan antaa hakuvaiheessa vain yleistä neuvontaa, mutta sisältöön ei voi ottaa kantaa. Hankkeiden toteutusvaiheessa neuvontaa voidaan puolestaan tehdä ja siten yhteistyötä on luonnollisesti tässä vaiheessa enemmän hankkeiden kanssa. Hyväksytyjen hankkeiden kanssa käydään mm. aloituspalavereita, osallistutaan hankkeiden ohjausryhmiin ja puututaan hankkeen toimintaan, jos siinä ei tehdä tavoitteen mukaista toimintaa. Kokonaisuudessaan suurimman osan hankkeista nähtiin toimineen hyvin ja hankehakijoita pidettiin pääsääntöisesti kokeneina ja vakiintuneina.

ELY-keskuksen edustajien haastatteluissa tarkasteltiin sitä, onko toiminnassa **kyetty hyödyntämään valtakunnallisia hankkeita**. Osalla vastaajista ei ollut tarkkaa tietoa hyödyntämisestä ja osa oli sitä mieltä, että hyödyntäminen on jäänyt liian vähälle. Yhteistyötä on toki tehty lähimpien maakuntien kanssa, mutta Etelä-Suomen suuntaan ei niinkään. Valtakunnallisten hankkeiden hyödyntämisessä onnistumisiksi nostettiin lähinnä Green Care -hankkeen yhteistyö valtakunnallisten hankkeiden kanssa sekä osa koordinaatiohankkeista. Kokonaisuudessaan näyttää siten siltä, että valtakunnallisista hankkeista ei valu tietoa alueille hyvin systemaattisesti. Kehittämisehdotuksina nostettiin asian suhteen aktivointia ja viestinnällisyyttä (mm. näkyväksi tekemistä alueella). Ehdotuksena esitettiin myös, että valtakunnallisilla hankkeilla pitäisi olla jokin ”pääte” alueella, joka huolehtii, että hankkeen jalkautumisesta.

ELY-keskuksen edustajia pyydettiin ottamaan kantaa myös **alueiden välisten hankkeiden mahdolliseen lisäarvoon**. Vastaajat kertoivat, että useimmiten Lapin, Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun kesken on ollut hyvää yhteistyötä erilaisissa hankkeissa/teemoissa. Esille nostettiin mm. Arjen turvaa -hanke ja sen laajentuminen Pohjois-Pohjanmaan puolelle sekä porotalouteen ja metsään liittyviä hankkeita. Huolena näissä alueiden välisissä hankkeissa nähtiin se, että hankkeet saattavat näkyä enemmän alueella, jolla ne hallinnoidaan. Todettiin, että pitää oikeasti ja aidosti olla niin, että koko alue huomioidaan näissä hankkeissa, ettei hankkeiden lisäarvo jää vain päähakijan alueelle. Lisäksi yhdessä kommentissa kritisoitiin sitä, että kun tällä tavalla saadaan tavanomaista isompi rahapotti kasaan, niin tällöin sen pitäisi näkyä nykyistä enemmän tuloksissa. Yhdessä kommentissa puolestaan nähtiin lisäarvon syntyvän näissä hankkeissa siinä, että tekemisiä on voitu jakaa hankkeessa ja hallintoakin on pystytty

jossain määrin vähentämään ja hyviä käytäntöjä jakamaan alueiden kesken. Kehittämisehdotuksena nostettiin esiin se, että näihin hankkeisiin tarvitaan lisää suunnittelua, jotta saataisiin teemoihin kaikkia osapuolia hyödyttävät sisällöt.

Johtopäätökset

Saadulla kehittämistuella on ollut merkittävä vaikutus hankkeiden kehittämistoimenpiteiden toteutumiseen; selvästi isompi merkitys toteuttajilleen kuin esimerkiksi yritystuella. Saatu rahoitus on siten hyvin kriittinen tekijä ylipäänsä kehittämishankkeiden toteutumiselle.

Kehittämishanketuella on saatu aikaan uusia pysyviä työpaikkoja, vaikutettu työpaikkojen säilymiseen, saatu aikaan uusia yrityksiä ja vaikutettu yritysten liikevaihdon pysyvään kasvuun. Useimmiten kehittämishanketuen avulla tehtävillä kehittämistoimenpiteillä pyritään näihin vaikutuksiin välillisesti.

Lapissa yleishyödylliset hankkeet ovat olleet lähinnä laajakaistainfrastruktuurin ja vesihuollon hankkeita. Kokonaisuudessaan panostaminen näihin konkreettisiin kehittämiskohteisiin on vaikuttanut olevan toimiva ratkaisu. Laajakaistan tuominen kyliin on mahdollistanut kohderyhmille etätöiden tekemisen ja sähköisten palveluiden käytön netin välityksellä. Tämä on vähentänyt jossain määrin autoilun tarvetta, millä on kustannuksia säästäviä vaikutuksia puhumattaakaan ympäristövaikutuksista. Toimivalla laajakaistalla on ollut myös osittaista vaikutusta alueen yritysten liiketoimintaan. Se on lisännyt mahdollisuuksia kehittää yritystoimintaa ja tukenut uusien yritysten perustamista. Sen myötä on siten vahvistettu olemassa olevaa yritystoimintaa, uuden yritystoiminnan syntyminen mahdollisuuksia ja aineettomien palveluiden käyttöä. Laajakaistahankkeet sekä myös muut hankkeet ovat lisänneet jonkin verran maaseudun toimijoiden yhteistyötä ja verkottumista. Laajakaista- ja vesihuoltohankkeilla on ollut vaikutusta kohderyhmien elinolojen, hyvinvoinnin ja viihtyvyyden parantamiseen. Ne ovat lisänneet myös alueen elinvoimaa ja tasa-arvoa.

Alkutuotannon kehittäminen näyttää onnistuneen vaihtelevasti ja alueelliset sekä tilakohtaiset erot ovat isoja. Lisäksi näkökulmaan vaikuttaa mm. tuotantosuunta. Porotalouden kehittämisessä on onnistuttu paremmin kuin perusmaataloudessa. Porotaloudessa on onnistuttu synnyttämään suoramyyntiä sekä paikallista jalostusta ja puolijalosteiden myyntiä eteenpäin. Isoja haasteita alkutuotannon osalta ovat nimenomaan kannattavuus ja kilpailukyky, joihin on pyritty myös kehittämistoiminnalla kiinnittämään huomiota. Vaikutus asiaan on ollut kuitenkin melko vähäinen. Keinoiksi vaikuttaa asiaan on nähty usein mautilojen monipuolistaminen ja jatkojalostamisen lisääminen ja edistäminen (sekä suoramyynti, lähiruoka jne.), joissa on tähän mennessä onnistuttu vielä hyvin rajallisesti.

Kehittämishankkeista arviolta kahdessa kolmesta tehdään yhteistyötä muiden hankkeiden kanssa. Yhteistyö vaikuttaa painottuvan hankkeiden toteutusvaiheeseen ja havaintoja yhteistyöstä hankkeiden suunnitteluvaiheesta on vähemmän. Hankehakijat ovat suurimmaksi osaksi kokeneita ja vakiintuneita hanketoimijoita. Yhteistyöstä on ollut hyötyä erityisesti tiedonvaihdossa ja -välittämisessä sekä verkostojen vahvistumisen kannalta. Yhteisiä seminaareja on järjestetty ja tehty yhteistiedottamista. Parhaimmillaan yhteistyö on lisännyt vaikuttavuutta ja tunnettuutta sekä tuonut kustannussäästöjä. Hankkeiden keskinäinen yhteistyö on tarjonnut osalle myös vertaistukea. Lapin keino -viestintähanke on ollut useille keskeinen yhteistyökumppani ja tästä yhteistyöstä on koettu olevan selvästi hyötyä.

Alueiden välisten hankkeiden lisäarvoa kehittämistoimintaan on melko hankala havainnoida. Porotalouteen ja metsätalouteen liittyvissä hankkeissa lisäarvoa on nähty kuitenkin syntyneen. Lisäksi Maaseudun arjen palveluverkosto -hankkeen toiminta on nähty hyväksi tästä näkökulmasta sen laajentuessa Lapista Pohjois-Pohjanmaalle. Hankkeen tekemä työ on nostettu

myös monessa eri yhteydessä kansallisesti hyväksi käytännöksi. Lisäarvoa kehittämistoimintaan on syntynyt siten hyvän käytännön jakamisella ja laajentamisella. Lisäksi lisäarvoa on nähty syntyvän silloin, kun hankkeessa on voitu jakaa tekemisiä alueiden välillä ja tämä on saattanut näkyä hallinnon määrän vähentymisenä. Haasteena alueiden välisissä hankkeissa on hankkeiden mahdollinen painottuminen alueelle, josta sitä hallinnoidaan. Kun koko toteutusalue huomioidaan aidosti toiminnassa, tämä haaste saadaan vältettyä.

Suosituks

Laajakaistahankkeille vaikuttaa olevan edelleen tarvetta, mutta niiden rahoitukseen kaivataan myös muita toimijoita. Julkiset toimijat voisivat ottaa tässä työssä roolia laajakaistahankkeiden alkuun laittamista tukevissa toimissa, mutta tämän jälkeen hanketoiminnalla ja markkinaehtoisilla ratkaisuilla eteneminen vaikuttaa tässä vaiheessa ainoalta ratkaisulta. Näihin erilaisiin ratkaisuihin liittyviä mahdollisia malleja voisi olla hyvä testata hanketoiminnalla.

Tietoa siitä, miten yleishyödylliset hankkeet ja ylipäänsä rahoitetut hankkeet ovat parantaneet palveluita, ei ollut toimijoilla. Tätä tietoa ei ollut löydettävissä oikein muutenkaan. Yleishyödylliset hankkeet ovat kyllä lisänneet mahdollisuutta käyttää sähköisiä palveluita, mutta sitä, kuinka palvelut olisivat parantuneet tai millaisia uusia palveluita on otettu tämän johdosta käyttöön, ei nyt ole tiedossa. Jatkossa olisi hyvä, että tätä tietoa kerätään systemaattisesti.

Hanketoiminnan tuloksellisuuteen vaikuttaa erityisesti hankkeiden huolellinen valmistelu sekä onnistuminen kohderyhmien sitouttamisessa hankkeeseen. Näihin osa-alueisiin kannattaa kiinnittää huomiota neuvontatyössä ja hankkeiden valinnassa.

Lapin keino -viestintähankkeen tekemää työtä kannattaa jatkaa, sillä se on todettu hanketoimijoiden joukossa selvästi hyödylliseksi.

Alueiden välisissä hankkeissa on potentiaalia erityisesti toimivien käytäntöjen jakamisessa, mutta myös toimintamallien kehittämisessä. Näissä hankkeissa on tärkeää huomioida, että hankkeesta hyödytään aidosti kaikilla hankkeen toteutusalueilla.

6 Kehittämissuunnitelman toimeenpano ja viestintä

Tässä luvussa tarkastellaan kehittämissuunnitelman valmistelutyötä, suunnitelman valmistelun ja toteutuksen vuorovaikutteisuutta, kehittämissuunnitelmaan liittyvää yhteistyötä ja työnjakoa sekä tiedonsaantia suunnitelmasta ja tyytyväisyyttä siihen. Lisäksi tarkastelussa on tuen hakemiseen liittyviä näkökulmia.

Tuen hakeminen

Yritystukihakemusten käsittelyaika² ELY-keskuksen rahoittamien hakemusten osalta oli vuonna 2018 (15.9.2018 vireille tulleet hakemukset) Lapissa 68 vuorokautta (mediaani). Valtakunnallisen tavoiteaikana on korkeintaan 50 vuorokautta (mediaani), mihin pääsi seitsemän

² Yritystuki- ja kehittämishankerahakemusten käsittelyaika lasketaan valintajakson päättymispäivästä siihen, kunnes päätös asiakkaalle on tehty.

ELY-keskusta. Lapissa käsittelyaika oli toiseksi pisin. Hanketukihakemusten pl. teemahankkeet ja yritysryhmähankkeet osalta tilanne on Lapissa parempi, käsittelyaika ELY-keskuksen rahoittamien hakemusten osalta oli vuonna 2018 (15.9.2018 vireille tulleet hakemukset) Lapissa 51,5 vuorokautta (mediaani). Valtakunnallisena tavoiteaikana on korkeintaan 80 vuorokautta (mediaani), mihin pääsi 10 ELY-keskusta. Lapissa käsittelyaika oli kuudenneksi lyhin. (Maaseutuvirasto 2018.)

Maksuhakemusten (maatalouden rakennetuet, yritys- ja hanketuet) käsittelyajan³ valtakunnallinen tavoiteaika on korkeintaan 30 vuorokautta (mediaani). Maatalousinvestointien osalta kaikissa ELY-keskuksissa päästiin vuonna 2018 (15.9.2018 vireille tulleet hakemukset) tavoitteeseen, Lapissa käsittelyaika oli 12,5 vuorokautta (mediaani). Yritystukien osalta valtakunnalliseen tavoiteaikaan pääsi kahdeksan ELY-keskusta, Lapissa käsittelyaika oli 22,7 vuorokautta (mediaani), mikä on kolmanneksi lyhin ELY-keskusten joukossa. Kehittämishankkeiden pl. teemahankkeet osalta valtakunnalliseen tavoiteaikaan pääsi kolme ELY-keskusta, Lapissa käsittelyaika oli 37,4 vuorokautta (mediaani), mikä on viidenneksi lyhin ELY-keskusten joukossa. (Maaseutuvirasto 2018.)

Yhteistyö ja työnjako

Arvioinnissa tarkasteltiin ELY-keskustoimijoiden haastatteluissa sitä, **millaista yhteistyötä on tehty rakennerahastojen, muiden rahoittajien ja maaseudun kehittäjien** (mm. toimintaryhmät, hanketoteuttajat, etujärjestöt, yhdistykset, järjestöt jne.) **kanssa**. Rakennerahastojen välillä tehdään tiivistä yhteistyötä Lapissa. ELY-keskuksen sisällä on aluekehittämistiimi, jossa on mukana kaikki rahastot ja toimijat. Aluekehittämistiimissä sovitetaan eri rahastojen toimintaa yhteen, mm. mahdollisten päällekkäisyyksien tai toisia tukevien kehittämistoimenpiteiden osalta. Laajempaa yhteensovittamista tehdään maakunnan yhteistyöryhmän (MYR) sihteeritöissä ja sen työryhmissä tai alatyöryhmissä. Vaikka maaseutuasiat eivät mene MYR:ään, niin kuitenkin välillä MYR:ää on tiedotettu maaseutuasioista erityisesti merkittävimpien asioiden osalta. Käytössä on ollut myös kumppanuusmalli, esimerkiksi Metsäkeskus on tehnyt yhteistyötä tässä muodossa ELY-keskuksen kanssa. Alueella on myös alueellisten yritystoimijoiden ryhmä, jossa kaikki keskeiset tahot mukana yritysrahoituksen puolelta ja yritysten kanssa toimivat ympäri Lappia (60-70 hlöä).

Toimintaryhmien kanssa on paljon yhteistyötä mm. yhteisiä Leader -päiviä, yhteinen viestintähanke ja kahdenväliset neuvottelut joka vuosi. Toimintaryhmien kanssa on tehty myös työnjakoa ja linjattu rahoituksenjakoa, mm. toimintaryhmät eivät käytä perustamistuesta kuin kokeiluhanketukea ja muut perustamistuet tulevat ELYltä. Toimintaryhmät keskittyvät mikroyrityksiin ja paikallisiin yrityksiin. Lisäksi usein mielellään nähtäisiin, että elintarvikealan hankkeet tulisivat ELYlle. Yhteistyötä on luonnehdittu sellaiseksi, että asiakas on nostettu ajattelussa keskiöön ja ratkaisut etsitään siten yrityksen parhaaksi. Yhdistykset ja järjestöt ovat keskeisiä yhteistyökumppaneita Leader-yhteistyössä.

Hanketoteuttajille pyritään järjestämään koulutuksia pari kertaa vuodessa (syksyllä ja keväällä eri teemoilla tarpeen mukaan) ja pidetään aamukahvilitaisuuksia (lyhyet tilaisuudet /infot) hanketoimijoille, joihin voi osallistua myös skypen välityksellä. Hanketoimijoiden kanssa tehdään paljon viestintään painottuvaa /liittyvää yhteistyötä. Leaderissä yhdistykset ovat aktiivisia hakijoita. Kokonaisuudessaan sitä hankehakijajoukkoa pidettiin melko pienenä, jotka hankkeita hakevat tai voivat hankkeita pyörittää. Oppilaitokset ovat aktiivisia hakijoita, kun taas kuntien nähtiin olleen viime vuosina enää melko harvoin hankkeiden hakijoina maaseuturahastossa.

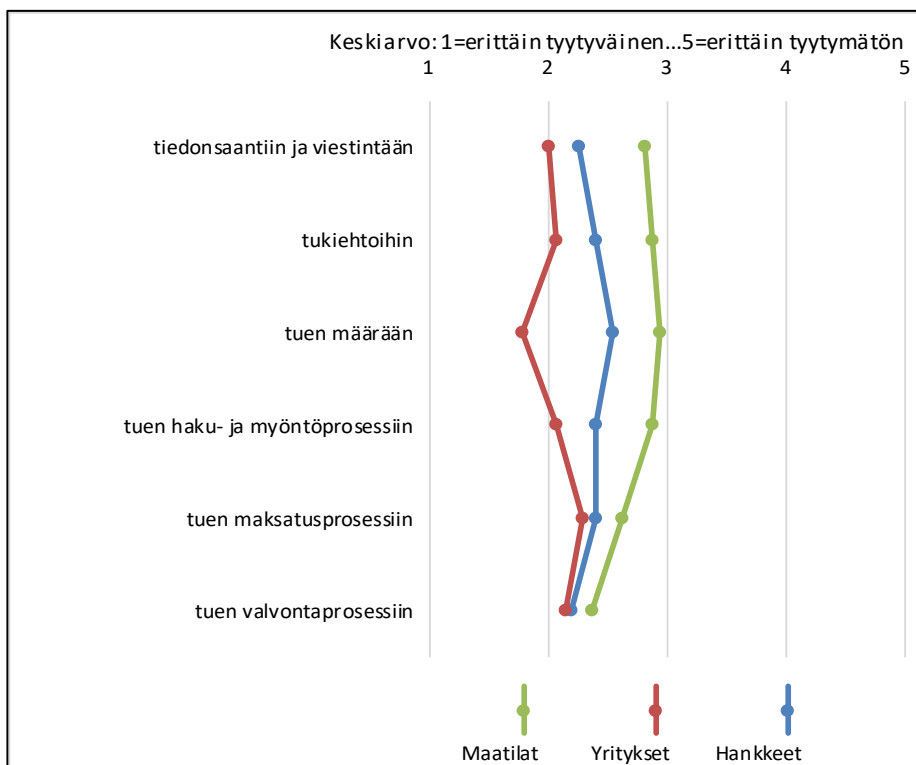
³ Maksuhakemusten käsittelyaika tarkoittaa maksuhakemuksen Hyrrä-järjestelmässä vireille tulon ja maksamispäätöspäivämäärän välistä aikaa.

Haastatteluissa keskusteltiin myös **yhteistyön ja työnjaon toimivuudesta** ja siitä, puuttuuko yhteistyön kannalta joitakin tahoja. Kuten edellä tuli jo esille, yhteistyötä tehdään erityisesti päällekkäisyyksien välttämiseksi ja toisia tukevien kehittämistoimenpiteiden tunnistamiseksi. Lisäksi tässä yhteistyössä huomioidaan esim. se, mitä pitäisi tehdä seuraavana /tulevina vuosina ja mitä eri toimijat voivat tehdä eri teemojen edistämiseksi. Tätä yhteistyötä pidettiin toimivana kuten työnjakoakin. Samoin toimintaryhmien kanssa tehtävää yhteistyötä luonnehdittiin mm. tiiviiksi, jatkuvaksi, aktiiviseksi ja luontevaksi. Yhteistyötä toimintaryhmien kanssa pidettiin hyvänä ja toimivana. Varsinaisesti mitään tahoja ei nähty puuttuvan alueen maaseudun kehittämistoiminnasta, mutta osan toimijoista nähtiin olevan liian vähän mukana. Esimerkiksi saamelaisten ja markkinaehtoisesti toimivien yrittäjien nähtäisiin mielellään olevan mukana enemmän. Aiemmin kunnat ovat olleet hankehakijoina, mutta nyt heidän aktiivisuus tässä roolissa nähtiin vähentyneen. Yrittäjiä toivottiin mukaan korkeammalla profiililla, vaikka yrittäjäjärjestö tietyissä asioissa onkin mukana, niin yrittäjien ääntä toivottiin vielä enemmän kuuluviin. Kehitettävää haastateltavat löysivät mm. metsäasioissa, joka nähtiin maaseutuohjelmassa heikommin toteutuneeksi kokonaisuudeksi. Lisäksi puutetta nähtiin siinä, että katsotaan liian vähän sitä, mitä muissa maakunnissa on tehty ja näin ollen usein aloitetaan kehittäminen tavallaan alusta.

Kehittämissuunnitelman valmistelutyö ja toteutus

Sidosryhmien ja hanketoteuttajien haastatteluissa käsiteltiin myös haastateltujen suhdetta **kehittämissuunnitelman valmistelutyöhön ja suunnitelman valmistelun ja toteutuksen vuorovaikutteisuutta**. Puolet haastatelluista hanketoteuttajista ja sidosryhmistä on ollut mukana jollakin tavalla nykyisen kehittämissuunnitelman valmistelutyössä. Yleisemmin tämä on ollut osallistumista kehittämissuunnitelmaan liittyviin työpajoihin sekä panoksen antamista suunnitelmaan kommentointikiirroksilla. Suunnitelman valmistelua ja toteutusta pidettiin pääsääntöisesti osallistavana ja syötteitä alueen toimijoilta hakevana. Hanketoteuttajien joukosta nousi kuitenkin esille jossain määrin sitä näkökulmaa, että suunnitelma tulee liikaa ylhäältä annettuna ja se jää siten osalle toimijoista kaukaiseksi. Puutteeksi nähtiin yrittäjien heikompi osallistuminen suunnitelman valmisteluun ja laajemmin katsottuna se, kuinka hyvin erilaiset sidosryhmät lopulta edustavat omaa sidosryhmäänsä.

Arvioinnissa toteutetuissa kyselyissä (kohderyhminä viljelijät, yritykset ja hankkeet) kysyttiin vastaajilta heidän tyytyväisyyttään saatujen tukien toimeenpanoon erilaisten osa-alueiden osalta. Seuraavassa kuvassa on esillä vastauskeskiarvot kysytyjen toimeenpanoon liittyvien osa-alueiden osalta.

Kuva 28. Kuinka tyytyväinen olet hankkeenne saaman tuen/yritystuen/investointituen toimeenpanoon seuraavien osa-alueiden osalta?
(n: maatilat=16, yritykset=14, hankkeet=19-20)

Hanketoimijat, yritykset ja maatilat ovat kokonaisuudessaan melko tyytyväisiä toimeenpanoon liittyviin prosesseihin. Eroavuuksia on kuitenkin nähtävissä vastaajaryhmien välillä. Yritykset ovat kaikkein tyytyväisimpiä näihin prosesseihin, kun taas maatilat ovat enemmänkin neutraalilla linjalla suhtautumisessaan prosessien onnistumiseen ja hanketoimijat ovat tältä väliltä. Tuen valvontaprosessi ja maksatusprosessi ovat asioita, jotka on nähty hyvin samalla tavoin vastaajaryhmissä. Kokonaisuudessaan tarkasteltuna eniten kehittämisen varaa toimeenpanoon liittyvissä asioissa näyttäisi olevan mautilojen osalta. Hanketoimijat kokivat tuen määrässä olevan eniten kehittämisen varaa. Yrityksissä sen sijaan koettiin tuen määrän olevan hyvällä tasolla.

Vastaajilta kysyttiin myös sitä, miten he **parantaisivat tuen/yritystuen/investointituen toimeenpanoa**. Kehittämishanketukea saaneet ottivat kantaa tähän kysymykseen selvästi yrityksiä ja mautiloja enemmän. Kaksi keskeisintä esille nostettua parannuskohdetta olivat Hyrrän toimivuus ja maksatuksen käsittelyajan pituus. Hyrrää toivottiin kehitettävän vastaamaan koko prosessia ja maksatukseen toivottiin nopeutusta. Parissa kommentissa nostettiin esille joustavuuden tarve kustannusarvion ylitystapauksissa/muutostapauksissa. Yksittäisissä kommentteissa puolestaan tuotiin esille tarve helpottaa kuormitusta hakuvaiheessa sekä pienten toimijoiden tukiosuuden korottaminen. Mautilojen suunnalta nousi toive siitä, että ELY-keskuksessa olisi työntekijät paikalla myös kesällä. Seuraavassa on esillä lisäksi joitakin yleisesti byrokratiaan liittyneitä kommentteja:

"Nopeuttaisin prosessia ja keventäisin byrokratiaa."

"Kopioiden ja erilaisten liitteiden kanssa toimiminen on melko raskasta ja paikon tuntuu vähän vanhan-aikaiselta. Voisikohan tässä asiassa tapahtua kehitystä kevyempään suuntaan."

"Ohjelma on tosi vaikea ja liitteiden laittaminen maksatukseen tosi kova homma ja sitten niiden vielä monesti tarkastaminen tuntuu hullulta. Jos tiedonsyöttöä voisi jotenkin yksinkertaistaa."

"Helpommaksi, vähemmän byrokratiaa."

"Ely ilmoitti maksatuksen käsittelyajan. Todellisuudessa oli huomattavasti pidempi, mikä vaikeutti sil-
tarahoitusta."

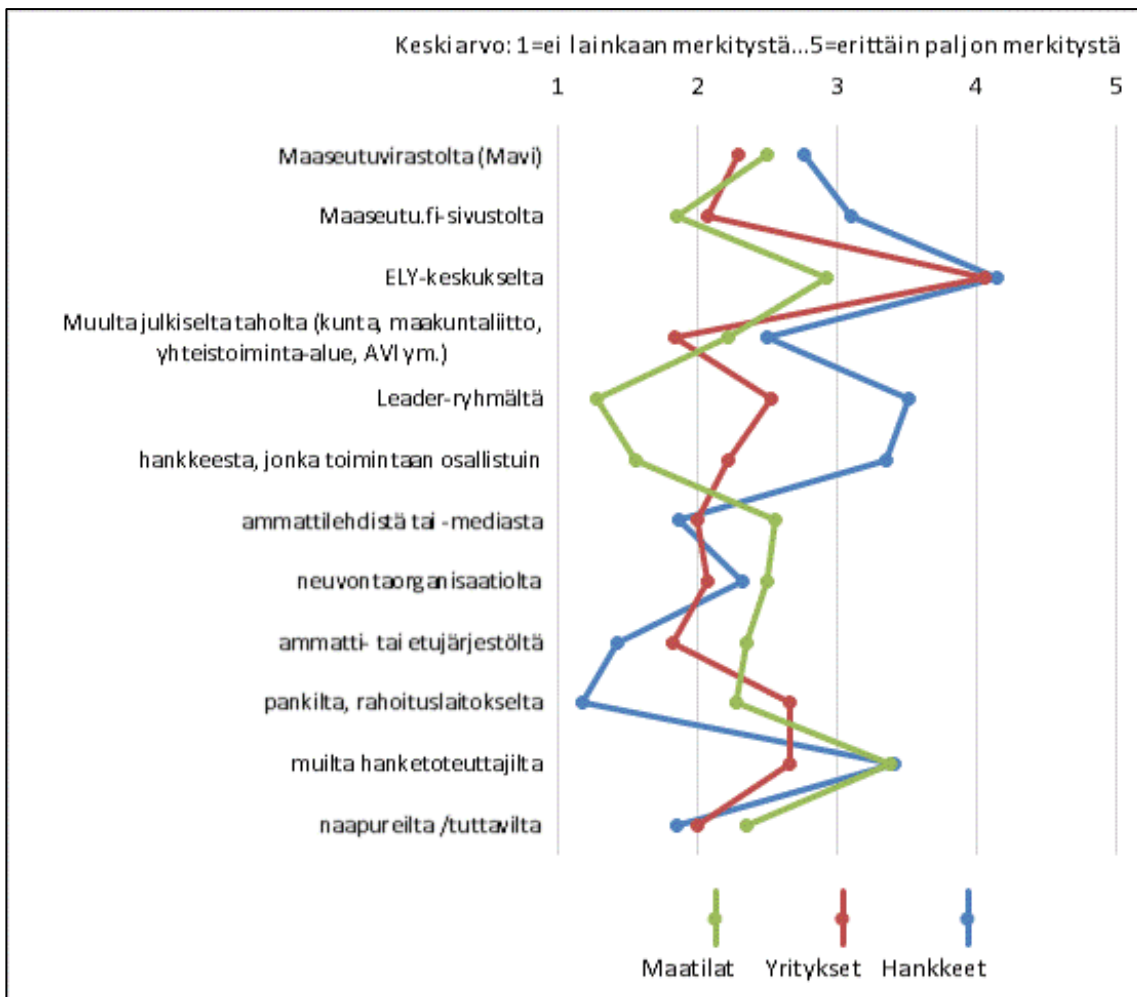
"Yleishyödyllisissä hankkeissa tuet tulisi voida maksaa joustavasti ostolaskujen maksamisen ajankoh-
tina, tai jopa myöntää tuki kassavirtaennusteen mukaan kuukausittain etukäteen. Lopullinen tuen tili-
selvitys hankkeen taloudellisen loppuselvityksen valmistuttua."

"Yksi puute on rakennusaikaisen rahoituksen puuttuminen tuen piiristä."

"Minusta kaikki meni näppärästi. Ainahan papereita saa vähän pyöritellä, mutta eihän tukea voi myön-
tää ilman kunnollisia perusteita ja päteviä dokumentteja."

Viestintä

Kaikissa arvioinnissa toteutetuissa kyselyissä (kohderyhminä viljelijät, yritykset ja hank-
keet) kysyttiin vastaajilta sitä, mitä kautta he ovat saaneet tietoa Lapin maaseudun kehittämis-
suunnitelmasta 2014-2020 ja sen tukimahdollisuuksista ja **mikä eri tahojen merkitys on ollut**
heille tiedonsaannin näkökulmasta. Seuraavaan kuvaan on koostettu vastausten keskiarvot
kaikista kyselyistä.

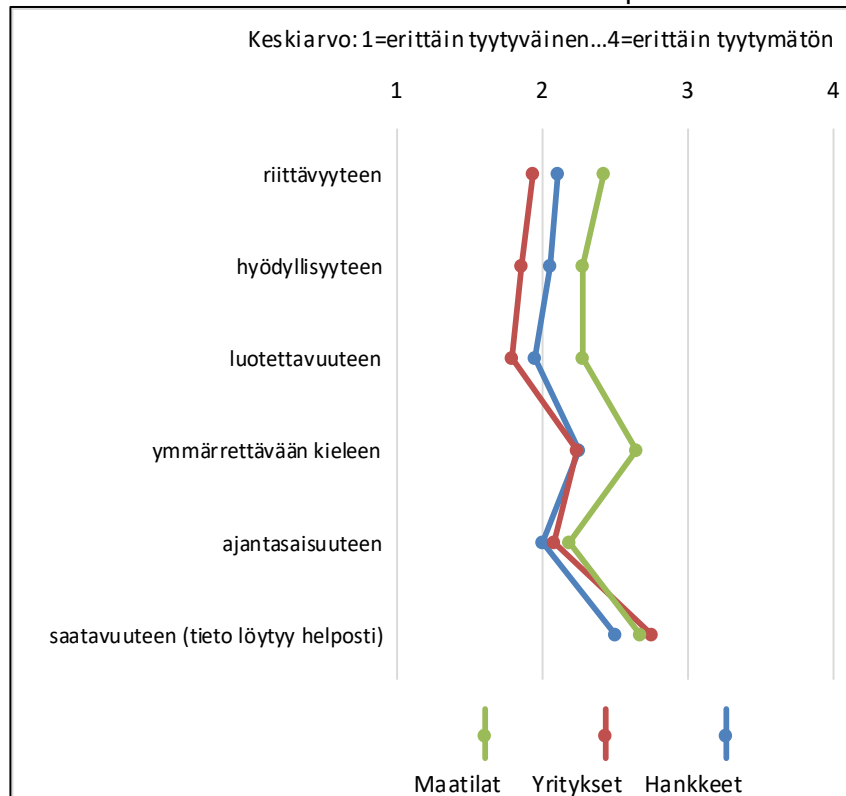

Kuva 29. Mitä kautta olet saanut tietoa Lapin maaseudun kehittämissuunnitelmasta 2014-2020 ja sen tukimahdollisuuksista? Arvioi seuraavien tahojen merkitystä itsellesi tiedonsaannin näkökulmasta? (n: maatilat=13-14, yritykset=12-14, hankkeet=15-20)

Vastauksista voidaan havaita, että ELY-keskukselta saatu tieto on ollut erityisesti yrityksille ja hanketoimijoille tärkeää. Myös muut hanketoteuttajat ovat usein melko tärkeä tietolähde etenkin maataloille ja hanketoimijoille. Eniten jakaumaa vastauskeskiarvoissa näyttää liittyvän Leader-ryhmiin tietolähteenä. Eniten (ja merkittävä) vaikutusta Leader-ryhmillä on hanketoimijoiden tiedonsaantiin, mutta hyvin vähän maatalojen tiedonsaantiin.

Em. kyselyissä tiedusteltiin vastaajilta myös sitä, **miten tyytyväisiä vastaajat ovat Lapin maaseudun kehittämissuunnitelmasta 2014-2020 ja sen hanketuista saamaansa tietoon** (mm. hakuajat, -ohjeet, -ehdot). Seuraavassa kuvassa on esillä keskiarvot kyselyvastauksista.

Huom. Asteikko tässä edelliseen verrattuna päinvastainen!

Kuva 30. Miten tyytyväinen olet Lapin maaseudun kehittämissuunnitelmasta 2014-2020 ja sen hanketuista saamasi tiedon (mm. hakuajat, -ohjeet, -ehdot)? (n: maatilat=15, yritykset=14, hankkeet=19-20)

Kaikissa vastaajaryhmissä ollaan melko tyytyväisiä tiedon saannin riittävyteen ja erilaisiin tiedon laatuun liittyviin ominaisuuksiin, yrityksissä kaikkein eniten ja maataloilla vähiten. Tiedon luotettavuus, hyödyllisyys ja ajantasaisuus nousevat esille myönteisimmin. Tiedon saatavuus ja ymmärrettävä kieli vaativat ehkä eniten huomiota jatkossa näistä esitetyistä kohdista: saatavuus kaikkien vastaajaryhmien osalta ja ymmärrettävän kielen osalta erityisesti maatilat.

Johtopäätökset

Yritystukihakemusten käsittelyajan osalta Lapissa ollaan selvästi jäljessä valtakunnallista tavoiteaikaa. Hanketukihakemusten osalta tilanne on parempi. Maksuhakemusten osalta puolestaan Lapissa käsittelyajat ovat keskimääräistä lyhyempiä.

Hanketoimijat, yritykset ja maatilat ovat kokonaisuudessaan melko tyytyväisiä saatujen tukien toimeenpanoon liittyviin prosesseihin. Yritykset vaikuttavat olevan kaikkein tyytyväisimpiä prosessien (erityisesti tuen määrään, tukiehtoihin, tiedonsaantiin ja viestintään sekä tuen haku- ja

myöntöprosessiin) toimivuuteen. Maatiloilla suhtautuminen onnistumiseen näissä asioissa on selvästi neutraalimpaa.

Toimijat ovat saaneet tietoa kehittämissuunnitelmasta eri tahoilta. ELY-keskukselta saatu tieto on ollut erityisesti yrityksille ja hanketoimijoille tärkeää. Myös muut hanketoteuttajat ovat usein melko tärkeä tietolähde etenkin maatiloille ja hanketoimijoille. Saadun tiedon riittävyteen ja erilaisiin tiedon laatuun liittyviin ominaisuuksiin ollaan tyytyväisimpiä yrityksissä. Tiedon saatavuus ja ymmärrettävä kieli vaativat vielä huomiota jatkossa.

Yhteistyötä tehdään paljon eri toimijoiden välillä hanketoiminnan yhteensovittamiseksi. Tällä yhteistyöllä pyritään mm. päällekkäisyyksien välttämiseen ja toisia tukevien kehittämistoimenpiteiden tunnistamiseen. Rakennerahastojen välinen yhteistyö on tiivistä ja laajaa. Käytössä on myös kumppanuusmalleja ja alueella on mm. yritystoimijoiden ryhmä. Yhteistyötä toimintaryhmien ja ELY-keskusten välillä on myös paljon. Kokonaisuudessaan yhteistyö vaikuttaa teeman parissa toimivalta ja työnjako selkeältä.

Kehittämissuunnitelman valmistelu ja toteutus on pääsääntöisesti osallistavaa ja syötteitä alueen toimijoilta hakevaa. Puutteena näyttää olevan yrittäjien/yritystoimijoiden heikompi osallistuminen suunnitelman valmisteluun.

Suosituks

Vaikka yhteistyö teeman parissa on toimivaa ja työnjako selkeää, erityisesti yrittäjiä /yritystoimijoita on toivottu aktiivisemmin mukaan suunnittelemaan ja vaikuttamaan kehittämistoimintaan. Jotta yritystoimijoita saadaan mukaan, on heidän osaltaan huomioitava erityisesti käytettävissä olevan ajan rajallisuus osallistumiseen, jolloin osallistuminen on rytmittettävä heille sopivalla tavalla ja muutoinkin mietittävä miten asiaa voidaan parhaalla mahdollisella tavalla edistää.

Benchmarking-toimintaa ja tietoisuutta siitä, mitä muissa maakunnissa on eri teemojen kehittämisessä tehty, olisi hyvä lisätä. Tällöin kehittämiseen voidaan saada parhaissa tapauksissa heti alkuun jo erilainen lähtötaso ja suuntaus.

Tiedon saatavuuteen ja ymmärrettävään kieleen tulee kiinnittää jatkossa huomiota, erityisesti maatilojen suuntaan.

7 Kehittämissuunnitelman kohdentuminen ja toteutuminen

7.1 Kehittämissuunnitelma suhteessa Manner-Suomen maaseudun kehittämishjelmaan

Manner-Suomen maaseudun kehittämishjelmaa ja sen strategisia painopisteitä pyritään toteuttamaan ohjelman kuuden prioriteetin toimenpiteiden avulla (Maa- ja metsätalousministeriö 2018). Alueilla toteutetaan kehittämistyötä valtakunnallisessa ohjelmassa määritetyjä toimenpiteitä käyttäen. Lisäksi Lapissa on käytössä valtakunnalliset valintakriteerit yritys- ja hanketukien osalta sekä valtakunnalliset läpileikkaavat teemat, ympäristö, ilmastonmuutos ja innovatiivisuus, huomioidaan alueellisen suunnitelman toteutuksessa. Kunkin rahoitettavan kehittämishankkeen on myös toteutettava yhtä tai useampaa valtakunnallisessa ohjelmassa määritellyistä kuudesta prioriteetista. (Lapin ELY-keskus 2015.) Lapin ELY-keskuksen rahoittamat

hankkeet toteuttavat ELY-keskuksen oman seurannan⁴ mukaan useimmin prioriteettia 6 tai prioriteettia 1 (Taulukko 6.). Kaikkein vähiten hankkeita on prioriteettiin 4 liittyen.

Taulukko 6. Rahoitetut tiedotus-, koulutus- ja kehittämishankkeet niiden toteuttaman prioriteetin mukaan. Lähde: Lapin ELY-keskuksen aineistot.

Prioriteetti	hankkeiden lkm
Prioriteetti 1: Tietämyksen siirron ja innovaatioiden edistäminen maa- ja metsätaloudessa sekä maaseudulla	54
Prioriteetti 2: Maatalouden kilpailukyyn ja maatalojen elinkelpoisuuden lisääminen	19
Prioriteetti 3: Elintarvike- ja non food -ketjun organisoitumisen ja maatalouden riskienhallinnan edistäminen	14
Prioriteetti 4: Maa- ja metsätalouteen liittyvien ekosysteemien ennallistaminen, säilyttäminen ja parantaminen	2
Prioriteetti 5: Voimavarojen tehokkaan käytön sekä vähähiiliseen ja ilmastoa säästävään talouteen siirtymisen edistäminen maatalous-, elintarvike- ja metsäsektoreilla	13
Prioriteetti 6: Sosiaalisen osallisuuden, köyhyyden vähentämisen ja taloudellisen kehityksen edistäminen maaseutualueilla	59

Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmassa 2014-2020 on asetettu kolme strategista painopistettä (Maa- ja metsätalousministeriö 2018):

- 1) Edistetään biotaloutta ja sen osana maataloutta harjoitetaan taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväällä ja eettisesti hyväksyttävällä tavalla
- 2) Monipuolistetaan maaseudun elinkeinoja ja parannetaan työllisyyttä kehittämällä yritysten kilpailukykyä, uutta yrittäjyyttä ja yritysten verkostoitumista
- 3) Lisätään maaseudun elinvoimaa ja elämänlaatua vahvistamalla paikallista omaehtoista toimintaa.

Lapin alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma vastaa mainittuihin kolmeen strategiseen painopisteeseen hyvin. Strategisissa painopisteissä esille tuodut asiat näkyvät Lapin suunnitelmassa monin eri tavoin, mm. painopisteiden valinnassa, painopistealueiden tavoitteissa, toimenpiteissä ja toimenpiteiden toteuttamisessa huomioon otettavissa teemoissa. Seuraavassa on lyhyesti käyty läpi, miten strategiset painopisteet ilmenevät Lapin suunnitelmassa.

Painopiste 1: Edistetään biotaloutta ja sen osana maataloutta harjoitetaan taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväällä ja eettisesti hyväksyttävällä tavalla

Ensimmäiseen strategiseen painopisteeseen liittyviä asioita tulee suunnitelmassa esille etenkin maaseutuyrittäjyyden painopistekokonaisuudessa (Taulukko 7.). Tässä kokonaisuudessa tavoitellaan yrittäjien osaamisen kasvua, yritysten innovaatioiden kasvua, yhteistyön lisääntymistä yrittäjien ja sidosryhmien kesken sekä yritysten kilpailukyyn kasvua. Nämä kaikki tavoitteet tukevat strategisen painopisteen tavoitteita. Useimmat maaseutuyrittäjyys -kokonaisuuden painopisteet liittyvät suoraan biotalouteen (maatalous, porotalous, elintarvikeala, luonnontuoteala, metsäala ja uusiutuva energia) tai maatalouden harjoittamiseen (maatalous ja elintarvikeala). Myös matkailu -painopisteellä on yhtymäkohtansa biotalouteen, suunnitelman mukaan pyritään mm. edistämään poromatkailua yrittäjien osaamista lisäämällä. Maaseudun palveluyrittäjyyden kohdalla biotalousteema ei tule suoranaisesti esille. Vaikka biotalouteen liittyvä strateginen painopiste ilmenee Lapin suunnitelmassa lähinnä maaseutuyrittäjyyden painopistekokonaisuudessa, ilmentymiä löytyy myös asuinmaaseudun kehittämisen kokonaisuudesta. Maaseudun infrastruktuurin osalta yhtenä toimenpiteenä on maaseutumatkailua ja

⁴ Seurannassa 63 Lapin ELY-keskuksesta suoraan haettua tiedotus-, koulutus- ja kehittämishanketta, jotka saaneet myönteisen päätöksen 10 /2018 loppuun mennessä.

muuta kylien yritys- ja asukastoimintaa tukevien pienimuotoisten luontoreittien rakentaminen ja kunnostaminen. Maaseutuympäristön kohdalla biotalous ilmenee puolestaan ympäristönhoitoon liittyvien tuote- ja palveluinnovaatioiden kehittämisenä.

Painopiste 2: Monipuolistetaan maaseudun elinkeinoja ja parannetaan työllisyyttä kehittämällä yritysten kilpailukykyä, uutta yrittäjyyttä ja yritysten verkostoitumista

Kuten ensimmäisen niin myös toisen strategisen painopisteen asioita tulee suunnitelmassa esille etenkin maaseutuyrittäjyyden painopistekokonaisuudessa (Taulukko 7.). Kokonaisuudessa tavoitteeksi asetetut asiat (yrittäjien osaamisen kasvu, yritysten innovaatioiden kasvu, yhteistyön lisääntyminen yrittäjien ja sidosryhmien kesken sekä yritysten kilpailukyyn kasvu) ovat kaikki vahvasti linjassa strategisen painopisteen tavoitteiden kanssa. Jo nimensäkin mukaisesti kaikki maaseutuyrittäjyys -kokonaisuuden painopisteet koskevat elinkeinotoimintaa. Tämän lisäksi maaseudun elinkeinoihin liittyvä strateginen painopiste ilmenee lähes yhtä selvästi asuinmaaseudun kehittämiseen tähtäävässä painopistekokonaisuudessa. Julkiset palvelut -painopisteessä mm. tavoitellaan yrittäjien sekä julkisen ja kolmannen sektorin verkostoitumista ja maaseutuympäristöä koskevassa painopisteessä tuote- ja palveluinnovaatioita ympäristönhoitoon (minkä yhteydessä ei tosin erikseen mainita sen olevan elinkeinotoimintaa). Lisäksi maaseudun infrastruktuuri -painopisteessä mainitaan infrastruktuurihankkeiden tukevan parhaimmillaan kylien kokonaisvaltaista kehittämistä.

Painopiste 3: Lisätään maaseudun elinvoimaa ja elämänlaatua vahvistamalla paikallista omaehtoista toimintaa

Kolmas strateginen painopiste ilmenee alueellisessa suunnitelmassa selvimmin asuinmaaseudun kehittämiseen tähtäävässä painopistekokonaisuudessa (Taulukko 7.). Kokonaisuuden painopisteissä tulee selvästi esille maaseudun elinvoiman ja elämänlaadun lisääminen paikallista omaehtoista toimintaa vahvistamalla tai ainakin luomalla sille edellytyksiä. Asuinmaaseudun painopistekokonaisuudessa on asetettu lukuisia tavoitteita, jotka voidaan tiivistää neljään ylätavoitteeseen: tietämyksen edistäminen maaseutualueilla (mm. asuminen, kehittäminen), maaseudun uudet palveluinnovaatiot, maaseudun toimijoiden yhteistyön edistäminen ja maaseutuasumisen kilpailukyyn edistäminen. Nämä kaikki tavoitteet tukevat strategisen painopisteen tavoitteita. Vaikka suunnitelmaan ei ole suoranaisesti kirjattu, niin voidaan nähdä myös elinkeinotoiminnan ja yrittäjyyden edistämisen vahvistavan paikallista omaehtoista toimintaa ja sitä kautta maaseudun elinvoimaa ja elämänlaatua. Esimerkiksi yritysten innovaatiotoiminnan edistämisen, luonnontuotteiden kaupallisia prosesseja edistävien hankkeiden tai pienten kylä- ja taloryhmäkohtaisten lämpölaitosten perustamiseen tähtäävien hankkeiden voidaan hyvin ajatella vahvistavan paikallista omaehtoista toimintaa.

Taulukko 7. Valtakunnallisten strategisten painopisteiden huomioiminen Lapin alueellisen maaseutusuunnitelman painopisteissä.

	Painopiste 1	Painopiste 2	Painopiste 3
Maaseutuyrittäjyys			
Maatalous	xx	xx	x
Porotalous	xx	xx	x
Elintarvikeala	xx	xx	x
Luonnontuoteala	xx	xx	x
Metsäala ja uusiutuva energia	xx	xx	x
Matkailu	x	xx	x
Maaseudun palveluyrittäjyys		xx	x
Asuinmaaseutu			
Maaseudun infrastruktuuri	x	xx	xx
Yhteisöllisyys			xx
Julkiset palvelut		xx	xx
Maaseutuympäristö	x	x	xx

xx = tulee selvästi esille, x = tulee jossain määrin esille

Johtopäätökset

Lapin alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma vastaa hyvin Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmaa, sen strategisia painopisteitä ja prioriteetteja. Strategisissa painopisteissä esille tuodut asiat näkyvät Lapin suunnitelmassa monin eri tavoin, mm. painopisteiden valinnassa, painopistealueiden tavoitteissa, toimenpiteissä ja toimenpiteiden toteuttamisessa huomioon otettavissa teemoissa. Lisäksi Lapissa on käytössä valtakunnalliset valintakriteerit yritys- ja hanketukien osalta, myös valtakunnalliset läpileikkaavat teemat, ympäristö, ilmastonmuutos ja innovatiivisuus, huomioidaan alueellisen suunnitelman toteutuksessa.

Suosituks

Ei suosituksia.

7.2 Kehittämissuunnitelman kohdentuminen

Kehittämissuunnitelman tavoitteet ja painotukset

Kehittämissuunnitelman keskeisten tavoitteiden ja painotusten koettiin yleisesti ottaen olevan sinänsä oikein valittuja niin rahoittajan, sidosryhmien kuin hanketoteuttajien keskuudessa. Rahoittajan taholta suunnitelman koettiin vastaavan alueen tarpeisiin myös siitä näkökulmasta, että esim. maa- ja porotaloudessa sekä luonnontuotealalla on vain vähän muita rahoittajia. Hanketoteuttajista eräs piti erityisen hyvänä läpileikkaavien teemojen olemassaoloa, koska maaseudun kehittämistä on syytä ajatella kokonaisvaltaisesti ja yhä enemmän saisi olla teemoja, joiden kautta voidaan edetä monissa asioissa samanaikaisesti. Teemat myös luovat mahdollisuuden verkostomaiselle yhteistyölle, myös rahoittavasta ohjelmasta riippumatta.

Kuitenkin kehittämissuunnitelman valinnat saivat osakseen myös kriittistä pohdintaa ja arvelua. Useammassa kommentissa, niin rahoittajan, hanketoteuttajan kuin etenkin sidosryhmien edustajien toimesta tuotiin esille se, että toimintaympäristö ja tarpeet ovat suunnitelman kirjoittamisen jälkeen muuttuneet ja osa tavoitteista vaatisikin päivittämistä. Esimerkkinä mainittiin energia-asiat ja vähähiilisyys, jotka ovat korostuneet ohjelmakauden aikana selvästi, lisäksi mukaan on tullut kiertotalous. Myös paikallisen kysynnän ja jalostuksen tärkeyttä korostettiin, muualla jalostettaessa raha menee alueelta pois. Eräs vastaaja korosti sitä, että maaseudun elinkelpoisena pitämisessä ja kehittämisessä pitäisi suunnata ajatuksia ja toimenpiteitä vahvemmin tulevaan ja ymmärtää käynnissä oleva muutos syvällisemmin; mikä pitää ihmiset alueella ja mikä saa heidät tulemaan Lappiin hyödyntämään tietoverkkoja:

"... Esimerkkinä se, että hyvät tietoverkot ovat ihan pohja tälle, muuten mikään ei toimi tässä ajassa. Erilaiset palvelut ja niiden vienti verkkoon. Ja mikä on se elinkeino, mikä pitää ihmiset siellä alueella. Se ei ole varmasti teolliseen tuotantoon perustuvat maaseutuelinkeinot. Matkailu on jonkin sortin välimuoto, siinä on uuden ajan elementtejä. Siinä on yksi tukijalka. Keskeistä se, mikä saa ihmiset tulemaan hyödyntämään niitä tietoverkkoja, tukeutumaan ehkä enemmän globaaliin talouteen sähköisessä muodossa. Täällä on tiettyjä vetovoimia, joita voidaan hyödyntää, että ihmiset haluavat olla Lapissa. Tehdä työtä ja asua jossain, se kytkös koko ajan heikkenee, siinä on yksi mahdollisuus. ..."

Lisäksi muutamat rahoittajan edustajat pohtivat sitä, olisiko ollut järkevämpää tiivistää suunnitelmaa esimerkiksi niputtamalla joitain painopisteitä yhteen, esim. maatalous, porotalous, elintarvikeala ja luonnontuoteala ruokaketjuksi. Eräs hanketoteuttaja puolestaan koki, että kehittämissuunnitelmassa on haluttu nähdä suuret toimijat ja tahot, jotka laajentavat toimintaansa isojen investointien kautta. Alkutuotannon puolella on kuitenkin myös pieniä toimijoita, jotka tulisi huomioida.

Suunnitelman yksityiskohtaisuus jakoi näkemyksiä. Muutamien haastateltujen (kaikki vastaajaryhmät) mukaan suunnitelma on ehkä liiankin yleispiirteinen eikä siinä ole tehty selkeitä valintoja, näin se ei ohjaa kovin vahvasti kehittämistä eikä ota huomioon käytännön toimijaa.

Erään kommentin mukaan tämä on toisaalta mahdollistanut paikallisista tarpeista lähtevän kehittämisen ja erään toisen mukaan suunnitelman ei pidäkään rajoittaa ja sitoa liikaa yksityiskohdillaan. Eräs sidosryhmän edustaja puolestaan koki suunnitelman ohjaavan rahoittajaa liikaa, jolloin hyviäkin hankkeita voi jäädä rahoituksen ulkopuolelle. Hieman samoilla linjoilla oli toinen, joka harmitteli rahoituksen tiukkaa maaseutualuerajausta (aiemmilla kausilla pystynyt rahoittamaan kaupunkien kaava-alueen ulkopuolella olevia yrityksiä, mutta nyt se mahdollisuus heikompi).

Pari sidosryhmien edustajaa harmitteli sitä, että hyvistä tavoitteista huolimatta suunnitelman jalkautuminen on onnistunut heikommin eikä suunnitelman hyviä aihioita ole käytännössä viety riittävästi eteenpäin. Eräs vastaaja harmitteli lisäksi sitä, ettei alueelta aina löydy toimijaa, yrittäjää tai elinkeinonharjoittajaa, joka ottaisi vastuuta asioiden eteenpäin viemisestä. Myös rahoittajan edustajien haastatteluissa tuli esille, että osa painopisteistä on jäänyt käytännön toteutuksessa vähemmälle. Tällaisina painopisteinä tunnistettiin metsäala ja uusiutuva energia sekä maaseudun palveluyrittäjyys. Todettiin, että metsäalan hankkeita on alueella kyllä ollut, mutta niitä on rahoitettu muista lähteistä. Maaseudun palveluyrittäjyys puolestaan on ollut esillä enemmän Leader-ryhmien kautta haetussa rahoituksessa, tosin erään kommentin mukaan palveluyrittäjyys voidaan nähdä kansainväliseen matkailuun liittyvänä, millä saralla palveluyrittäjyysmahdollisuuksia on tullut. Maaseudun palveluiden kehittämiseen liittyviin hankkeisiin ei erään kommentin mukaan tunnu löytyvän osaavia hallinnoijatahoja tai kiinnostusta. Erään kommentin mukaan luonnontuotealalla toiminta on vielä pienimuotoista, mutta alalla on kuitenkin tällä kaudella päästy eteenpäin kohti markkinaehtoista yritystoimintaa. Painopisteistä etenkin matkailu ja elintarvikeala ovat olleet vahvasti esillä. Painopistekokonaisuuksia tarkastellen ELY-keskuksesta suoraan haetuissa hankkeissa on korostunut maaseutuyrittäjyyden painopiste.

Liittymättä suoraan Lapin alueelliseen suunnitelmaan, eräs hanketoteuttaja kertoi pitävänsä hyvänä muutoksena tällä ohjelmakaudella sitä, että hanketoimintaa on viety konkreettisempaan suuntaan ja panostettu siihen, että mukana on yrittäjiä ja on ollut mahdollista tehdä yrityskohtaistakin kehittämistä hankkeissa esim. yritysryhmähankkeen kautta. Tämä muutos on kuitenkin haastanut mm. hanketoimijat uuteen ajattelu- ja toimintatapaan sopeutumisen muodossa, vastaaja kaipasikin selvempää mahdollisuutta (toimenpidettä) tehdä edelleen myös ns. yleistä kehittämistyötä, mikä ei välttämättä hyödytä suoraan yrityksiä. Tämä hanketoimijoiden ohjelmamuutoksen myötä kohtaama haaste on huomattu myös rahoittajan taholla.

Kehittämissuunnitelman resurssit ja niiden käyttö

Lapin alueellisessa kehittämissuunnitelmassa on esitetty ELY-keskuksesta suoraan haettavien (ei Leader-ryhmien kautta haettavia tukia) tukien osalta rahoituksen jakautuminen hankke- ja yritystukiin. Näihin tukiin on käytettävissä yhteensä 33,2 miljoonaa euroa julkista tukea, suunnitelman mukaan tästä summasta käytettäisiin 65 % hanketukiin ja 35 % yritystukiin (Taulukko 8.). Resurssien kohdentamista muutettiin yritystuen suuresta kysynnästä johtuen siten, että vuodesta 2017 alkaen varoista kohdennetaan 58 % hanketukiin ja 42 % yritystukiin. Vuoden 2018 loppuun mennessä myönnettyjen tukien osalta tilanne on hyvin lähellä tavoitetta eli yritystukiin on myönnetty 43 % ja hanketukiin 57 % varoista. Toimenpiteittäin tarkastellen myönnetty rahoitus on kohdentunut kaikkien toimenpiteiden osalta suunnitelmasta poiketen. Suunnitelmaan nähden hanketukia on kohdennettu suunniteltua enemmän peruspalveluiden ja kylien uudistaminen -toimenpiteeseen eli käytännössä laajakaistahankkeisiin. Yritysrahoituspuolella rahoitus on puolestaan painottunut suunniteltua enemmän tilan ja yritystoiminnan kehittämiseen (toimenpiteet 6.2 ja 6.4) kuin maataloustuotteiden puolelle.

Käytettävissä olevasta 33,2 miljoonasta eurosta on käytetty (myönnetty) vuoden 2018 loppuun mennessä 71,2 % eli 23,6 miljoonaa euroa, hanketukiin 13,4 miljoonaa euroa ja yritystukiin 10,3 miljoonaa euroa.

Taulukko 8. Lapin ELY-keskuksesta haettavien hanke- ja yritystukien kohdentuminen alueellisen suunnitelman mukaan ja toteuma (myönnetyt tuet) vuoden 2018 loppuun mennessä, %.
Lähde: Lapin ELY-keskuksen aineistot.

Toimenpide	Suunnitelma		Myönnetty	
	hanketuet	yritystuet	hanketuet	yritystuet
Koulutus ja tiedotus	20		18	
Maataloustuotteiden jalostus, markkinoille saattaminen ja kehittäminen		15		8
Tila ja yritystoiminnan kehittäminen		20		35
Peruspalvelut ja kylien uudistaminen maaseutualueilla	20		26	
Yhteistyö	25		13	
Yhteensä	65	35	57	43

ELY-keskuksen edustajat totesivat rahalle olevan kysyntää enemmän kuin sitä on tarjolla. Rahoituksen kohdentamisessa on myös jouduttu tekemään muutoksia ohjelmakauden aikana verrattuna alkuperäiseen suunnitelmaan. Merkittävin syy tähän on ollut yritystukien odotettua suurempi kysyntä alueella, erityisesti matkailualalla ja elintarvikealalla. Esimerkiksi kansainvälisillä markkinoilla olevilla matkailuyrityksillä rahoitustarpeet voivat olla hyvinkin suuret. Lisäksi asiakasjoukko kasvanut, kun asiakkaina voivat olla myös pienet yritykset mikroyritysten lisäksi. Rahoituspainotuksen muuttamisella on pyritty vastaamaan näihin tarpeisiin, lisäksi yritystuilla on monesti nähty olevan positiivinen vaikutus yrityksen lisäksi myös ympäristöönsä tuoden alueelle työtä ja vireyttä.

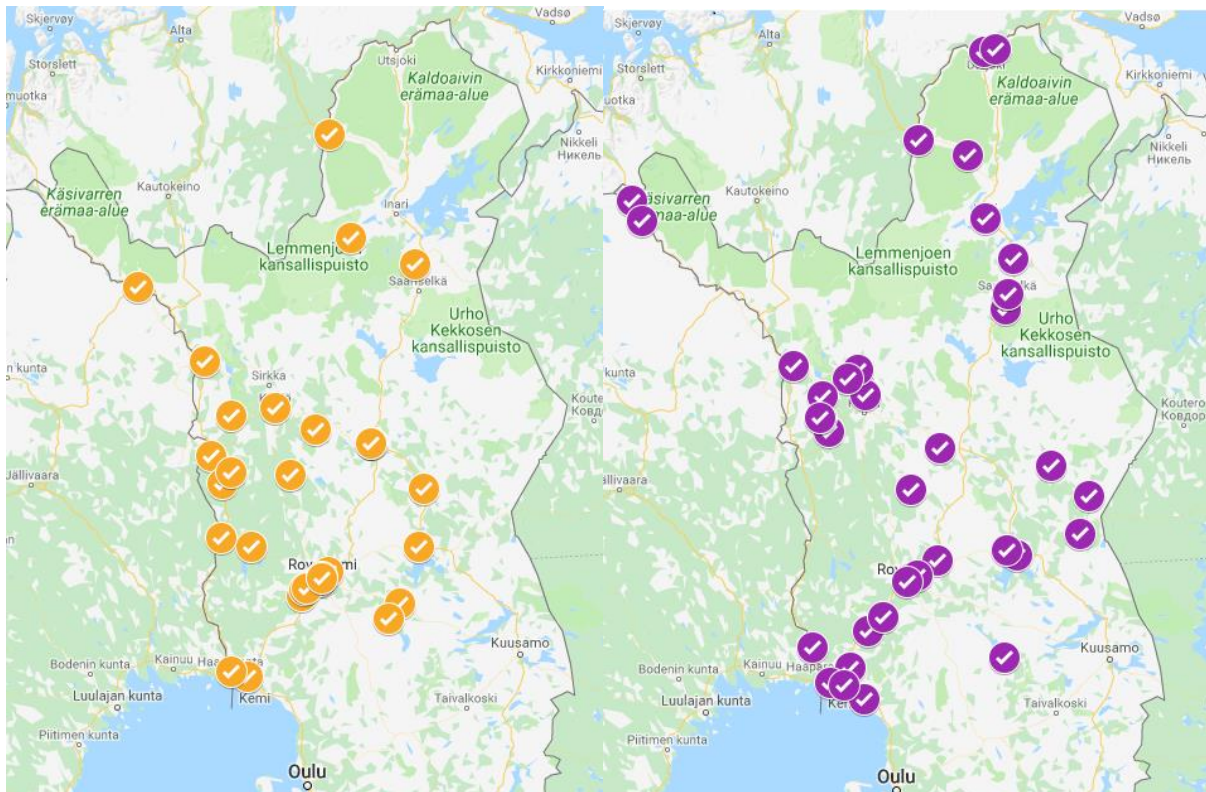
Kehittämishankepuolella puolestaan kyläverkkohankkeisiin on mennyt iso osa käytettävissä olevista rahoista, alkukaudella näihin hankkeisiin oli varattu erikseen varoja (tietty summa valintajakson rahoista). Infrastruktuurihankkeiden osalta onkin tehty linjaus, että varat kohdennetaan kyläverkkohankkeisiin pieninfrastruktuurihankkeiden, kuten reitistöjen, sijaan. Nämä pienemmät hankkeet rahoitetaan paikallisten Leader-ryhmien kautta. Loppukauden osalta on myös linjattu, että painotetaan enemmän varsinaista tekemistä yleisten tiedonvälityshankkeiden sijaan. Koulutushankkeiden osalta tavoite oli korkeammalla, mutta hankkeita on toteutunut lähinnä vain alkutuotantoon (porotalous ja maatalous) liittyen.

Sekä yritystukien että kehittämishankkeiden osalta on tilanne, että valintajakson varat eivät aina riitä, mikäli on paljon hyviä hakemuksia. Hakemukset kilpailevat siis yhä tiukemmin keskenään ja hankkeita jää myös rahoittamatta vaikka ne täyttäisivät rahoituksen saamisen ehdot. Niukat varat ovat aiheuttaneet sen, että esimerkiksi lihanjalostukseen liittyen on jouduttu ohjeistamaan isojen hankkeiden pilkkomiseen. Hankkeita on myös ohjattu muille rahoittajille mahdollisuuksien mukaan. Kasvaneesta yritysrahoituspainotuksesta huolimatta haastatellut kokivat, että myös kehittämishankkeisiin on ollut rahoitusta käytettävissä ja nykyisellä yritystuki/kehittämishanke -painotuksella mentäneen kauden loppuun asti. Parin kommentin mukaan yritysrahoitukseen voisi panostaa vieläkin enemmän, kun kerran kysyntää ja tarvetta on, kuitenkin yleisesti ottaen rahoituksen nykyistä kohdentamista pidettiin aivan hyvänä. Tuotiin myös esille, että yritysrahoitus ja kehittämishankkeet muodostavat kokonaisuuden ja molempia rahoitusmuotoja tarvitaan. Erään kommentin mukaan kyse onkin pitkälti siitä, että mitä rahalla halutaan saada aikaan, nykyistä enemmän pitäisi tarkastella sitä, missä mennään ja onko kurssia syytä muuttaa.

Henkilöresurssien todettiin yksimielisesti olevan hyvällä tasolla, vaikka ruuhkakausi onkin tiukkaa. Henkilöresurssien osalta positiivista on se, että ELY-keskuksen sisällä on voitu tarvittaessa tehdä vaihdoksia työtehtävissä ja se, että henkilöresurssit ovat pysyneet likipitään samana koko kauden eikä ole tarvittu rekrytointeja. Lisäksi sähköisen asiointijärjestelmän Hyrrän käyttöönotto on säästänyt joitain työvaiheita, toisaalta järjestelmän asteittainen käyttöönotto on myös kasannut töitä esim. muutospäätösten osalta.

Kehittämistoiminnan alueellinen kohdentuminen

Yritystukia on myönnetty eri puolille maakuntaa, joskin hieman ryppäittäin (Kuva 31.). Keskittymiä löytyy niin Kemi-Tornion, Rovaniemen, Kolari-Muonio-Kittilän, Inari-Saariselän ja Kemi-järven alueelta, joissa kaikissa on vahvaa matkailutoimintaa. Kehittämishankkeiden osalta kartta on hieman keskittyneempi painottuen Etelä- ja Länsi-Lappiin.

Kuva 31. ELY-keskuksesta haetut kehittämishankkeet (oranssi symboli) ja yritystuet (violetti symboli), tilanne tammikuussa 2019. Symboli edustaa yhtä tai useampaa saman hakijan tukea. Hanketuen symbolit sijoitettu kartalle hankehakijan tai kehitettävän kohteen sijainnin ja yritystuet yrityksen sijainnin mukaan. Lähde: Lapin keino -hanke.

Haastattelujen havainnot tukevat edellä esitettyä. ELY-keskuksen edustajat ja hanketoimijat arvioivat kehittämistoiminnan jakautuneen kohtuullisesti koko maakunnan alueelle, erityisesti jos otetaan huomioon Leader-ryhmien kautta haetut tuet. Yhden sidosryhmäedustajan mukaan maaseutuklusterin toiminnalla on positiivinen vaikutus kehittämistoiminnan tasaiseen jakautumiseen. Klusterissa mm. tehdään toimijoiden kesken yhteistyötä ja klusterin viestintähanke kokoaa ja jakaa maaseudun kehittämiseen liittyvää tietoa sekä törmäyttää toimijoita ja koordinoi hankkeita.

Tosin todettiin, että Itä-Lapissa, ihan pohjoisimmassa Lapissa ja Kemi-Tornion seudulla voisi olla enemmänkin toimintaa, vaikka osa alueesta onkin kaupunkialueita. Hanketoiminnan osalta useat haastatellut mainitsivat isojen hakijatahojen keskittyneen Etelä-Lappiin, kuitenkin

ELY-keskuksen edustajien mukaan näiden toimijoiden hankkeet ovat usein isoja ja palvelevat lähtökohtaisesti koko Lappia. Sen sijaan sidosryhmien edustajat suhtautuivat kriittisesti siihen, että kehittämistoiminta olisi jakautunut maakunnassa alueellisesti tasaisesti. Rovaniemi -keskeisyys tuotiin esille erityisesti kehittämishanketoimintaan liittyen, johtuen siitä, että suurimmat hanketoimijat sijaitsevat Rovaniemen seudulla. Toimintojen ja vaikutusten koettiin kumppanuussopimuksista huolimatta keskittyvän sinne, missä toimipisteet ja hankevetäjät sijaitsevat. Erään kommentin mukaan pienet kunnat ja alueet jäävät vaille tukirahoja, koska niillä ei ole kykeneviä hakijoita, joilla olisi mahdollisuus esimerkiksi omarahoitusosuuksien järjestämiseen.

Toinen esille tuotu näkökulma asiaan oli se, että kehittämistoiminnan jakautuminen riippuu siitä, millaisia kehittämistoimia halutaan tehdä ja millaisia henkilöitä milläkin alueella on. Toisilla alueilla ollaan aktiivisempia kuin toisilla. On alueita, missä saadaan paljon aikaan hankkeilla kehittämällä ja missä on aktiivista porukkaa, ja sitten on niitä alueita missä näin ei ole. Tämä tarkoittaa sitä, että epätasa-arvo kasvaa näiden alueiden välillä. Myös siinä on eroa, missä asiassa ollaan aktiivisia, esimerkiksi maatalouden osalta investointien ja tukien arvioitiin keskittyneen maidontuotannon kolmioon Etelä- ja Lounais-Lappiin ja yrityshankkeet ovat painottuneet alueille, missä matkailu on ollut kasvussa, kuten Tunturi-Lappiin.

Johtopäätökset

Kehittämissuunnitelman keskeisten tavoitteiden ja painopisteiden koettiin olevan sinänsä oikein valittuja ja vastaavan alueen tarpeisiin. Kuitenkin esille tuotiin se, että toimintaympäristö ja tarpeet ovat suunnitelman kirjoittamisen jälkeen muuttuneet eikä osa tavoitteista ole siten enää aivan ajan tasalla. Lisäksi suunnitelmaan kaivattiin kokonaisvaltaisempaa otetta sikäli, että yksittäisiä painopistealoja olisi voinut niputtaa yhteen tiettyjen teemojen alle, mikä edistäisi verkostomaista ajattelua kehittämisessä ja vastaisi siten ehkä paremmin muuttuneen toimintaympäristön tarpeisiin. Osa kaipasi selkeämpiä valintoja ja osa taas koki nykyisen yleispiirteisen suunnitelman mahdollistavan paikallisista tarpeista lähtevän kehittämisen.

Kehittämissuunnitelmassa on osoitettu ELY-keskuksesta suoraan haettavien tukien (33,2 miljoonaa euroa) osalta rahoituksen jakautuminen hanke- ja yritystukiin. Suunnitelman mukaan tästä summasta käytettäisiin 65 % hanketukiin ja 35 % yritystukiin. Resurssien kohdentamista on ohjelmakauden aikana muutettu yritystuen suuresta kysynnästä johtuen siten, että vuodesta 2017 alkaen varoista on kohdennettu 58 % hanketukiin ja 42 % yritystukiin. Vuoden 2018 loppuun mennessä myönnettyjen tukien osalta tilanne on hyvin lähellä tavoitetta eli yritystukiin on myönnetty 43 % ja hanketukiin 57 % varoista. Suunnitelmaan nähden hanketukia on kohdennettu suunniteltua enemmän peruspalveluiden ja kylien uudistamiseen -toimenpiteeseen eli käytännössä laajakaistahankkeisiin. Yritysrahoituspuolella rahoitus on puolestaan painottunut suunniteltua enemmän yritystoiminnan kehittämiseen kuin maataloustuotteiden puolelle. Käytävissä olevasta 33,2 miljoonasta eurosta on käytetty (myönnetty) vuoden 2018 loppuun mennessä 71,2 % eli 23,6 miljoonaa euroa. ELY-keskuksen edustajat totesivat rahalle olevan kysyntää enemmän kuin sitä on tarjolla. Henkilöresurssien todettiin yksimielisesti olevan hyvällä tasolla, vaikka ruuhkakaushina onkin tiukkaa.

Alueellisesti kehittämistoiminta on jakautunut yritystukien ja kehittämishanketukien osalta hieman eri tavoin. Yritystukia on myönnetty eri puolille maakuntaa, joskin hieman rypäittäin. Keskitymiä löytyy niin Kemi-Tornion, Rovaniemen, Kolari-Muonio-Kittilän, Inari-Saariselän ja Kemijärven alueelta, joissa kaikissa on vahvaa matkailutoimintaa. Kehittämishankkeiden osalta monet isot hakijatahot sijaitsevat Etelä- ja Länsi-Lapissa. Se, kuinka näiden toimijoiden hankkeet palvelevat koko maakuntaa jäi hieman kyseenalaiseksi. Kehittämistoiminta ja varsinkin mahdollisuudet hakea tukia ovat jakautuneet suhteellisen tasaisesti koko maakunnan alueelle, Leader-toimintaryhmien toiminnan lisätessä alueellista kattavuutta. Kehittämistoiminnan alueellinen jakautuminen riippuu myös siitä, millaisia kehittämistoimia missäkin halutaan tehdä ja kuinka aktiivisia henkilöitä milläkin alueella on.

Suosituksset

Kehittämissuunnitelman painopistealueet on valittu alueen erityispiirteet huomioiden. Tulevaa suunnitelmaa laadittaessa kannattaa miettiä, voisiko suunnitelmaa rakentaa isompien kokonaisuuksien pohjalta niin, että kehittämistä lähestyttäisiin vielä selvemmin perinteiset toimialarajat ylittäen. Tämä toisi suunnitelmaan myös selkeyttä. Kehittämiskokonaisuuksia mietittäessä ja valittaessa on hyvä katsoa rohkeasti eteenpäin ja jättää väljyyttä valittujen kehittämiskokonaisuuksien sisälle. Suunnitelman painopisteiden valinnassa on syytä myös huomioida muiden rahoittajien rahoituskohteet ja tehdä selvä rajausta niiden toimialojen tai kehittämiskohteiden osalta, kuten metsäala, joissa rahoittajia on muitakin. Kehittämissuunnitelman on hyvä olla myös sisäisesti eheä kokonaisuus niin, että eri tukimuodot tukevat toisiaan.

Nykyisessä suunnitelmassa on esitetty hyvin paljon eri tasolla olevia tavoitteita. Suunnitelma ei ole kokonaisuutena myöskään johdonmukainen sikäli, että joidenkin painopisteiden alla on esitetty tavoitteet ja joidenkin ei ole. Suunnitelman tavoitteet, toimenpiteet ja indikaattorit on koottu painopisteittäin suunnitelman liitteeksi, liitteessä ei kuitenkaan ole asetettu indikaattoreille tavoitetasoja. Tuleva suunnitelma tulee rakentaa johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi.

On tärkeää huolehtia riittävän tiedottamisen ja aktivoimisen avulla, että mahdollisuudet osallistua tai olla osallisena kehittämistoimintaan maaseutusuunnitelman tukia hyödyntämällä ovat mahdollisimman tasavertaiset koko maakunnan alueella.

7.3 Kehittämissuunnitelman toteutuminen

Yritystoiminnan ja elinkeinojen kehittäminen - rahoittajan ja sidosryhmien näkemyksiä

Yritystoimintaa ja elinkeinojen kehittymistä on alueella edistetty niin yritystukien kuin kehittämishanketukien kautta. Yritystukien ja kehittämishankerahoituksen välistä suhdetta on muutettu ohjelmakauden kuluessa niin, että yritystukiin on lisätty panostusta. Merkittäviä toimialoja, mihin panosta on suunnattu, ovat etenkin matkailuala ja elintarvikeala. Matkailualalla on Lapissa "luontaista" vetoa ja kun yrityksiä on pystytty kehittämistoiminnan kautta auttamaan mm. investoinneissa ja tuotteiden ja palveluiden kehittämisessä, on saatu aikaan onnistumisia. Yksi ohjelmakauden ilmiö on haastateltavien mukaan ollut matkailukeskusten ulkopuolella toimivat yritykset, jotka hyötyvät keskuksen läheisyydestä, yrittäjät esimerkiksi toteuttavat matkailukeskuksissa aktiviteettejaan tai matkailukeskuksesta ohjataan asiakkaita näihin pienempiin kohteisiin. Yritystuilla on saatu aikaan mm. investointeja, uusia yrityksiä sekä tuloja niin omistajille kuin palkkatuloja työntekijöille. Yksi konkreettinen hyöty on yritysten saama neuvonta ja sparraus mm. avustushakemusten suhteen. Menestyneinä ja huomiota saaneina toimialoina haastateltavat nostivat esille matkailualan lisäksi porotalouden ja lähiruuan, joihin kumpaankin liittyy myös matkailu, lisäksi lähiruoalla on yhteys luonnontuotealaan. Lähiruuan osalta on mm. toteutettu hankkeita julkisiin keittiöihin lähiruuan käytön lisäämiseksi. Porotalouden puolella on otettu mm. uutta teknologiaa, kuten Porokello -sovellus, käyttöön.

Kehittämishankkeissa on mm. tehty ennakkointia ja selvityksiä esimerkiksi jalostuksen ja maatalouden osalta, käsitelty elinkeinon kannalta keskeisiä asioita, kuten lainsäädäntöä tai markkinointia sekä rakennettu laajakaistaverkkoja. Kehittämishankkeiden joukossa yritysryhmähankkeet eivät ole saaneet suosiota toivotulla tavalla. Yksi syy tähän on hanketyypin haasteellisuus, mikä ilmenee hyvin seuraavasta sidosryhmän edustajan kommentista:

"Hyvää yritysryhmähankkeissa oleva mahdollisuus; tosin se rahoitus on muuten hirveän haasteellinen. Meillä on ollut yksi yritysryhmähanke, jonka rahoituspäätöksessä kesti vuosi, jona aikana yritysten tarpeet olivat osin muuttuneet. Ongelma siinä oli, että kun uusia yrityksiä ei voi ottaa mukaan ja mukaan lupautuneiden tarpeet ovat muuttuneet, on hankala saada yksityisrahoitusosuutta koottua. Sinänsä siinä

on tosi hyvä tukiosuus ja siinä pystyy tekemään myös yrityskohtaisia asioita. Hallinnoijan kannalta haasteellinen. Viiden yrityksen yritysryhmähankkeessa 2 oli hyvin tyytyväisiä, 1 kohtuullisen, 1 ei tyytyväinen ja yhden tarpeet muuttuivat. Tyytyväisten yritysten omat tarpeet eivät olleet muuttuneet matkan varrella, minkä vuoksi hanke vastasi heidän kehittämistarpeeseensa. He myös ostivat sitä osuutta, joka yhdeltä yritykseltä jäi pois.”

Kuitenkin yritysryhmähankkeiden ja muiden kehittämishankkeiden kautta on myös saatu asiakkaita yritystukien puolelle. Rahoittajan edustajan mukaan yleisen kehittämishankkeen kautta saatu oppi näkyy myös yritystuella toteutetun toimenpiteen laadussa.

Yritystoiminnan ja elinkeinojen kehittämiseen tähtäävän toiminnan kehittämiseksi haastatellavat toivat esille niin kehittämistoiminnan toimeenpanoon kuin kehittämisen kohteisiin liittyviä asioita. Toimeenpanon osalta mainittiin viestinnän tehokkaampi hyödyntäminen siten, että yritys-esimerkkien lisäksi kerrottaisin enemmän hyvistä käytännöistä ja yritykset saisivat siten huomiota. Erään kommentin mukaan yrityksille kehittämisspalveluita tarjoavat organisaatiot voisivat toimia vielä nykyistä paremmin yhteen.

Osa kehittämis ehdotuksista oli sellaisia, jotka vaativat muutoksia valtakunnallisella tasolla, eikä niihin voida alueella vaikuttaa riittävästi. Tällaisina asioina tuotiin esille ensinnäkin hallinnollisten vaatimusten keventäminen esimerkiksi niin, että rakennussuunnitelmien osalta luotettaisiin kunnan rakennusvalvonnan toimintaan. Toisena asiana mainittiin rahoituksen joustavuuden lisääminen siten, että niissä maakunnissa, missä esim. yritystuella on kysyntää, olisi mahdollista lisätä myöntövaltuutta. Parissa kommentissa toivottiin yleisistä kehittämishankkeista ja selvityksistä päästävän yhä lähemmäs yrityksiä ja käytännön tekemistä, esimerkiksi yritysryhmähankkeiden kautta. Eräässä kommentissa pohdittiin sitä, miten kauan ns. kypsiä toimialoja tulisi tukea, toimialan kun tulisi jossain vaiheessa itse synnyttää positiivisuuden kierre ja yritysten yhteistyön kautta viedä itse alaa eteenpäin.

Yksityiskohtaisemmin yritys- ja hanketukien kohdentumisesta sekä tuloksista ja vaikutuksista on kerrottu luvuissa 5.2 ja 5.3 ja toimeenpanosta luvussa 6.

Tärkeimmät onnistumiset kehittämissuunnitelman tasolla

Kehittämissuunnitelman tärkeimpinä onnistumisina nostettiin esille muutamia teemoja. Useimmin tuotiin esille laajakaistahankkeet ja malli, jolla kyläverkkoja on Lapissa määrätietoisesti rakennettu. Laajakaistan uskotaan hyödyttävän niin kylien yritystoimintaa kuin asumista ja elämistä muutenkin. Samalla kehitetään tasa-arvoa, hyvinvointia ja viihtyisyyttä sekä tarjotaan mahdollisuus mm. toteuttaa sähköisiä palveluita, virtuaalisia hankkeita ja tehdä etätöitä. Muutamat toivat esille elintarvikealan ja lähiruoka-ajattelun onnistumisina, joissa on saatu hyviä avauksia, mm. elintarvikelogistiikkahanke, lähiruokaa joukkoruokailuun sekä asenne- ja ajattelumuutokset lähiruokan osalta. Samoin muutamassa kommentissa mainittiin yleisesti yritystoiminnan kehittäminen, tällä puolella tulokset ovat nähtävissä selvästi mm. työpaikkoina, liikevaihdon kasvuna, parempina toimintaedellytyksinä investointien kautta tai esimerkiksi kansainvälistyvien yritysten oheen syntyneinä lisääntyneinä yritysmahtoisuuksina. Muita onnistumisina esille tuotuja asioita olivat: matkailualan kehitys, mikä näkyy myös keskusten ulkopuolella, luonnontuotealalla otetut askeleet, perusmaatalouteen investoiminen ja alan muutoksiin reagoiminen sekä biotalouden saama näkyvyys.

Erityisesti sidosryhmien edustajat puolestaan lähestyivät onnistumisia yleisemmällä tasolla, tuoden vahvasti esille yhteistyön ja klusterimaisen ajattelu- ja toimintatavan kehittymisen. Todettiin yhteistyön syventyneen ja konkretisoituneen sekä muodostuneen verkostomaisia yhteistyökuvioita eri aloilla. Pyritään katsomaan asioita koko maakunnan laajuisesti ja koordinoimaan esimerkiksi kehittämishankkeiden osalta, etteivät ne mene päällekkäin ja että niillä on suunnilleen sama suunta kehittämisessä. Klusteriajattelua on viety eteenpäin mm. Arctic

Smartness – toiminnalla. Esille tuotiin erikseen myös viestinnän kehittyminen, esimerkiksi Arktinen Biotalous -hankkeessa on hyödynnetty uusia viestintäkanavia ja luotu yhteistyökuvioita jopa Suomen rajojen ulkopuolella Euroopassa. Eräs henkilö nosti esille Arjen turvaa -hankkeen, missä on koottu maaseutukunnissa maaseututoimijoita, ml. yhdistykset ja kunta, laajasti yhteistyöhön tuottamaan maaseudulle palveluita olemassa olevia resursseja koordinoiden, millä on voitu vähentää päällekkäisyyttä ja lisätä tietämystä toisten tekemisistä. Eräs hanke-toimija totesi uskon ja positiivisen hengen luomisen olevan tärkeää, vastavoimana uutisille väen vähenemisestä ja ihmisten muuttamisesta keskustoihin.

Myös arvioinnissa toteutetussa työpajassa tarkasteltiin onnistumisia ja niiden taustalla vaikuttavia asioita. Työpajan osallistujia pyydettiin käsittelemään kehittämissuunnitelman painopisteiden (maaseutuyrittäjyys ja asuinmaaseutu) mukaisesti asioita, joissa on onnistuttu ja tuomaan esille mistä onnistumiset ovat johtuneet. Seuraavissa taulukoissa on esitetty työpajatyöskentelyn pohjalta nousseet keskeisimmät onnistumiset. Onnistumiset luokiteltiin työpajoissa kehittämissuunnitelman painopisteiden alla olevien toimialojen mukaisesti.

Maaseutuyrittäjyyden painopisteessä työpajalaiset nostivat esille monia onnistumisia. Yritystukien lisääntynyt haku ja uusien yritysten syntyminen sekä laajakaistainfran rakentaminen nousivat esille useimmin. Matkailun kehittäminen nähtiin siten tässä ehkäpä parhaiten onnistuneeksi osa-alueeksi. Taustalla näissä onnistumisissa oli mm. matkailun hyvä imu ja sitä kautta yrittäjyydelle ja myös liitännäiselinkeinoille on nostetta. Yhteistyö ja pitkäjänteinen kehittäminen nähtiin myös taustalla myönteisinä asioina. Alkutuotannon puolella nousi esille myös monia onnistuneita asioita, mm. verkostoituminen, elinvoiman lisääminen, uudet yritykset, poronlihan jatkojalostaminen, lähiruoka. Matkailun kasvun nähtiin heijastuneen myös alkutuotannon puolelle ja se oli merkittävä tekijä onnistumisessa. Maaseudun palveluyrittäjyyden osalta esille nostettiin lähipalveluiden lisääntyminen, uudet yritykset, sähköinen alusta ja Arjen turvaa -malli ja sen vakinaistaminen kunnissa. Taustalla olevia asioita olivat mm. matkailun kasvu, kyläläisten palvelutarpeet ja hoivapalveluiden tarve. Työpajalaisten näkökulmasta ehkä heikoiten onnistunut osa-alue oli metsäala ja uusiutuva energia. Onnistumisia on saavutettu tiedon kokoamisessa yhteen sekä energia- ja metsäpalveluyrittäjyyden lisäämisessä/edistämässä.

Taulukko 9. Onnistumiset maaseutuyrittäjyyden painopisteessä (useimmin esille tulleet asiat lihavoitu).

Maaseutuyrittäjyyden painopiste	
<u>Matkailu</u> - Yritystukien lisääntynyt haku - Uusia yrityksiä - Onnistunut brändi (ml. yht.työ ja verkottum.) - Uusia sisältöjä palveluihin - Infra/laajakaistainfra	<u>Maatalous, porotalous, elintarvikeala, luonnontuotteet</u> - Verkostoituminen - Elinvoiman lisääminen - Uudet yritykset - Poronlihan jatkojalostus - Lähiruoka - Matkailun kasvu tukenut lähiruuan kysyntää (porotalous, luonnontuotteet, lähiliha)
<u>Metsäala ja uusiutuva energia</u> - Tiedon kokoaminen yhteen - Energiayrittäjyys lisääntynyt - Metsäpalveluyrittäjyyttä	<u>Maaseudun palveluyrittäjyys</u> - Arjen turvaa -malli (vakinaistaminen) - Lisännyt lähipalveluita - Uudet yritykset (mm. GC) - Perhehoitoyrittäjyys - Sähköinen alusta laajakaistan avulla - Yrityснеuvonta saatavilla

Missä on onnistuttu?

Asuinmaaseutupainopisteen osalta työpajalaiset nostivat esille myös monia onnistumisia. Kyläverkkojen/laajakaistainfran rakentaminen sekä vesihuoltohankkeet nousivat esille useimmin. Maaseudun infrastruktuurin osa-alue vaikutti olevan osallistujien mielestä onnistunein. Onnistumisen taustalla nähtiin mm. iso tarve verkoille ja vesihuollolle (elämisen, työntekemisen ja yrittäjyyden edellytys). Yhteisöllisyyden puolella nousi esille myös monia onnistumisia, kuten uudet hanketoimijat, yhteisöllisyyden ja viihtyvyyden lisäämisen toimenpiteet ja erityisesti Leader-toiminta. Kyläverkkojen rakentamisella nähtiin osavaikutuksensa yhteisöllisyyden lisäämiseen. Taustalla nähtiin olevan myös sellaisia asioita kuin tukineuvonta, viestinnän tehostuminen, yhteistyö, konkreettiset tulokset ja tapahtumat. Julkisissa palveluissa onnistumisina olivat erilaiset digipalveluiden kehittämiset ja palveluiden vieminen yrityksille syrjäseuduille. Tässäkin kohtaa nousee esille Arjen turvaa -hankkeen tekemä työ. Taustalla onnistumisessa nähtiin tälläkin osa-alueella tarve ja tarve uudenlaisille palveluille. Maaseutu ympäristön osalta onnistumisia olivat mm. maaseudun ja kylien viihtyvyyden kehittämiseksi tehdyt erilaiset kehittämistoimenpiteet, sopimukset ja neuvonta.

Taulukko 10. Onnistumiset asuinmaaseudun painopisteessä (useimmin esille tulleet asiat lihavoitu).

Asuinmaaseudun painopiste	
<u>Maaseudun infrastruktuuri</u> - Kyläverkot (laajakaistainfra) - Vesihuoltohankkeet	<u>Yhteisöllisyys</u> - Uusia hanketoimijoita - Viihtyvyyden lisääminen - Kyläverkkojen rakentaminen lisännyt yhteisöllisyyttä - Kylien hankkeet - Leader-toiminta (kylätalot, harrastusmahdollisuudet, viihtyisyys, yhdessä tekeminen)
<u>Maaseutu ympäristö</u> - Kylien viihtyvyyttä kehitetty (ml. maisemat) - Ympäristösopimukset - Maaseudun ympäristöneuvonta - Kylien maisemahuoltosuunnitelmat - Matkailuyritysten osallistaminen ympäristön kehittämiseen - Ulkoilureitit	<u>Julkiset palvelut</u> - Digitaalisia palveluita kehitetään - Kuntien digipalveluiden kehittäminen - Maaseudun arjen turva -hankkeen työ - Palveluita viety yrityksille syrjäseuduille

Missä on onnistuttu?

Heikkomat osa-alueet kehittämissuunnitelman tasolla

Haastatteluissa tuotiin esille myös osa-alueita, joissa tulokset ovat jääneet heikommiksi. Esille tuotiin useimmin alkutuotanto, maaseudun palveluyrittäjyys, uusiutuva energia ja se, ettei ole onnistuttu pääsemään kunnolla konkreettisiin toimiin yritysten kanssa hankkeiden kautta ja erityisesti yritysryhmähankkeet, joita on saatu aikaan tavoiteltua vähemmän. Yritysryhmien odotettua heikomman toteutumisen syynä arvioitiin olevan se, että toimenpide on hanketoteuttajille uusi ja on vaikea löytää organisaatiota, joka lähtisi vetämään ko. hanketyypin hanketta. Lisäksi on osoittautunut haastavaksi löytää riittävä määrä yrityksiä, joilla olisi samat tavoitteet. Energiapuolen heikon edistymiseen arveltiin johtuvan ainakin osittain hajanaisesta asutus- ja tilarakenteesta, mikä vaikeuttaa siirrettävyyttä ja lisäksi konkreettisten investointien tekeminen arveluttaa, vaikka asia sinänsä kiinnostaisikin tiloilla ja kylissä. Erään kommentin mukaan investointien tekeminen arveluttaa perustellusta syystä: yhteiskunta ei ole omilla toimillaan vas-

tannut lähienenergian tuotantoon eikä esimerkiksi maatilatasoinen energiantuotanto pääse järkevästi sähköverkkoon. Osa ELY-keskuksen edustajista toi heikommin edenneenä teemana esille palveluyrittäjyyden, jonka osalta avaukset ja palveluinnovaatiot ovat jääneet ainakin toistaiseksi vähäisiksi ja pienimuotoisiksi, myös tällä puolella ollaan rahoittajan näkemyksen mukaan varovaisia lähtemään uusiin kokeiluihin. Mahdollisesti myös epäselvyys maakuntaudistukseen liittyen on vähentänyt kuntien halua ja mahdollisuutta kehittämistyöhön. Huoli alkutuotannosta tuli esille erityisesti sidosryhmien keskuudessa, perusmaatalouteen sen haasteisiin ja maatilojen kehittämiseen toivottiin kohdistettavan enemmän huomiota. Kommenttien mukaan maatalouden ahdinkoon ei tunnu löytyvän työkaluja tai halua. Esimerkiksi kaivattiin erityispanostusta Lapissa harvinaisempiin tuotantosuuntiin (marjantuotanto, vihannesten ja perunan tuotanto, kasvihuonetuotanto) niin, että ne saataisiin kasvu-uralle, varsinkin kun vastavaa ruokaa nyt tuodaan alueelle muualta. Eräs henkilö toivoi maatalouden harjoittajien roolin muutosta tuottajasta enemmän yrittäjän suuntaan. Lisäksi eräs toinen pohti alkutuotannon ja maaseudun elinvoimaisuuden suhdetta. Tähän tarvittaisiin uusia ajatuksia, koska tilojen kasvaessa ja tuotannon tehostuessa mm. automaation kautta, maaseudun elävyys pikemminkin kärsii.

Parissa kommentissa mainittiin heikommin edenneenä alana luonnontuoteala, josta kovasti odotetaan pitkän panostuksen jälkeen tuloksia. Alan kehittäminen on ollut haastavaa hyvistä lähtökohdista (puhdas luonto ja raaka-aineet) huolimatta. Eteenpäin on päästy ja monet yksittäiset toimijat saavat alalta lisäansaintaa, mutta vielä on matkaa siihen, että toimialalle syntyisi positiivinen kierre. Yksittäisessä kommentissa todettiin lähiruuan osalta haasteena olevan lähiruuan tuottajien vähäisyyden.

Sidosryhmien ja hanketoteuttajien edustajat toivat lisäksi esille kehittämis- ja hanketoimintaan liittyviä ongelmakohtia. Parissa kommentissa kannettiin huolta siitä, että pitäisi kiinnittää enemmän huomiota jo hanketta suunniteltaessa siihen, miten toiminta jatkuu ja miten se kytkeytyy muuhun kehittämiseen hankkeen päätyttyä. Rahoittajien kerrottiin kiinnittäneen asiaan huomiota, mikä toisaalta on johtanut siihen, että hanketoiminnasta on tullut yhä ammattimaisempaa ja hanketoimijoilta vaaditaan enemmän sopimuksia ja sitoumuksia. Samoin parissa kommentissa kritisoitiin kehittämissuunnitelman tiukkoja linjauksia niin valittujen painopistealueiden kuin hankehakujen (teemat) osalta. Molemmat voivat rajata hyviä ideoita nousemasta esiin tai päätyvästä rahoituksen piiriin. Suunnitelman painopistevalintojen nähtiin rajaavan laajempia kehittämiskokonaisuuksia pois, esimerkiksi kiertotaloudessa toiminta helposti ylittää perinteisiä toimialarajoja. Pari kommenttia liittyi kehittäjien yhteistyöhön ja alueelliseen keskittymiseen. Toiveena oli, että hanketoimijat tutustuisivat vielä enemmän ja paremmin keskenään ja tekisivät nykyistä enemmän yhteistyötä, esimerkiksi saman toimintalinjan tai alueen hankkeet voisivat välillä kokoontua. Harmiteltiin myös sitä, että osa kehittämistoiminnasta on jäänyt Rovaniemi tai Kemi-Tornio -keskeiseksi. Esimerkiksi klustereista ei erään haastatellun arvion mukaan edes tiedetä kunnissa, saati yrittäjien keskuudessa, näiden kahden kaupunkiseudun ulkopuolella, jolloin isoja teemoja uhkaa jäädä tuntemattomaksi.

Lisäksi sidosryhmien ja hanketoteuttajien edustajat toivat yksittäisinä mainintoina esille joitain asioita, jotka eivät suoranaisesti liity alueelliseen suunnitelmaan vaan vaativat pohdintaa ja toimia valtakunnallisella tasolla. Näitä asioita ovat hankaluudet ja viiveet rahoituskauden vaihtumisessa, Lapin rahoituskehityksen määrä, jonka koettiin jääneen jälkeen tiettyjen toimialojen (mm. matkailu) kasvaessa sekä rajoitukset siinä, mitä tukirahalla voidaan toteuttaa (esim. ei voi käyttää runkoverkon rakentamiseen).

Johtopäätökset

Yritystoimintaa ja elinkeinon kehittämisestä on edistetty niin yritystukien kuin kehittämishanketoiminnan kautta. Kehittämishankkeissa on edistetty elinkeinotoimintaa mm. tekemällä enna-

kointia ja selvityksiä, jakamalla tietoa ja parantamalla infrastruktuuria laajakaistoja rakentamalla. Kehittämishankkeiden kautta on myös saatu niihin osallistuneita yritystukien hakijoiksi. Yritystoiminnan ja elinkeinon kehittämiseen tähtäävän kehittämishanketoiminnan kehittämiseksi tuotiin esille erityisesti se, että päästäisiin yhä lähemmäs yrityksiä ja käytännön tekemistä sekä viestinnän tehokkaampi hyödyntäminen.

Kehittämissuunnitelman tasolla tärkeimpinä onnistumisina nostettiin vahvasti esille laajakaistahankkeet, joille on ollut suuri tarve. Laajakaistan uskotaan hyödyttävän niin kylien yritystoimintaa kuin asumista ja elämistä (mm. yhteisöllisyys, viihtyisyys) muutenkin. Samoin selvästi esille nousi yleisesti yritystoiminnan kehittäminen ja toimialojen osalta erityisesti matkailu- ja elintarvikealat. Lisäksi porotalouden, perusmaatalouteen investoimisen, lähiruoan ja luonnontuotealan mainittiin saaneen huomiota ja myös onnistumisia ohjelmakauden aikana. Kaikki mainitut alat liittyvät myös osin toisiinsa sekä matkailu- ja elintarvikealoihin. Yleisemmällä tasolla, onnistumisena pidettiin yhteistyön ja klusterimaisen ajattelu- ja toimintatavan sekä viestinnän kehittämistä.

Kehittämissuunnitelman tasolla tunnistettiin osa-alueita, joissa tulokset ovat jääneet heikommiksi. Esille tuotiin useimmin alkutuotanto, maaseudun palveluyrittäjäyys, metsäala ja uusiutuva energia. Mainittiin myös se, ettei ole onnistuttu pääsemään kunnolla konkreettisiin toimiin yritysten kanssa hankkeiden kautta, ja erityisesti yritysryhmähankkeet, joita on saatu aikaan tavoiteltua vähemmän. Energiapuolen heikon edistymisen arveltiin johtuvan ainakin osittain hajanaisesta asutus- ja tilarakenteesta, lisäksi konkreettisten investointien tekeminen arveluttaa. Myös palveluyrittäjäyden puolella ollaan oltu varovaisia lähtemään uusiin kokeiluihin, mihin mahdollisesti on ollut osasyynä epäselvyys maakuntauudistukseen liittyen. Huoli alkutuotannosta ja perusmaatalouden haasteista, tulivat esille erityisesti sidosryhmien keskuudessa. Edistymisestä huolimatta, luonnontuotealan kehittämisen todettiin olleen haastavaa. Myös kehittämis- ja hanketoimintaan liittyviä ongelmakohtia tuotiin jossain määrin esille, kannettiin huolta siitä, miten toiminta jatkuu ja miten se kytkeytyy muuhun kehittämiseen hankkeen päätyttyä. Rahoittajien kerrottiin kiinnittäneen asiaan huomiota, mikä toisaalta on johtanut siihen, että hanketoiminnasta on tullut yhä ammattimaisempaa. Osa koki kehittämissuunnitelman rahoituksen painopistevalintojen hankaloittavan laajempien, perinteiset toimialarajat ylittävien, kehittämiskokonaisuuksien toteuttamista.

Suosituks

Arvioinnissa nousevat selvästi esille ne asiat ja teemat kehittämissuunnitelmasta, joissa on onnistuttu ja toisaalta asiat, joissa tulokset ovat jääneet heikommiksi. Monen onnistumisen taustalla on nähtävissä tärkeänä tekijänä alueen luonnonvarat, niistä huolehtiminen onkin alueen kehittymisen kannalta hyvin tärkeää.

Toimivat ja riittävän nopeat tietoliikenneyhteydet ovat nykypäivänä ja tulevaisuudessa keskeisiä niin elinkeinotoiminnan ja palveluiden järjestämisen kuin asumisen ja vapaa-ajan kannalta. Tietoliikenneyhteyksien edelleen kehittäminen, myös syrjäisemmillä seuduilla, on tärkeää. Tähän perustavanlaatuisen infrastruktuurin rakentamistyöhön tulisi pyrkiä saamaan rahoitusta maaseutusuunnitelman ulkopuolelta niin, ettei se vie suunnitelman varoja kohtuuttomasti muulta maaseudun kehittämiseltä.

Maaseudun kehittämisessä mukana olevien ja siihen mukaan tulevien toimijoiden yhteistyön kehittämiseen ja syventämiseen on hyvä kiinnittää jatkuvaa huomiota. Yhteistyön ja tiedonkulun merkitys korostuu, mikäli kehittämistyötä rakennetaan tulevaisuudessa isompien, toimialarajat ylittävien, kokonaisuuksien pohjalta.

8 Kehittämistoiminnan tulevaisuus

Tässä luvussa käsitellään kaikessa arvioinnin tiedonhankinnassa saatua tietoa kehittämistoiminnan tulevaisuuden näkökulmasta. Tarkastelussa ovat mm. kysymykset kehittämissuunnitelmaan liittyvistä haasteista ja mahdollisista suunnitelman muutostarpeista.

Arvioinnissa toteutetussa työpajassa haettiin lisätietoa kehittämissuunnitelman toteutumiseen liittyviin näkökulmiin. Tässä kohtaa tarkastelussa ovat työpajassa käsitellyssä olleet näkemykset haasteista (myös tulevaisuusnäkökulmasta) ja näiden haasteiden taustalla mahdollisesti vaikuttavat tekijät. Työpajan osallistujia pyydettiin käsittelemään haasteita kehittämissuunnitelman painopisteiden (maaseutuyrittäjyys ja asuinmaaseutu) mukaisesti. Seuraavissa taulukoissa on esitetty työpajatyöskentelyn pohjalta nousseet keskeisimmät haasteet. Haasteet luokiteltiin työpajoissa kehittämissuunnitelman painopisteiden alla olevien toimialojen mukaisesti.

Maaseutuyrittäjyyden painopisteessä työpajalaiset nostivat esille monia haasteita. Matkailun ympärivuotisuus ja työvoiman saatavuus nousivat esille useimmin. Työvoiman saatavuus nousi esille erityisesti matkailun mutta myös metsäalan ja uusiutuvan energian osa-alueella. Matkailussa haasteeksi nähtiin myös matkailijoiden viiptymän pidentäminen. Alkutuotannon puolella ei ole vielä onnistuttu lisäämään lähiruoan määrää riittävästi ja jalostusastetta pidettiin liian matalana. Luonnontuotteiden osalta raaka-ainehankinta nähtiin myös kehittymättömäksi ja tieto ei ole levinnyt tarpeeksi. Taustalla syinä näihin haasteisiin nähtiin mm. kysynnän ja tarjonnan kohtaamattomuus, pienet volyymit ja toisaalta myös saatavuuden takaaminen, tukien huono kohdentuminen pienille toimijoille ja pienten yritysten riskinoton vähäisyys (ei valmista teknologiaa). Maaseudun palveluyrittäjyydessä haasteiksi nähtiin soteen liittyvä epävarmuus, palvelujen hajauttaminen ja uusien palveluyrittäjyysinnovaatioiden puuttuminen. Yhtenä vaikuttimina taustalla asiaan on nähty toimijoiden vähäisyys Lapissa. Tähän ehdotettiin ratkaisuksi yrittäjyyskoulutusta, neuvontaa, aktivointia ja yritysten yhteistyön edistämistä. Lisäksi taustalla nähtiin vaikuttavan pienten palveluntuottajien epävarmuus. Metsäalan ja uusiutuvan energian osalta haasteena nostettiin se, etteivät suunnitelmat ole alalla konkretisoituneet. Syynä tähän nähtiin hidas poliittinen kehitys ja se, että kyseessä olisivat isot hankkeet, johon tuet eivät riitä. Ratkaisut alalla nähtiin siten suuriksi, mikä heijastuu niiden hintaankin.

Taulukko 11. Haasteet maaseutuyrittäjyyden painopisteessä (useimmin esille tulleet asiat lihavoitu).

Maaseutuyrittäjyyden painopiste	
<u>Matkailu</u> - Viiptymän pidentäminen (maatilamatkailun vähäisyys) - Ympärivuotisuus (kesämatkailun pienuus) - Työvoiman saatavuus	<u>Maatalous, porotalous, elintarvikeala, luonnontuotteet</u> - Lähiruokaa vähän - Vähän elintarvikkeiden lyhyitä toimitusketjuja - Matala jalostusaste - Luonnontuotteet – raaka-ainehankinnan kehittymättömyys - Tieto ei ole levinnyt tarpeeksi
<u>Metsäala ja uusiutuva energia</u> - Suunnitelmat eivät konkretisoituneet - Ei yhtään hanketta (biomassojen jakeluketjut) - Osaavan työvoiman puute	<u>Maaseudun palveluyrittäjyys</u> - Soteen liittyvä epävarmuus - Palvelujen hajauttaminen - Ei uusia palveluyrittäjyysinnovaatioita

Haasteet
(ei onnistuttu)

Asuinmaaseutupainopisteen osalta työpajalaiset nostivat esille myös joitakin haasteita. Infran rapistuminen, ikärakenne, väestökato sekä maaseudun pusikoituminen ja rapistuminen nousivat esille useimmin. Esille nostetut asiat ovat luonteeltaan yleisiä haasteita maaseutuyrittäjyyden painopisteeseen verrattuna ja niihin on omalta osaltaan pyritty vaikuttamaan kehittämissuunnitelmalla. Infran rapistumiseen vaikuttaa luonnollisesti myös ikärakenne ja väestön väheneminen (ja päinvastoin). Eli haasteet linkittyvät aina jossain määrin toisiinsa. Infran rapistumiseen vaikuttavaan tiekuntien osaamisen lisäämiseen on ehdotettu ratkaisuksi mm. neuvontahankkeita. Samoin luomalla työpaikkoja on nähty voitavan vaikuttaa myös infraan, kuten yhteisöllisyyteen, julkisiin palveluihin kuin maaseutu ympäristöönkin. Yhteisöllisyyden lisäämiseksi ehdotettiin mm. yhteisiä tiloja kylien kesken, tulokkaiden innostamista ja kylien monityöpalvelupisteitä, etätyöhotelleja jne. Julkisten palveluiden osalta ratkaisuksi ehdotettiin digipalveluiden kehittämistä (palvelupisteet) ja digituen tarjoamista. Maaseutu ympäristön kehittämiseksi tarjottiin ympäristönhoitohankkeita, talkootyötä, hoitosuunnitelmia ja maisemanhoitolaimeja.

Taulukko 12. Haasteet asuinmaaseudun painopisteessä (useimmin esille tulleet asiat liha-voitu).

Asuinmaaseudun painopiste	
<u>Maaseudun infrastruktuuri</u> - Infra rapistuu (tiestö, vesihuolto) - Tietoliikenneyhteydet - Kaikille ei rahaa	<u>Yhteisöllisyys</u> - Ikärakenne - Väestökato - Kateus
<u>Maaseutu ympäristö</u> - Maaseutu pusikoituu ja rapistuu - Vesistön rehevöityminen	<u>Julkiset palvelut</u> - Keskitetty liikaa - Vähenevä, harveneva palveluverkko - Sote-soppa - Väestökato - Työllisyys

Haasteet
(ei onnistuttu)

Arvioinnin haastatteluissa sidosryhmien, ELY-keskuksen edustajien ja hanketoteuttajien kanssa keskusteltiin siitä, millaiseen kehittämistoimintaan alueen maaseudun kehittämissä kannattaisi panostaa jatkossa nykyistä enemmän (tai mitä kannattaisi säilyttää), että kehittämistoiminta olisi entistä vaikuttavampaa. Kokonaisuudessaan mielipiteitä jakoi erityisesti kehittämissuunnitelman luonne: tulisiko sen olla nykyisen kaltainen melko lailla kaiken kattava vai enemmän fokuoitu? Toinen asia, joka jakoi mielipiteitä, oli näkökulma nykyisen onnistumisen tai tavoitteesta jäämisen vaikutuksesta tulevien teemojen valintaan. Esimerkiksi laajakaistainfrastruktuurin rakentaminen nähtiin onnistuneeksi ja osa näki siihen panostamisen jatkossa tarpeettomaksi, kun taas osa koki panostamisen aiheeseen edelleen tärkeäksi. Toisena esimerkkinä voidaan nostaa maatilayrittäjyyden monipuolistamisen kehittäminen, jossa haastatellut näkivät jäädyn tavoitellusta. Tulisiko se siten säilyttää ohjelmassa vai keskittyä enemmän johonkin muuhun? Mielipiteet jakaantuivat usein tämän tyyppisten kysymysten kohdalla.

Monipuolista ja mahdollistavaa kehittämissuunnitelmaa pidettiin hyvänä mm. siksi, että Lapin maaseutu nähtiin monipuoliseksi ja erilaiseksi eri puolilla aluetta, jolloin fokusointi olisi hankalaa ja joissakin kohtaa todennäköisesti poissulkevaakin. Laaja suunnitelma jättää myös enemmän tilaa alueellisille ja paikallisille ratkaisuille. Toinen monipuolista ja kaiken kattavaa suunnitelmaa tukeva väite lähtee siitä, että kattava ohjelma mahdollistaa pureutumisen uusiin ja ajankohtaisiin esille nouseviin haasteisiin, joita pitkän suunnitelman aikana eittämättä nousee.

Priorisoinnilla tai fokusoinnilla puolestaan voitaisiin keskittää voimavaroja joihinkin teemoihin paremmin ja raha riittäisi näihin kehittämiskohteisiin tällöin paremmin. Tällöin voisi tehdä tarkemman suunnitelman ja tarpeen mukaan päivittää suunnitelmaa matkan varrella, jolloin suunnitelma ohjaisi selkeämmin rahoitusta. Ehkä kaikkein voimakkain yhtenäinen näkemys kehittämissuunnitelman tulevasta sisällöstä muodostuu matkailusta ja yritysten/elinkeinojen kehittämisestä. Matkailu on nähty menestystarinaksi ja siihen toivottiin kehittämissatsauksien jatkoa, eikä sitä uskalleta jättää poiskaan. Matkailun nähtiin säteilevän monille muille aloille Lapissa, joten sen merkitys on koettu erityiseksi Lapissa. Samoin elinkeinojen kehittäminen ja yritysten kehittäminen nähtiin laajasti tärkeäksi edelleen.

Yksi lisäelementti, jota on toivottu kehittämistoimintaan, on kokeilevampaan toiminnan mahdollistaminen/lisääminen. Nykyisten hankkeiden koettiin mahdollistavan kokeilevampaa toimintaa vain vähän. Viestintää ja sen kehittämistä pidettiin myös tärkeänä edelleen ja samoin yhteistyötä pidettiin onnistuneena ja sellaisena toimintatapana, joka pitää säilyttää ja kehittää jatkossakin. Muita esille nostettuja ja tärkeitä näkökulmia jatkoon kannalta olivat monipalvelunäkökulma, jalostuksen lisääminen ja tulevaisuusnäkökulma, mikä voi tarkoittaa mm. sitä, että kehittämistoimissa huomioidaan esimerkiksi alustatalous ja kiertotalous. Seuraavassa on esillä näitä uuden ohjelman sisältöön liittyviä suoria lainauksia:

"Yrityspuolelle pitäisi tehdä lisäsatsausta."

"Avaintekijä se, että miten saadaan aitoja työpaikkoja synnytettyä alueelle. Kehittäminen edelleen yritysten kautta, yritystoimintaa kehittäen."

"Konkreettisiin toimenpiteisiin ja yritys- ja toimijayhteistyöhön pyrittäisiin pääsemään jokaisessa hankkeessa."

"Toimialat ylittävää yhteistyötä lisää. Se voisi auttaa työvoima- ja osaamispulaan."

"Raaka-aineen tuottajasta jalostajaksi, esim. marjojen ja puutalouden osalta."

"Luonnontuotteet ja porotalous oltava ehdottomasti mukana jatkossakin, matkailuun panostusta ehkä vielä enemmän."

"Nämä isot Lapin kehittämisen painopisteet pitää olla mukana, esim. matkailun merkitys on täällä tosi iso."

"Infrahankkeet ovat tosi hyviä, olivatpa ne vesi-, johto- tai kuituhankkeita."

"Viestintä ja sen kehittäminen on tärkeää, samoin kohderyhmien tavoittaminen ja eri kanavien hyödyntäminen."

"Yhteistyön ja luottamuksen ilmapiirin säilyttäminen on tärkeää kehittämisen onnistumisen kannalta."

"Kun mietitään maaseudun palveluita tulevaisuudessa, monipalvelunäkökulma nousee eittämättä esille. Maaseudun palveluita ei tuoteta enää pelkästään julkisten toimijoiden toimesta, eikä pelkästään yksityisten toimesta, vaan siellä julkinen toimija, yksityinen toimija, kolmas ja neljäs sektori."

"Leaderin roolia voisi vähän korostaakin."

"Kaivataan pitkäjänteisyyttä linjauksissa, ettei ne muutu liikaa siinä, kun ohjelmia uudistetaan. Jos joku toimii hyvin, sitä ei pidä ottaa pois."

"Ennakointia lisää."

"Kokeiluluonteinen toiminta pitäisi mahdollistaa, siitä kyllä puhutaan paljon, mutta...kuitenkin hankesuunnitelmissa pyritään saamaan aika tarkatkin tulokset."

"Tärkeää, että julkisella rahalla toteutetaan koulutus- ja kehittämishanketoimintaa."

Lisäksi hankekyselyssä, yritys-kyselyssä ja viljelijäkyselyssä kerättiin näkemyksiä siitä, mikä on heidän mielestään hyvää ja säilyttämisen arvoista myös seuraavalle ohjelmakaudelle. Seuraavassa on listausta tässä kohtaa tulleista moninaisista asioista:

"Maksatuksen taso. Neuvonta, ohjaus ja asiakaspalvelu nykyisellä hyvällä ammattitaitoisella ja ystävällisellä tasolla."

"Lapin ELY:n tekemä hankeopas."

"Tuki laajakaistoihin kylillä."

"Vesihuoltoverkostojen rakentaminen."

"Ilmastomuutoksen pysäyttämisen toimenpiteet tulisi saada jatkoa."

"Maaseudun pienyritysjäyteen ja innovaatiotoimintaan tarvittaisiin merkittäviä panostuksia. Esimerkkinä voisi mainita lähiruuan kehittämis- ja kaupallistamistoimet. Digitalisaatio on tässä hyvä ja tehokas väline."

"Tukitaso on hyvä ja toivon mukaan myös pysyy."

"Matkailun kehittäminen laadukkaaksi."

"Painotusta isoissa kotieläininvestoinneissa yhteishankkeisiin. Ylituotanto sektoreille investointitukien jäädyttämistä tai avustuslennusta."

"Sähköisen hakemuksen teko on helpompaa aiempaan verrattuna. Maksuhakemuksen käsittelyn seuraaminen, lisätietopyyntöjen yms. osalta oli helppoa."

"Se, että pieni paikallinen yrittäjä voi saada tukea."

ELY-keskusten edustajien haastatteluissa erikseen aiheena oli se, pitäisikö joistakin kehittämistoimista luopua kokonaan tai panostaa vähemmän. Haastatteluista syntyi sellainen kuva, ettei mitään yksittäistä teemaa oltaisi haluamassa jättää kokonaan pois. Laajakaistainfraan todettiin panostetun paljon ja pohdintaa aiheutti mahdollisuus vähentää panostamista asiaan. Eniten keskustelua aiheutti puolestaan ELY-keskuksen rahoittamien pienten hankkeiden ja Leader-hankkeiden välinen rajanveto. Työnjako on ollut toimivaa, mutta mm. tukiprosenttien erilaisuudesta johtuva ohjausvaikutus mietitytti ja tässä kohtaa voisi olla vielä selkeämmät linjaukset mahdollisuuksien mukaan käytössä. Yhtenä rahoituksen painotukseen liittyvänä ehdotuksena mietittiin sitä, että tulisiko jatkossa jättää perusesiselvitykset pois ja suunnata tämä raha konkreettisimpiin toimiin, jotta saataisiin mahdollisimman suuri vipuvaikutus aikaan. Lisäksi koulutuksen roolia mietittiin yhdessä haastattelussa: kynnys lähteä koulutukseen on nykyään aiempaa korkeampi. Koulutukselle nähtiin kuitenkin edelleen tarvetta, mutta olisi keksittävä uusia koulutusmetodeja ja ihan uudenlaista oppimista –vanhat mallit eivät näyttäisi enää tepsivän.

Kysymykseen siitä, **pitäisikö suunnitelman laadintaprosessia kehittää alueella jotenkin**, saatiin myös näkemyksiä niin ELY-keskusten edustajilta, sidosryhmiltä kuin hanketoteuttajilta. Nykyistä toimintatapaa (nykyisen suunnitelman laatimisessa käytetty sekä uuden suunnitelman jo alkanut prosessi) laatia kehittämissuunnitelma pidettiin pääsääntöisesti hyvänä. Mm. eri toimijoita jalkaudutaan kuulemaan alueilla ja sähköisiä välineitä hyödynnetään. Lisäksi hyödynnetään muu samanaikainen strategiatyö ja hankkeissa tehtävä tätä tukeva työ.

"Työ on jo käynnissä ja uutta kautta tehdään nyt eri tavalla, alueet kierretään Leadereiden kanssa, on pidetty työpajoja ja skenaariotyötä tehty. Keväällä tehdään aluekierrokset ja syksyllä kirjoitustyöhön. Käytetään asiantuntijakirjoittajia enemmän. Voi olla olemassa yllättävä uusi toimiala, jolle pitäisi olla avoinna, asiantuntijoilta näkemystä, että mitä näkymiä sinne voisi Lapissa avautua."

Yhdeksi suurimmaksi haasteeksi tässä työssä nähtiin eri osallistujien ja sidosryhmien ajan riittävyys osallistua suunnitelman laatimisprosessiin. Erityisesti yrittäjiä ja yritysten edustajia toivottiin entistä enemmän mukaan. Tähän liittyy melkoinen haaste, sillä juuri näillä yritysten edustajilla ei liikene paljon aikaa tällaisiin prosesseihin. Eräs kommentti kuvaa tätä haastetta hyvin ja tarjoaa samalla ratkaisua haasteeseenkin:

"Työpajat ovat lähtökohtaisesti sellaisia, että ne on suunnattu virkamiehille ja kestävät koko päivän. Kukaan yrittäjä ei tule sellaiseen koko päiväksi istumaan. Joku työpaja oli vähän aikaa sitten sellainen, että virkamiehet istuivat 6 tuntia, mutta yrittäjät olivat mukana vain 2 tuntia. Se on hyvä malli. Eli tarvitaan huomattavasti tehokkaampia työtapoja, max. 2 tuntia, että sinne viitsii osallistua."

Keskustelua aiheutti myös se, kuinka tulevaisuusorientoitunut suunnitelmasta uskalletaan tehdä. Asiantuntijoiden käyttämisellä ja ennakointitiedon hyödyntämisellä pyritään ainakin tulevaisuustiedon saamiseen, mutta kuinka paljon ns. tulevaisuuden painotuksia lopulta uskalletaan suunnitelmaan valita?

Arvioinnissa toteutetuissa kyselyissä tiedusteltiin myös hanketoimijoiden, yritysten ja maatilojen näkemyksiä **kehittämissuunnitelman toimeenpanon ja tukimahdollisuuksien kehittämisestä**. Tässä kohtaa nostetut asiat olivat aika lailla yksittäisiä esille nostettuja asioita. Jos-sain määrin kehittämistarvetta näyttäisi olevan ainakin siinä, että tuen hakemiseen saataisiin jotenkin helpotusta/neuvontaa. Huolta kannettiin myös siitä, että pienet toimijat pystyisivät olemaan myös jatkossa hankehakijoina. Lisäksi esille nostettiin osallistamisen tärkeys, vaikka se nähtiinkin haasteelliseksi tehtäväksi. Seuraavassa on esillä yksittäisiä esitettyjä kehittämishetkkeitä:

"Vielä enemmän konkreettista tiedotusta siitä, minkälaisiin asioihin on tukea saatavilla."

"Hankkeiden hyödyllisyyden perusteiden uudelleenarviointi. Mitkä hankkeet ovat elintärkeitä? (Puhdas vesi, tiet, sähkö). Onko kuituverkko maaseudun asukkaille kuitenkaan perustarve tänä päivänä?"

"Yritystuet (liiketaloudelliset) toissijaisena avustuskohteena."

"Hakemusten yms. täyttäminen joiltakin osin hankalaa, ei olisi onnistunut ilman neuvojaa."

"Tukihakemuksen jälkeen tulisi olla mahdollista lisätä rahoitusta, mikäli hankerahoitus on jostain syystä alimitoitettu. Elyllä tulisi olla maakunnassa kiertävä neuvoja joka työkseen kiertää auttamassa hankkeen haussa ja maksatuksien tekemisissä. Lisäksi ne, jotka ovat jo samantapaisen hankkeen toteuttaneet tulisi korvausta vastaan valjastaa neuvomaan toisi hankehakijoita (yhteistapaamiset tms.)."

"Hienoa, että myös käytetyt laitteet voi laittaa investointitukeen."

"Myös olemassa olevien yritysten avustaminen edelleen, varsinkin kun ovat päässeet kasvupolulle."

"Enemmän tietoa ja kannustusta hakemiseen."

"Tukien kohdentaminen tarvekohtaisesti ja tukimahdollisuuksien monipuolistaminen enemmän yrityskohtaisesti."

"Selkeyttää ja yrittää jonkinlaista jatkuvuutta."

"Hankkeiden kattavuuden laajentaminen, esim. konehallit, vanhojen rehuvarastojen kunnostukset yms."

Johtopäätökset

Toimintaympäristöstä johtuvia haasteita on nähtävissä paljon. Haasteita jatkoon kannalta ovat edelleen maaseutuyrittäjyyden näkökulmasta matkailun ympärivuotisuuden kehittäminen ja työvoiman saatavuus. Lisäksi lähiruuan volyymit ovat vielä pieniä. Maaseudun palveluyrittäjyydessä haasteina ovat mm. soteen liittyvä epävarmuus ja uusien palveluyrittäjyysinnovaatioiden puute. Palveluyrittäjyyttä tukemaan on ehdotettu mm. lisää yrittäjyyskoulutusta, neuvontaa, aktiivointia ja yritysten yhteistyön lisäämistä. Isoja haasteita ovat infrastruktuurin rapistuminen, ikärakenne ja väestön väheneminen. Näitä haasteita lieventämään pyrkiviä kehittämistoimia on toteutettu alueella paljon, mutta koska haasteet ovat niin isoja, vaikutukset uhkaavat jäädä osin pieniksi haasteiden kokoon nähden. Tärkeää työtä asioiden suhteen on kuitenkin tehty.

Näyttää siltä, että kehittämissuunnitelman ylemmät painopisteet ja tavoitteet ovat pääosin hyvin kohdallaan mahdollista monenlaisen kehittämisen. Haasteet tulevat vastaan enemmänkin käytännön kehittämistoiminnassa. Saadaanko kehittämistoimilla käytännössä tehtyä tarpeeksi asioiden hyväksi ja saadaanko yritykset sekä maatilat kehittämään toimintaansa, ovat keskeisiä kysymyksiä (ja haasteita).

Eri kohderyhmiltä ja sidosryhmiltä saadun tiedon perusteella kaiken kattavasta kehittämissuunnitelmasta halutaan pääpiirteissään pitää vielä kiinni, mutta priorisointiakin kaivataan ehkä aiempaa enemmän. Tulevaisuusorientoitunutta otetta toivotaan myös jossain määrin li-

sää suunnitelmaan. Tämä tarkoittaa sitä, että suunnitelmassa olisi jatkossa joitakin uusia tulevaisuuden kannalta oleellisia kehittämisteemoja, mutta myös uudentyypisillä tavoilla toteutettavia kehittämistoimia tai ratkaisuja. Tällaisia aihealueita voivat olla esimerkiksi kiertotalous, ilmastonmuutos sekä erilaisia alustaratkaisuja ja digitaalisuutta hyödyntävät toimet.

Nykyistä vaikuttavamman kehittämistoiminnan aikaansaamiseksi voidaan vaikuttaa nopeimmin panostamalla jo nyt hyviä tuloksia tuottaviin teemoihin ja asioihin. Tämä voisi tarkoittaa erityisesti edelleen vahvaa panostamista matkailuun sekä myös panostamista uusiin yrityksiin ja yritystoiminnan kehittämiseen, porotalouteen sekä laajakaistatyöhön. Jalostusasteen nostoon tähtäävät toimenpiteet ovat myös tästä näkökulmasta tärkeitä. Lisäksi rohkeisiin kokeiluihin olisi jätettävä tilaa ja mahdollisuuksia.

Suosituks

Matkailun ja yritystoiminnan kehittämisen on syytä olla keskeisinä kehittämisteemoina jatkossakin. Matkailu säteilee myönteisiä vaikutuksia monille muille aloille Lapissa. Yritystoiminnan kehittämisessä on tärkeää pystyä lisäämään jalostavaa /jatkojalostavaa toimintaa, jotta tuotetaan lisäarvoa enemmän verrattuna pelkkään raaka-aineen tuottamiseen.

Kokeiluluonteisen kehittämistoiminnan lisäämiselle tuntuu olevan tilausta. Uudessa kehittämissuunnitelmassa voisi olla yksi erillinen painopistealue esim. kokeiluille "Innovatiiviset kokeilut" tms. Horisontaalisina toteutusmalleina nämä eivät usein saa sitä painoarvoa, mikä tässä tapauksessa asialle voisi olla tarpeen.

Huomiota tarvitaan edelleen siihen, että yritykset ja maatilat saadaan osallistumaan ja sitoutumaan oman toimintansa kehittämiseen.

Lähteet

Aitojamakuja.fi yritystilasto < <http://www.ruokasuomi.fi/tilastot.php>>

Kauranne L K, Gustavsson N, Hyvärinen L, Kortman C, Osara L, Väätäinen J, Autio S & Haavisto-Hyvärinen M (2010). Ikuisesti nuori – Geologian tutkimuskeskuksen 125-vuotishistoriikki. Jyväskylä, Gummerus.

Kestävää kasvua biotaloudesta – Suomen biotalousstrategia (2014) < https://www.biotalous.fi/wp-content/uploads/2015/01/Suomen_biotalousstrategia_2014.pdf>

Kuha R, Hallikainen V & Hannukkala A (2018) Aito arktinen maatalous Lapin maatalouden nykytilanteen ja tulevaisuuden analysointia. Luonnonvarakeskus, Helsinki. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-548-6>>

Kuhmonen, T., Ahokas, I., Ahvenainen, M. & Pohjolainen, P. (2017) Suomen proteiinijärjestelmän polkuriippuvuus ja muutoskitka. Tutu e-julkaisuja 9/2017. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, Turku. < https://www.utu.fi/fi/yksikot/ffrc/julkaisut/e-tutu/Documents/eTutu_9-2017.pdf>

Lapin ELY-keskus (2015) Lapin alueellinen maaseudun kehittämisstrategia 2014-2020.

Lapin liitto, internetsivut <http://www.lappi.fi/lapinliitto/lapin_liitto/esittely/skunnat>

Lapin luotsi, internetsivut. <<http://luotsi.lappi.fi/1>>

Lapin suhdannekatsaus 2018 (2018) <http://www.lappi.fi/c/document_library/get_file?folderId=53801&name=DLFE-33608.pdf>

Lappi-sopimus 2018-2021 liitteet (2017) <http://www.lappi.fi/c/document_library/get_file?folderId=3589265&name=DLFE-32290.pdf>

Luke, tilastotietokanta <<https://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/fi/LUKE/>>

Luke (2016) Porotaloudessa kannattavuusloikka <<https://www.luke.fi/uutiset/porotaloudessa-kannattavuusloikka/>>

Luke (2018) Porotalouden kannattavuudessa hienojen nousu. <<https://www.luke.fi/uutiset/porotalouden-kannattavuudessa-hienojen-nousu/>>

Maa- ja metsätalousministeriö (2015) Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020. <<https://mmm.fi/maaseutu/manner-suomen-maaseudun-kehittamisohjelma-2014-2020>>

Maa- ja metsätalousministeriö (2018) Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020. Versio 5.0

Maa- ja metsätalousministeriö, internetsivut < <https://mmm.fi/luonnontuotteet>>

Maaseutuvirasto (2018) ELY-keskusten vuoden 2018 toimialatavoitteiden toteutuminen Maaseutuviraston ohjaamissa tehtävissä. Syyskuu 2018.

Mining Finland, internetsivut. <<http://www.miningfinland.com/opportunities#current-mine-development-projects>>

Motiva, internetsivut (2018) <https://www.motiva.fi/ratkaisut/uusiutuva_energia>

Näkkäläjärvi K & Jaakkola J J K (2017) Saamelaiset ja muutos. Teoksessa Tennberg M ym. (2017) Barentsin alue muuttuu – miten Suomi sopeutuu? <https://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/31_barentsin-alue-muuttuu-miten-suomi-sopeutuu-2-.pdf/cebfd69d-a0cb-4265-a983-e2f529c629d4?version=1.0>

Paliskuntain yhdistys, internetsivu. <<https://paliskunnat.fi/>>

Ristioja A (2018) Luonnontuoteala nyt Lutunen-hankkeen seminaari 24.10.2018 <<https://www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=8b3b887d-3fd9-488c-98ef-ad4337ac5540>>

Saamelaiskäräjät, internetsivu <<https://www.samediggi.fi/saamelaiset-info/>>

Suomen metsäkeskus (2016) Lapin metsäohjelma 2016-2020 <<https://www.metsakeskus.fi/sites/default/files/smk-alueellinen-metsaohjelma-lappi.pdf>>

Korhonen K T (2019) Riittääkö puu – VMI-tulokset Lapin 61. Metsätalospäivät 14.2.2019 <http://alueluva.fi/meto-lappi/wp-content/uploads/sites/8/2019/02/13.-Lappi_metsavarat_2019-1.pdf>

Soppela P & Turunen M (2017) Sopeutuuko porotalous kasautuvien muutosten paineessa? Teoksessa Tennberg M ym. (2017) Barentsin alue muuttuu – miten Suomi sopeutuu? <https://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/31_barentsin-alue-muuttuu-miten-suomi-sopeutuu-2-.pdf/cebfd69d-a0cb-4265-a983-e2f529c629d4?version=1.0>

Suomen ympäristökeskus (2013) Vesien ekologinen tila. <<https://www.ymparisto.fi/pintavesientila>>

Suomen Ympäristökeskus (2015) Kaupunki-maaseutu -luokitus <https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Yhdyskuntarakenne/Tietoa_yhdyskuntarakenteesta/Kaupunkimaaseutu_luokitus/Kartat_ja_tilastot>

Työ- ja elinkeinoministeriö (2018) Alueelliset kehitysnäkymät Syksy 2018 <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-344-3> >
Tilastokeskus, StatFin -tietokanta <<http://stat.fi/tup/statfin/index.html>>

Traficom (2019) Kiinteän verkon laajakaistasaatavuus. <<https://www.traficom.fi/fi/kiinteän-verkon-laajakaistasaatavuus>>

VNA 857/2014 (2014) Maa- ja metsätalousministeriön asetus merkkipiireistä ja suurimmista sallituista poromääristä annetun maa- ja metsätalousministeriön asetuksen 1 §:n muuttamisesta. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140857>>